

Universitätsbibliothek Mannheim

M. Tullii Ciceronis In L. Catilinam orationes IIII

Cicero, Marcus Tullius

Lutetiae, 1553

urn:nbn:de:bsz:180-digad-9751

M. Tullii Ciceronis

IN L. CATILINAM ORA-
tiones IIII, Petri Rami, Eloquentiæ & Philoso-
phiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

A D

Carolus Lotharingum Cardinalem.

L V T E T I A E

Apud Ludouicum Grandinum, è regione
Gymnasii Remensis.

M. D. LIII.

C A R O L O L O T H A R I N G O C A R -
dinali, Mecœnati suo, Petrus Ramus

S.

Tres Agrariæ Ciceronis orationes, Mecœnas, nostrum commentationis huius Rhetoricæ & Logicæ consilium tibi declararunt, quemadmodum principiis Aristotelis & exemplis Ciceronis, Rhetoricam & Logicam artem probandam & experiendam, & vtriusque artis probatæ & expertæ vsum exercendum & assequendum putarem: idem quatuor his Catilinariis studium persequimur: & grauissimæ aduersariæ (quam solam adhuc calumniatricem habuimus) ignorantia persuadere pergitur, Logicæ artis vsum longè præstantiorem esse, quàm multis scholis adhuc ea persuaserit: argumentorum, syllogismorum, methodorum, id est, omnium Logicarum virtutum perpetua in his orationibus exempla tam sollicitè demonstramus, vt valde verear, ne in re manifestissima comprobanda, nimium studium alicui ponere videamur. At Regius eloquentiæ professor Lutetiæ inuētus est, qui libro multis cōtra nos barbaris maledictis referto clamaret, nullū Logicæ vel inuentionis, vel dispositionis vsum in foro, in curia, in rostris versari: nullū denique in oratoribus inueniri. Incredibilis quidem de eloquentiæ præsertim professore, ista vox esset, nisi liber æditus esset: at publicatus est. Cuius libri causam si quis putat de artis institutis esse dissensionem aliquam, fallitur: longè alia ratio fuit. Sapiens professor (qui professionis suæ partes non solum elocutionem & actionem, sed inuentionem & dispositionem putaret) Regiis stipendiis ditatus, repetundarū actionem aliquam metuebat, cū per annos decem aureorum duo millia, & opima sacerdotia professionis eius nomine cœpisset: cuius nec artem, nec vsum vllum vnquam didicisset, nec per naturam, in præstantissima certè facultatis eius parte, discere vnquam potuisset, cū corpore tam sit aptus ad agendum, quàm cæcus ad pingēdum. Ergo nemo demōstrationis & inductionis per tot orationes instituta, studium nostrum miretur, sed magnam tantæ contra-

a.ii.

dictionis oppositæ causam cogitet. Huic enim venusto & sapienti eloquentiæ professori Logicam in eloquentibus hominibus ostendere, & (quia veris necessariisque rationibus in Academia defensione id ei non persuasi) iam productis eius authoris (cuius professione tam fortunatus est) testimoniis & exemplis persuadere cupio: quinetiam, ut discipulis, omninoque studiis nostris molestus esse desinat, moneo, ut nostris vestigiis Aristotelica illa principia *ιστορίαν, ἐμπειρίαν* secutus, eundem Logicæ usum in poetis, in philosophis, in omnibus denique logicis animalibus, id est hominibus, perpetuum experiatur, & animaduertat: à nobisque pro mille calumniis (quibus ab eo vexati sumus, & quotidie nouis vexamur) professio nis suæ & artem & usum condiscat, tantumque bonum gratis accipiat. De Rhetoricis tropis ac figuris eandem inductionem, sed leuius, literis & notis confeci: ut a significaret Metonymiam, b Ironiam, c Metaphoram, d Synecdochem, 1 Epizeuxim, 2 Anaphoram, 3 Epistrophem, 4 Symplectem, 5 Epanodum, 6 Epanalepsim, 7 Anadiplosim, 8 Climacem, 9 Polypotum, 10 Paronomasiam, 11 Orbem numerosum, 12 Optationem, 13 Deprecationem, 14 Addubitationem, 15 Communicationem, 16 Permissionem, 17 Concessionem, 18 Prolepsim, 19 Prosopopœiam, 20 Dialogismum, 21 Apophasim, 22 Digressionem, 23 Apostrophem, 24 Apostiopseim, 25 Exclamationem, 26 Sustentationem, 27 Parrhisiā. Quibus Rhetoricis Logicisque meditationibus, Mecœnas, si doctores excitati, quod in Grammaticis orationis partibus, & singulis & coniunctis antea fecerint, id in Rhetoricæ elocutionis, Logicæque inuentionis ac dispositionis partibus efficiant, sibi que persuadeant, ut pingendi, ut ædificandi, sic dicendi, differendi que artifices egregios, artium quidem præceptis admoneri, sed exemplis, sed opere, sed assidua meditatione, imitatione, exercitatione, diligentiae denique omnis, ac laboris contentione effici, id erit tuis felicibus auspiciis persuasum tandem & impetratum, quod tantopere persuadere & impetrare cupio.

P. R A M I I N C A T I L I N A R I A S

Ciceronis orationes præfatio.

Quò facilius quatuor orationum in Catilinam habitatum argumētum cognoscatur, Catilinæ mores, quibus præcipua cōiurationis causſa continetur, prius explicandi sunt: deinde proponēdus coniurationis euētus. Atque in moribus illud est animaduertendum, quod à Platone sexto de Rep. scriptum est, si philosophi, id est, præstantis & excellentis viri natura ἀριμελής & ἀρπύρων corporeque & animo perfecta in proprio & naturali germanæ disciplinæ solo fata sit & excul-ta, hominem hominum optimū, regēque futurū: sin autem in alieno cōtrariōque prauæ disciplinæ solo plantetur atque alatur, hominem hominum pessimum, & tyrānum futurum: summāque prorsus & naturæ & fortunæ bona, summorum malorum instrumenta fore, si prauam disciplinam, prauam scholam, prauum magistrum nacta sint: quæ omnia Catili-næ ad improbitatem singularem summa contigerunt. Nam claro & patricio genere, vi corporis animique maxima cūm natus esset, in omnium vitiorum & scholam & magistrū in-cidit. Romani quippe mores Marianis quidem discordiis pri-mūm vehemēter labefactati, Syllana verò dominatione prorsus corrupti sūt. Veteres enim Curii, Fabricii, Cincinnati, Ca-latini, cæteri que similes, Romani imperii authores cum laude & gloria superiores, fortunis & voluptatibus inferiores esse, pulchrum putarent, sapientiam in pace, fortitudinem in bel-lo, iustitiam, temperantiam in vtroque tempore, sed in pace præsertim adhibebant. Sylla primus exercitū luxuriosē & in-dulgēter habere cœpit, ibique primūm Romanus miles ama-re, scortari, potare, signa tabulāsque, vasa mirari, rapere, sacra, profanāque spoliare cœpit, perinde quasi iniuriam facere id demum esset imperio vti. Atque hæc vitia cūm suis Sylla permetteret: imprimis sibi vni permisit, Dictatōrque, non potius populi magister, quā triūm pestiferorum vitio-rum, avaritiæ, libidinis, crudelitatis fuit, vt ait Cicero. Igitur tam corruptam Romanorū morum scholam, tam perditum scholæ magistrū Syllā cūm nactus esset Catilina, facili omnia

a.iii.

naturæ, fortunæque bona in cōtraria vitia conuertit: inediæ, vigilæ, alioris, supraquàm cuiquam credibile sit, patiens erat: illa videlicet naturalia fortitudinis & tēperantiæ semina fuerant: quæ vide quo pacto sub illo magistro exercuerit. Fortitudo seruandis ciuibus excellere debuit: at (vt nihil de cædibus obscurorū hominum dicam) L. Cæcilium, M. Volumnium, L. Tantasium, Marium Gratidianum populo charissimum & Ciceroni pernecessariū contrucidauit, Mariique cruentum caput, & adhuc animæ spiritusque plenum ad Syllā vsque ab Ianiculo ad ædem Apollinis manibus suis detulit: fratrem (ait Plutarchus) interemit, & iudicium metuēs, Syllæ permissu in proscriptos retulit: vxoris etiā prioris cædē videtur ei Cicero obicere: & (quod Cicero non audet dicere, vt Orestillam duceret, quæ priuignum adulta iam ætate metuebat) filiū crudelissimè necauit. Hæc ad Syllanæ scholæ disciplinā, fortitudinis exēpla Catilina discipulus edidit. Quid tēperantiæ? Nefanda stupra fecit, nō solū cū plerisque ignotis, sed cū nobili virgine, cum sacerdote Vestæ, aliisque huiusmodi contra ius falsque. Quin ad huius generis flagitia in Catilinam Cicero togatus ait, Cūm deprehendebare in adulteriis, cūm deprehendas adulteros ipse, tum ex eodē stupro tibi & vxorem & filiam inuenisti. Quo loco Asconius ait filiā ex stupro conceptā, Catilinæ vxorē fuisse. Nec verō iustitiæ minora exempla sunt ab homine (vt ab eodē togato dictū est) Verris familiarissimo expectanda, rapere vndecūque libuit ac potuit, sed Prætor in Africā ita venit, tanquā ad diripiendā, non regendā prouinciā mitteretur: indeque reuersus cū repetundarum accusaretur, P. Clodium præuicatore adhibuit, summāque fraude leges, quæstiones, iudicia violauit: atque hac de re in eum Cicero togatus exclamat, O miser qui non sentias illo iudicio te non absolutū, verū ad aliud seuerius iudicium, ac maius supplicium esse reseruatum! Quid ingenii? quid sapiētiae? quæ vis fuit? eloquentiæ satis, sapiētiae parum, vastus animus, immoderata, incredibilia semper appetēs, color exanguis, fœdi oculi, citus modò, modò tardus incessus, prorsus in facie vultūque vecordia inerat, animus impurus, diis hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat, ita cō-

scientia mētem excitam vastabat. Hi mores Catilinæ, hoc ingenium fuit, sic in schola Romana sub magistro Sylla formatus & institutus (vt pares cum paribus facile cōgregantur) omnium flagitiosorum, atque facinorosorum præsertim Syllanorum circum se tanquam stipatorum cateruas habebat. Impudicorum, adulterorum, ganeonum, decoctorum, obælatorum, parricidarum, sacrilegorum, iudiciis conuictorum, aut pro factis iudicium metuētium, periurorum, siccariorum, imò etiam quam disciplinā didicerat, tanquā magister artis factus esset, sic alios edocuit, imprimisque adolefcētium molles & fluxos animos, quos in familiaritatē suam pellexerat, moribus suis imbuebat: aliis scorta præbere, aliis canes & equos mercari, denique neque sumptui, neque modestiæ suæ parcere, dum illos suis illis artibus obligaret, eorumque opera falsa testimonia, signa subiiciebat, circumueniebat, iugulabat: denique, vt Ciceronis pro Cælio verbis, Catilinæ optimā naturam pessimis moribus corruptā concludā: Habuit Catilina permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum: utebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis se viris deditum esse simulabat: erāt apud illum illecebræ libidinū multæ: erant etiam industriæ quidam stimuli ac laboris: flagrabāt vitia libidinis apud illum: vigeabant etiam studia rei militaris: neque ego vnquam fuisse tale monstrum in terris vllum puto, tam ex cōtrariis diuersisque inter se pugnantibus naturæ studiis cupiditatibusque cōflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorū partiū aliquādo? quis tetrior hostis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patiētiior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? Illa verò, Iudices, in illo homine mirabilia fuerunt: comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omnium, pecunia, gratia, labore corporis, scelere, etiam si opus esset, & audacia: versare suam naturam & regere ad tēpus, atque huc & illuc torquere & flectere: cum tristibus seuerē, cum remissis iucundē, cum senibus grauitē, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosi luxuriose viuere. Hac ille tam varia multiplicique natura, cum omnes omnibus ex terris homi-

„ nes improbos, audacesque collegerat, tum etiam multos for-
 „ tes viros & bonos, specie quadam virtutis assimulatæ tenebat,
 „ neque vnquã ex illo delēdi huius imperii tam sceleratus im-
 „ petus extitisset, nisi tot vitiorum tãta immanitas quibusdam
 „ facilitatis & patiētiæ radicibus niteretur. Hæc Cicero: quibus
 concludit, quod concludere volumus, cōiurationis causas in
 illis moribus fuisse. Tyrannū magistrū Catilina tyrānicæ di-
 sciplinæ habuerat, æmulatione magistri, tyrannidē affectabat,
 finis cōiurationis fuit: cædibus & artibus nequissimis Sylla si-
 bi tyrannidem quæsierat: Catilina vestigiis iisdem insiste-
 bat. Ergo hæc cōiurationem causæ præcesserunt. Cōiuratio
 autem duplex fuit. Prior L. Tullio, M. Lepido Cōs. P. Antro-
 nius & P. Sylla designati Cōsules, legibus ambitus interro-
 gati, pœnas dederant. Pōst paulò Catilina, repetundarum
 reus, prohibitus erat petere Cōsulatum, quòd intra legiti-
 mos dies profiteri nequiverit. Erat eodem tempore Cn. Piso,
 adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus, quem ad
 perturbandam Remp. inopia, atque mali mores stimulabant.
 Cum hoc, Catilina & Antronius circiter Nonas Decembris
 communicato consilio parabant in Capitolio Calendis Ia-
 nuarii L. Cottam & L. Torquatum Cōsules interficere: ipsi
 fascibus correptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas
 Hispanias mittere. Ea re cognita, rursus in Nonas Februarias
 consiliū cædis transtulerant. Iam tum non Cōsulibus modò,
 sed plerisque Senatoribus perniciem machinabātur: quod nī
 Catilina maturasset pro curia signū sociis dare, eo die post cō-
 ditā urbem Romā pessimum facinus patratū foret: quia nō-
 dum frequētes armati conuenerāt, ea res consilium diremit.
 Postea Piso in citeriorem Hispaniam, Quæstor pro Prætor
 missus est adnitēte Crasso, quòd eum infestū inimicū Cneo
 Pōpeio cognouerat: neque tamen Senatus provinciā inuitus
 dederat: quippe fœdū hominem à Rep. procul esse volebat, si-
 mul quia boni cōplures præsidium in eo putabāt: etiā tū potētia
 Cnei Pōpeii formidolosa erat: sed is Piso in provinciā ab equi-
 tibus Hispanis, quos in exercitu dūctabat, iter faciens occisus
 est. Sūt qui ita dicūt, imperia eius iniusta, superba, crudelia bar-
 baros nequisse pati. Alii autem equites illos Cnei Pōpeii ve-
 teres, fidosque cliētes volūtate eius Pisonē aggressos, nunquā

Hispanos præterea tale facinus fecisse, sed imperia sæua multa antea perpeffos. Posterior coniuratio triennio postea agitari cœpta est, cùm nullus in Italia exercitus esset, & Mithridaticis bellis Pompeius procul impediretur, & Catilina consulem se cum Antonio futurum speraret. Atque vbi Catilina omnia satis explorata perspexit, in vnum omnes conuocat. Eò cōuenere senatorii ordinis, Pub. Lentulus Sura, Pub. Antonius, L. Cassius Lōginus, C. Cethegus, Publius, Seruius Sylæ Seruii filii, Lucius Vargunteius, Quint. Annii, M. Porcius Lecca, Luc. Bestia, Q. Curius. Præterea ex equestri ordine M. Fuluius nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: multi præterea è coloniis & municipiis domi nobiles, præterea huiusce consilii participes, ac plæraque iuuetus nobilium Catilinæ cœptis fauebat. Quidam M. Crassum huiusce consilii non ignarum existimant fuisse. Hos igitur vniuersos Catilina cohortatur, & præmia belli, nouas tabulas, proscriptiones locupletum proponit, magistratus, sacerdotia, rapinas, alia omnia quæ bellum, ac victorum libido fert, & iis petitionem suam commendat, atque etiam vulgatum est, ad impii sceleris confirmandam pactionem, singulos humanum sanguinem vino permistum bibisse. Omnia Catilinæ consilia interea Curius Fuluiæ, cum qua vetus ei fuerat stupri consuetudo, aperuit: per quam deinde multis communicata: eaque res Ciceroni ad cōsulatum nobiles, cæterosque qui nouitati hominis adhuc inuiderant, metu conciliauit. Ergo cùm præposito Cicerone repulsus esset Catilina, furere vehementius cœpit, arma, pecunias, omnis generis homines sibi cōparare, per mulieres etiam impudicas viros earū & vrbana seruitia sollicitare, in annum sequentem cōsulatum petere, Ciceroni insidias parare, quin cum ipsis comitiis cōsularibus confodere statuit: sed Cicero per Fuluiam omnia resciauit, & Catilinam ipsum ea de re interrogauit in senatu. Sed Catilina existimans plærosque esse rerum nouarum cupidos, simul vt audaciam suam amentię suæ sociis ostentaret, consulem ænigmate illo, quod apud Plutarchum est in Cicerone, derisit. Cùm duo corpora sint, ait, quorum alterum tenue & ægrum sit, caput tamen habeat, alterum vali-

b.i.

dum & magnum, sed sine capite, quid mali facio, si ipse me huic caput superimpono? Hoc ænigmate Cicero territus, Lata, vt ait in Murenæ defensione, & insigni lorica, quam modicè scissa toga ad significationem periculi ciuibus ostendebat, armatus, & magna ciuium manu stipatus, in campum descendit, Catilinæque repulsus iterum est factis Murena & Syllano Cofs. Quare quod adhuc occultè tentauerat, bello persequi statuit: Heturiam, Apuliam, Agrum Picenum sollicitare, Romæ omnia mouere: quæ cum nihil procederēt, per M. Porcium Leccam socios conuocat. Ibi Cornelius & Vargunteius interficiendum Ciceronem suscipiunt: sed Cicero per Fuluiam monitus, aduenientes domo prohibuit, cumque per Manlium exercitum Catilina in Heturia pararet, & Cicero priuato consilio urbem amplius tueri non posset, rem ad Senatum refert. Senatus decreuit vt darent operam Cofs. ne quid Resp. detrimenti caperet. Martius in Heturiam, Metellus Creticus in Apuliam, Metellus Celer in agrum Picenum mittuntur, iisque permittitur vt exercitum comparent: ad hoc si quis indicasset de coniuratione, quæ contra Remp. facta erat, præmium seruo libertatem & sestertia centum, libero impunitatem eius rei, & sestertiorum ducenta millia. Item vt gladiatoriae familiae Capuam & in cætera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus, Romæ per totam urbem vigiliæ haberētur, hisque minores magistratus præessent, quibus rebus ciuitas vehemēter permota, & immutata urbis facies erat. Tum igitur Cicero in ædem Iouis statoris senatū vocat, ad quem Catilina publicis præsidiis nihil territus: licet etiam Plotia lege de vi interrogatus, tamen venit dissimulandi causa, aut sui expurgandi, sicuti iurgio laceffitus foret: sed cum Senatus sic aduersatus est, vt subsellia, ad quæ venerat, eius aduentu vacua facta sint. Historia coniurationis adhuc in Cicerone & Sallustio & Plutarcho eiusmodi est, Reliqua quod opus erit, suis postea locis dicentur. In Senatu sententiæ duæ fuerunt, altera seuerior interimendum, altera mitior emittendum esse Catilinam. Cicero vtranque disputat, mitiorem tamen sequitur: prior sententia tractatur in procæmio, & prosopopœia contra Ciceronem: Catilina in-

terimēdus est, quia perniciosus ciuis: at refellitur, quia id crudele videretur: coniuratione omnibus nondum patefacta, quia reliquæ coniurationis residerent: altera quæ speciem consilii magis, quàm imperii prætexit, reliqua oratione tractatur. Abeat Catilina ex vrbe vel in exilium, quia coniuratio eius patet, quia ciuibus suspectus & infensus est, quia senatorum, equitum, bonorumque omnium, imò etiam suo iudicio damnatus est, quia id Ciceroni inuidiosum est: vel ad bellum contra patriam, quia id Ciceroni gloriosum, Catilinæ meditatum, & iucundum, patriæ commodum, vt coniuratio penitus extingatur.

M. T. Ciceronis in L.

CATILINAM ORATIO PRIMA in Senatu, P. Rami prælectionibus illustrata.

"Vosque tandem abutere Catilina
 patiētia nostra: quàm diu nos etiam
 furor iste tuus eludet: quem ad finem sese effrænata iactabit audacia?
 Nihilne te nocturnum præsidium palatii, nihil vrbis vigiliæ,
 nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium,
 nihil hic munitissimus habēdi Senatus locus,
 nihil horū ora vultusque mouerunt? Patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum
 b.ii.

conscientia teneri coniurationem tuam non vides?
 "Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi
 fueris, quos cōuocaueris, quid consilii cāperis, quem
 nostrum ignorare arbitraris? "O tempora! O mo-
 res! Senatus hoc intelligit, Consul videt: hic tamen
 viuit: viuit: imò verò etiam in Senatum venit: fit pu-
 blici cōsiliū particeps: notat & designat oculis ad eā-
 dem vnumquenque nostrum: nos autem viri for-
 tes satissacere Reipublicae videmur, si istius furorem
 ac tela vitemus." Ad mortem te Catilina duci ius-
 su Consulis iam pridem oportebat, in te conferri
 pestem istam, quam tu in nos omnes iandiu ma-
 chinaris.

P R A E L E C T I O N E S.

Principio disputatur caput deliberationis de morte Catilinae, quae sententia Ca-
 tonis est, Luculli, & quorundam aliorum optimatum, quorum iudicium postea
 tamquam iudicium patriae describetur. Summa proemij in hunc ex adiunctis per-
 sonae syllogismum inclusa, sententiam hanc continet.

Perniciosi ciues sunt morte multandi:

Catilina perniciosus est ciuis:

Catilina igitur morte multandus.

Partes variae exaggerantur. Assumptionis sententia praedit, quod Catilina sit
 perniciosus, quia impudens, furiosus, audax, cōiuratus, sed postremum secundo lo-
 co. Hic syllogismus repetitur in prosopopœia huius orationis contra Ciceronem.

Q V O V S Q V E. Apostrophe est initio in aduersariū (ut rectè Quin-
 tilianus docet) ubi notabis *περὶ ἑαυτοῦ* impudentis, qui aliena patientia diutius
 abutatur. E L V D E R E. Est ludo finem imponere, quod victores gladiato-
 res victis scilicet insultantes facerent, unde nunc ista metaphora (quandiu nos fu-
 ror iste tuus eludet?) pro (quandiu furiosus nobis tanquam victis insultabis?) Hac
 metaphora Terentius in Eunuchis dixit, Peristi, eludet, ubi te victum senferit.

I A C T A B I T. Os tentare pro eodem post erit. Habes ubi ostentes praecela-
 ram illam tuam patientiam, &c. E F F R A E N A T A. Metaphora est ab
 equis, qui freno cohiberi non possunt, quae rursus posita. Quo te iam pridem tua
 ista effrenata ac furiosa cupiditas rapiebat? N I H I L N E. Approbatio
 est audaciae & furoris ex subiectis rebus, quibus Catilina nihil moueatur. Ut enim

prodigus & effusus in pecuniis, sic furiosus & audax in periculis ærnitur. Audacia in malam partem à Cicerone usurpatur, pro uitiosa fortitudinis exuperantia. Tum uerò exercitus erant per Italiam armati, Romæ præsidium & uigilie dispositæ, iudicibus præmium propositum (ut in argumento dictum est) Catilina tamen nihil his periculis mouebatur. **CONSENSVS.** Aldus legit Concurfus. Quintilianus tamen Consensus legit, pro quo Consensio post erit. **SENATVS.** Senatus tum in templo Iouis Statoris habitus est, ut duobus in hac oratione locis significatur. Atque huic ipsi Ioui Statori, &c. Quem Statorem huius urbis, &c. **ORA, VVLTVS QVE.** Aduenientem Catilinam nemo salutauit, quin omnes ea subsellia deseruerunt, ad quæ Catilina accessisset, ut post erit. Ergo hos comatos uultus Cicerone significat. **PATERE.** Altera & præcipua assumptionis ratio est ex Catilinæ factis & facti adiuncto, quod coniurauerit, & coniuratio ipsa manifesta sit, ubi notabis criminis & loci circumstantias. **CONSTRICAM.** Metaphora est à deprehensis, & in uincula coniectis. Sic enim proprie Terentius ait, Constringe quadrupedem: & simili tropo Agraria prima Cicerone, Ut Italiam omnibus uinculis deuinctam & constrictam teneretis. **OTEMPORA.** Complexionis sententia est (Quare Catilina morte multandus), sed inuoluitur proxima ratione per dissimilitudinem repetita, quamuis coniuratio manifesta sit, tamen Catilina uiuit. Varius ornatus est. O tempora: exclamatio est, quam Martialis ut insignem notauit:

Dixerat ô mores, ô tempora Tullius olim,

Sacrilegum strueret cum Catilina nefas.

NOTAT ET DESIGNAT. Allegoria uidetur à fabris opera suo signo aliquo notantibus. **NOS AUTEM.** Reprehensio est ignauie consularis ex dissimili complexionis, quod Catilina metuatur, non occidatur: sapius uerò postea repetitur, & uidetur ad Ciceronis lenandam inuidiam spectare, qui non iubeat interfici Catilinam, cum tamen possit & debeat. **ADMORTEM.** Complexio iam manifestior est, simili amplificata. Quare Catilina morte multandus est, & sic afficiendus, ut ciues suos afficere uult. **MACCHINARIS.** Metaphora ab architectis, cuius generis in agrariis sunt illæ, omnium rerum machinatoribus, &c. ad illius opes euertendum tanquam machinam comparari.

An verò vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipublicæ priuatus interfecit? Catilinam orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quod Qu. Seruilius Hala Spuriunx
b.iii.

Melium nouis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac Republica virtus, vt viri fortes acrioribus suppliciis ciuem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coërcerent. Habemus enim Senatusconsultum in te Catilina vehemens & graue: non deest Reipublicæ consilium, neque autoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, Consules desumus. Decreuit quondam Senatus, vt L. Opimius Consul videret, ne quid Respublica detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus est cum liberis M. Fuluius consularis. Simili Senatusconsulto C. Mario & L. Valerio Cofs. permissa est Respublica: num vnum diem postea L. Saturninum Tribunum plebis, & C. Seruiliū mors à Reipublicæ pœna remorata est? At nos vigesimū iam diem patimur hebescere aciem horum autoritatis. habemus enim huiusmodi Senatusconsultum, veruntamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex Senatusconsulto confestim interfectum te esse Catilina conuenit. Viuis: & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.

AN VERO. Sententia propositionis sequitur. Perniciosi ciues sunt morte multandi, comprehensa & illustrata inductione sex exemplorum, Tiberij, spurij, Caij, Fuluij, Saturnini, Seruiliij. Primum præsenti complexioni tanquam minus comparatur, de quo Plutarchus in Gracchis. S C I P I O. Hic Scipio est Serapion cognominatus nepos Scipionis, qui est uir optimus à Senatu iudicatus, ut ex Chronologia percipi potest. M E D I O C R I T E R. Leges agrarias tum Gracchus ferebat, de quibus nos in argumento agrariorum, & Scipio

Tribunitia cæde pollutus, coactus est specie legationis Roma profugere, & in Asia paulo post obiit. **PRIVATVS.** Pontifex tamen erat maximus: sed priuatus esse, & cum imperio esse, contraria sunt: at sacerdotes tum imperiū non habuere. Quin (ut ait Aristoteles quarto Politico) nō omnes ministri publici sunt magistratus, ut sacerdotes, præcones, choragi. **NAM ILLA.** Secundum exemplum per *ἡρώδοτος*, de quo *Liuius* abunde lib. 4. cū magna Romæ fames esset, & sp. Melius populo frumentum largiretur, eius largitionis præmium patres regnum esse suspicati, dictatorem contra L. Quintium Cincinnatum facere, à quo factus equitum magister *Seruius Hala* Melium dictatoris imperio non obtemperantem interenit. **FVIT, FVIT.** Sententia propositionis generaliter hic exprimitur, & augetur collatione minorum, quod in hostes supplicium sit minus. **COERCERENT.** Verbum est politicum, & in magistratu propriè dicitur. Magistratus nec obedientem, & nocuum ciuem multa uinculis, uerberibusue coercent, ait *z. legum Ciaro*. Hinc coertio, in subditos imperium. **HABEMVS.** Assumptionis ratio tertia est, quod Catilina sic perniciosus ciuis. Prima fuit, quia impudens, furiosus, audax: secunda, quia in patriam coniuratus: tertia nunc igitur est ex Senatus auctoritate, quod etiam à Senatu damnatus. **NON DEEST.** Arguitur iterum eodem complexionis dissimili ignauia consularis. **DECREUIT.** Tertium & quartum exemplum de cæde Caij & Fuluij suis caussis & adiunctis ornatum, de quibus *Plutarchus* in *Gracchis*. Seditiones autem quas hic *Cicero* nominat, Agrariæ assignationes erant, de quibus nos in argumento agrariarū. **DETRIMENTI.** Ea potestas, ait *Sallustius*, per Senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios atque ciues, domi militiæque summum imperium iudiciūque habere, aliter sine populi iussu nulli earum rerum Consul ius erat. **CLARISSIMO.** Pater Caij fuit *Tiberius Sempronius Gracchus* duobus consulatibus & totidem triumphis, item *Censura* insignis, auus maternus, *Africanus* superior: *Fuluius* autem consul fuerat, & de *Gallogræcis* triumphauerat. **SIMILI.** Quintum & sextum exemplum, de quibus pro *Rabirio* perduellionis reo, *Cicero* multa, & *Plinius* in uiris illustribus de *saturnino*. **AT NOS.** Tertia est ignauie consularis reprehensio ex eodem dissimili, quod non ex s. C. Catilina interficiatur, sed metuatur. Allegoria ab obtusis gladiis, quæ mox expressa similitudine declaratur. **QVO EX SENATVS CONSVLTO.** Dissimile idem sine allegoria, & quidem quarto loco iteratur. **VIVIS ET VIVIS.** *ἀνὰ δὲ τῶν τοιῶν* & correctio eadem quæ prius, ubi notabis (&) *ἐμπεριστα* esse, pro imò uerò.

Cupio, P. C. me esse clementem, cupio in tantis Reipub. periculis non dissolutum videri: sed iam me ipsum inertiae, nequitiaeque codemno. ca-

stra sunt in Italia contra^a Rempublicam in Hetru-
ria^a faucibus collocata: crescit in dies singulos ho-
stium numerus: eorum autem imperatorem castro-
rum, ducemque hostium intra^a mœnia, atque adeo
in Senatu videmus, intestinā aliquam quotidie^a per-
niciem^a Reipublicæ^a molientem.^a "Si te iam Catilina
cōprehendi, si interfici iussero,^b credo, erit verendum
mihi ne non hoc potius omnes boni^a serius à me,
quàm quisquam crudelius factum esse dicat. Verum
ego hoc, quod iam pridem^a factum esse oportuit, cer-
ta de causa nondum adducor^a vt faciam. tum deni-
que interficiam te, cū iam nemo^a tam impro-
bus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit,
qui id non iure factum esse fateatur. Quandiu
quisquam erit, qui te defendere audeat,^a viues, &
viues ita, vt nunc viuis multis meis & firmis^a præ-
fidiis^a obsessus, ne^a commouere te contra^a Rem-
publicam possis. multorum te etiam^a oculi &^a au-
res non^a sentientem, sicut adhuc fecerunt, specula-
buntur atque custodient.

C V P I O. Hactenus proœnium fuit: eius deinde sentētia specie quadam
diuiditur. Cicero clemens esse vult in tanto Reip. periculo, sed ignauus est, tanquam
diceret quod alibi dicit, natura mea clementiam, Respu. seueritatem desiderat:
quæ duplices senatorum sententiæ sunt. Alij enim seueritatem, alij lenitatem se-
quebantur: ignauiam uerò, Cicero lenitatem suam uocat, et approbat subiectis
periculis. N E Q V I T I A E Q V E. Sic in eadem oratione postea inui-
dia inertie ac nequitie pertimescenda. Metaphora est à dissoluta libidine, quæ
proprie ita dicitur, ut

Nequitia est, quæ te non sinit esse senem: ait primo Fastorum Ouidius. me-
taphora inquam, illinc est ad dissolutam incuriam significandum. F A V-
C I B V S. Hac metaphora significat angustias loci, ut de Corintho agraria
secunda dixit: Erat posita in angustis atque in faucibus Græciæ. Intelligit
autem hic Fesulus in media Hetruria, qui uicus nunc exiguus est. Eo enim Man-

lius manum militum conducebat. **EORVM CASTRORVM.**
 Definitio est Catilinæ ex adiunctis. **ATQVE ADEO.** Correctio
 est per collationem maiorum. Sic pro Plancō, Insector, posco, atque adeo flagito.
 (Adeo) autem aliquando secus: ut, Ego princeps in adiutoribus, atque adeo secun-
 dus. **SI TE IAM.** Disputat sententiam suam in partibus clementiæ
 ex adiunctis.

Si te iam interfici iussero, cum tua coniuratio nondum omnibus pa-
 teat, malicrucliter factum esse dicant:

Sed tum iubebo, cum tua coniuratio omnibus patebit:

Quare nemo tum crudeliter factum dicet.

Assumptionis et complexionis sententia confusa est. **SIMILIS.** Peri-
 phrasis hominis nequissimi ex Catilinæ similitudine. **QVANDIV.**
 Iteratur eadem ratio ad bonos confirmandum: fortitudo et providentia Consulis
 ostenditur. **OCVLI ET AVRES.** Eiusmodi exploratores et cu-
 stodes Aristoteles appellat quinti Politic. cap. 11. *παραγιδας* (qui communiter
παραγιδας dicuntur) item *αἰτιαυτοις*.

Etenim quid est Catilina, quod iam amplius ex-
 pectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefa-
 rios, nec priuata domus parietibus continere vocem
 coiurationis tuæ potest: si illustrantur, si erumpunt
 omnia, muta iam istam mentem, mihi crede: obli-
 uiscere cædis atque incendiorum. Tenèris vndique.
 luce sunt clariora nobis tua cōsilia omnia, quæ etiam
 mecum licet recognoscas. Meministine me ante
 diem XII. Calend. Nouembris dicere in Senatu,
 certo die fore in armis qui dies futurus esset ante
 diem VIII. Calend. Nouemb. C. Manlium auda-
 ciæ satellitem atque administrum tuæ? Num me fe-
 fellit Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam
 incredibilis: verum, id quod multò magis est admi-
 randum, dies? Dixi ego idem in Senatu, cædem te
 optimatum contulisse in ante diem V. Calend. No-
 uembris, tum cum multi principes ciuitatis Roma,
 c.i.

non tam fui cōseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum caussa profugerunt: num inficiari potes, te illo ipso die 'meis' præsidiis, mea diligentia circumclusum, commouere te contra 'Rempublicam non potuisse, cū tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas? Quid? cū te Præneste Calend. ipsis Nouembris occupaturum nocturno impetu esse confideres: 'sensistine illam' coloniam 'meo iussu, meis' præsidiis, 'custodiis, 'vigiliis esse munitam? 'Nihil agis, nihil 'moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam 'videam, 'planèque 'sentiam.

ET ENIM. Tractatur deinaps ad clementiæ partes continuandum
proximij secunda ratio de coniuratione:

Si coniuratio tua pateat, muta mentem, & abi:

Sed primum:

Secundum igitur.

Propositio dissimilibus ornatur.

TENERIS. Assumptio antecedentis (Sed tua coniuratio patet) ad cuius probationem attentio excitatur. Inductio autem est lōgæ Chronologiæ. Prima pars de armis comitiorum cōsularium die ad necandum Ciceronem sumptis, exornata adiunctis tēporis, personæ, causæ. MEMINISTI DICE-
RE. Cicerō aliquando præteritum cum præterito (memini) coniungit, ut Memini permississe, ad Atticum. Item, Memini distribuisse, pro Roscio: item, desuisse, pro Milone. Frequentius tamen cum præsentis coniungit, ut hic: in eoque Valla labitur, qui Maronis illud,

Cantando puerum memini me condere soles,

ad poeticam licentiam refert, nec usitatum in prosa sermonis hoc genus existimat.

ANTE DIEM VIII. CALEND. Hinc observabis quanto tēpore Cōsulatus prius designabatur, quàm miretur: XXIII. Octobris dies hic est. At Cōsulatus Calendis Ianuar. imibatur. Hoc autem die comitiorum, Cicerō Catilinam excitauit in Senatu, deque his interrogauit, ut in argumento diximus.
C. MANLIUM. Hic postea belli faciendi princeps fuit, & ei Catilina in prælio dextrum cornu attribuit. Hunc Manlium Plutarchus Malium vocat, & quondam sub Sylla strenuè militasse dicit. DIXI EGO. secundā

pars de cæde optimatum adiuncto metu illustrata. NON TAM SVI CONSERVANDI. Hæc oratio usu congrua est, non arte: sui enim pluralis est numeri: Conseruandi, singularis. Sic in diuinatione, Dolebas tantam Stoicos nostros Epicureis irridendi sua facultatem dedisse, etc. Valla genus hoc sermonis non satis consideratè reprehendit. NUM INFICIARI. Modesta prudentiæ & fortitudinis significatio est in prouidendo & propulsando periculo: ex effectis Ciceronis & dictis Catilinæ argumentū est. QUID. Tertia pars de occupando Præneste, ubi rursus uirtus Consulis ostenditur. Oppidum autem hoc, Romæ vicinum est. NIHIL AGIS. Complexio superioris inductionis maiorum collatione aucta.

Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges multò me vigilare acrius ad salutē, quàm te ad perniciē Reipublicæ. Dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscurè) in M. Leccæ domū: conuenisse eodem complures eiusdem amentia scelerisque socios: num negare audes? quid taces? conuincam, si negas. video enim esse hīc in Senatu quosdam, qui tecum vnā fuere." "O dii immortales, ubinam gentium sumus? quam Rempublicam habemus? in qua vrbe uiuimus? hīc, hīc sunt, in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo, grauissimoque consilio, qui de meo nostrumque omnium interitu, qui de huius vrbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego video Consul, & de Republica sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero." Fuiſti igitur apud Leccam ea nocte, Catilina: distribuisti partes Italiae: statuiſti quò quæque proficisci placeret: delegisti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsiſti vrbis partes ad incēdia: confirmaſti te ipsum iam esse exiturum:

c.ii.

dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quòd ego viuerem. reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulò ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.

RECOGNOSCE. Secundus attentionis locus ad sequentium expositionem, ubi collatione minorum uirtus eadem consulis ostenditur. DICO TE. Postrema pars inductionis de superioris noctis consilio adiunctis illustrata. FALCARIOS. Falx bellicum instrumentum adunco ferro præfixum, & nauale & murale erat. Cæsar tertio belli Gallici, vna erat magno usui res præparata à nostris, falces peracute, insertæ, affixæque longuriis, non absimili forma muralium falcum. Erat etiam falx, instrumentum quod instar hastæ gestari posset, quale fortassis est quod Francis (rancon) appellatur, ad pungendum, cædendum, trahendum. Ergo Catilinæ satellites & ministri illis armis erant armati, nec à fœniseis metaphora est. NUM NEGARE. Urget confessionem Catilinæ silentio, & præsentium quasi testimonio. O DII IMMORTALES. Digressio per exclamationem ad exaggerandam præsentis status indignitatem ex loci circumstantia, quòd coniurati sint in Senatu, iteratur autem res definitione Curia ex adiunctis, & definitione coniuratorum ex eorum factis: item facto Consulis qui uideat, nec puniat tamen. In postremo, maiorum collatio est. FVISTI IGITVR. Regressio ad narrationem, qua sigillatim partes exponuntur. Catilina autem Hetruriam Manlio, agrum Picenum Septimio, Apuliam Iulio assignarat: duodecim opportuna urbis loca ad inandia delegerat, quibus Statilius & Gabinius præfecti essent. DVO EQVITES. Sallustius hos nominat, Cornelium & Vargunteium: sed Vargunteium senatorem facit.

Hæc ego omnia, vix dum etiam coetu vestro dimisso, cõperi. domum meam maioribus præfidiis munui atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseris, cum illi ipsi venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram. Quæ cum ita sint, Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex urbe: patent portæ: proficiscere. nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam

omnes tuos: si minus, quamplurimos: 'purga' vr-
bem: magno me metu liberabis, dummodo inter
me atque te murus interfit. Nobiscum 'versari iam
diutius non potes: 'non feram, non patiar, non fi-
nam. Magna diis immortalibus habenda est gratia,
atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi hu-
ius vrbis, quod hanc 'tam 'tetram, tam 'horribilem,
tamque infestam 'Reipublicæ 'pestē toties iam 'effu-
gimus. Non est sapius in vno homine salus summa
periclitanda 'Reipublicæ.

H AEC EGO. Tertius est locus de provisione & cautione Consulis ex
ipso facto. QVAE CVM. Complexio syllogismi paulo plus quam po-
situm erat complexa, quæ variis adiunctis & factis amplificatur. M V R V S
I N T E R S I T. Hic locus citatur à Plutarcho in Cicerone: Deat ut inter
orationes nostras & gladios tuos murus urbis medius interfit. Et paulo post in
hac oratione iterabitur. N O B I S C V M. Idem Catilinæ factum pau-
lò secus tractatur:

Qui Remp. sæpius perdere uoluerit, diutius ferendus non est:

Catilina perdere uoluit:

Non igitur diutius ferendus.

Assumptio diuini auxilij causa exornatur. A T Q V E. Hæc dictio non
solum coniungit, sed maius ponit, tanquam diceretur, Diis immortalibus, præ-
cipuè Statori, &c. Sic ad Atticum Cic. Negotium magnum est nauigare, at-
que id mense Quintili. S T A T O R I. Iupiter Stator appellatus est,
quod ad præas Romuli, Romanorum à Sabinis profligatorum fugam stitisset.
Vide Liuum lib. 1. & de hoc rursus in fine huius orationis. N O N E S T.
Sententia est propositionis, Qui Remp. sæpius perdere uoluerit, diutius feren-
dus non est.

"Quandiu mihi Consuli designato, Catilina, infi-
diatus es, non publico me 'præsidio, sed priuata dili-
gentia defendi: cum proximis comitiis' consulari-
bus me Consulem in 'Campo, & competitores tuos
interficere uoluisti: 'compressi tuos 'nefarios cona-
tus amicorum 'præsidio & 'copiis, nullo tumultu pu-

c.iii.

blicè concitato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquam videbam perniciem meam cum magna calamitate Reipublicæ esse cōiunctam. Nunc iam apertè Rempublicam vniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta vr- bis, vitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium & vastitatem vocas. Quare, quoniam id quod primum, atque huius imperii disciplinæque maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem vtilius: Nam si te interfici iussero, residebit in Republica, reliqua coniuratorum manus: sin tu (quod te iandudum hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe tuorum comitum magna & perniciofa sentina Reipublicæ.

Q V A N D I V. Dissimilitudo periculi priuati & publici ad assumptionis illustrationem. *Q. C.* priuatum Cōsulis periculum explicat in duobus temporibus, ubi & dissimile geminatur. T V M V L T V S. Tumultus aliquando species est belli, quæ dicitur coniuratio, cum simul omnes iurabant: aliquando communiter accipitur, ut hic uidetur accipi. P E T I S T I. Metaphora est à gladiatoribus, quorum impetus petitiones appellantur: quod de eadem re paulò post allegoria clariore dicitur. Q V A N Q V A M. Correctio est ex dissimili. N V N C. Antapodosis de publico periculo per subiectæ rei partes exposito. Q V A R E. Complexionis loco (Quare abi) clementiæ significatio ponitur, & adiuncto commodo exornatur. Dissimile inclusum est. C O N I V R A T O R V M. Hic locus citatur à nonnullis tanquam à Coniurator, sed nihil hic est necesse. Coniuratus enim, dictio Latina est, & coniuratorum facit in genitiuo, plurali. Coniurator ubi reperitur, obseruabis. E X H A V R I E T V R. Allegoria est à nauis in cuius sentinam aquæ distillant, quæ ibi corruptæ, malè olent: de qua Agraria secunda diximus. Sentinam hic igitur fœditatem hominum appellauit Cicerò, ut Quintilianus interpretatus est. Aliquando autem pro infimo honoris loco dicitur: ut ad Papyrium, Sedebamus in puppi, clauumque tenebamus: nunc autem uix est in sentina locus.

Quid est Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex^d vrbe^d Consul^d hostem iubet: "interrogas me, num in exilium? non iubeo: sed si me consulis, suadeo. Quid enim Catilina est, quod te iam in hac vrbe delectare possit, in qua nemo est extra istam^a coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit? Quæ nota domestica turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? quid verò nuper? cùm morte superioris vxoris nouis nuptiis domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulaisti? "quod ego prætermitto, & facile patior fileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur.

QVID EST. Continuat exhortatio ad lenitatis partes, sed additur circumstantia exilij (Abi in exilium). Attamen rei inuidia, seuerioris imperij inflexione declinatur. Seuerius enim uidebatur indicta causa ciuem præsertim tantæ familiæ exilio damnare. QUID ENIM EST. Syllogismus alius institutæ suasionis ex adiunctis personæ ita concluditur:

si suspectus & insensus es, abi in exilium:

sed primum:

secundum igitur.

Assumptionis ratio præcedit ex uita & factis Catilinæ, ubi primum generaliter notatur hominis libido & audacia. NOTA INUSTA. Metaphora est à stigmatis pecudum & mancipiorum, quibus ignito ferro notæ inuruntur.

tur. *Qua de re Virgilius tertio Georgic.*

Continuòque notas & nomina gentis inurunt.

ADOLESCENTULO. Id in argumento positum est ex Sallustio, ut Catilina soleret aliis scorta præbere, aliis canes atque equos mercari: postremo, neque sumptui neque modestiæ suæ parare. Hoc autem loco adiunctorum cum suis subiectis collationem insignem notabis. QUID VERO. videtur duas cædes notare, alteram quidem uxoris nominatim aperit. Nec enim Catilina ad novas nuptias domum facere potuit uacuum morte superioris uxoris, nisi ipsam interemisset. Hoc enim est facere domum uacuum nouis nuptiis morte uxoris. Alteram uerò cædem *Demetrii* acerbiorē facit, & uidetur significare mortem filij, quem Catilina pro certo creditur interemisse, ut in argumento dictum est, ut Aureliam Orestillam duceret, quæ priuignum metuebat. Fratrem etiam Catilina necauerat, ut Plutarchus ait. Sed de filio præstat intelligi.

"Prætermitto ruinas fortunarū tuarū, quas omnes impendēre tibi proximis Idibus senties: ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam Reipublicæ, atque ad omnium nostrum vitam salutēque pertinent. Potēstne tibi huius vitæ hæc lux, Catilina, aut huius cæli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Calendas Ianuarii Lepido & Tullo Cofs. sterisse in comitio cum telo: manū, Consulū & principum ciuitatis interficiendorum causa paruissē: sceleri ac furori tuo non mētem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam Reipublicæ obstitisse." Ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multò post commissā. Quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti: quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & ut aiunt, corpore effugi: Nihil agis, nihil

assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari ac velle desistis. Quoties iam, quoties iam tibi extorta est sica ista de manibus: quoties verò excidit casu aliquo & elapsa est: tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abste initiata sacris ac deuota sit, nescio, quòd eam necesse putas Consulis in corpore defigere.

PRAETERMITTO. Perstringit *Στοπαίου* adiunctam aeris alieni magnitudinem, & transit à priuatis criminibus ad publica. RVINAS. Metaphora est ab aedificiis caduas. Significatur autem auctio ex S. C. futura, quæ Catilinæ creditoribus satisfiat, atque ideo tandem Catilina egeat. Idibus uerò & Calēdis legitimus Senatus habebatur. POTESTNE. Obicitur prima coniuratio facta de restituendo consulatu Syllæ & Antronij, quæ suis causis & euentis ornatur. CALEND. Antequam uidelicet Cotta & Torquatus consulatum inissent. Nam Lepido & Tullo Coss. dicitur: attamen casus Consulium referendus est ad designatos Cottam & Torquatum, quos interficere statutum à coniuratis erat. FORTVNAM. Id in argumento dictum est ex Sallustio, quia Catilina maturius signum dedisset. ACIAM. Repetuntur per *Στοπαίου* insidie Ciceroni designato & Consuli factæ, & eadem uirtus in cauendo, & allegoria illa de qua tum diximus, hic insigniter exprimitur. MIHI LATERE. Sic Lucanus loquitur, Tu mihi causa latet. Aliter tamen Virgilius, Nec latere doli fratrem Iunonis iniquæ.

At ferè hoc uerbum absolute in Cicerone legitur, pro occultum esse. QVOTIES IAM. Idem ferè mutatis uerbis per allegoriam generis eiusdem repetitur. QVAE QVIDEM. Allegoria est ab immolationibus sacris, ubi Cicero uictimæ, Catilina sacerdoti immolanti, sica cultro uictimario comparatur, cuius exemplum est 6. AENEID. illo loco,

supponunt alij culeros, tepidumque cruorem

suscipiunt pateris.

Catilina autem Coss. Cottam & Torquatum prius, nunc Consulem Ciceronem ista sica uult mactare, quasi furoris sui alicui numini uouerit se sicam hanc in corpore Consulis alicuius defixurum, id est, Consulem se immolaturum.

Nunc verò quæ tua est ista vita: sic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quod debeo, sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac tanta

d.i.

frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis saluta-
 uit? Si hoc post hominum memoriam contigit ne-
 mini, vocis expectas contumeliam, cum sis grauif-
 simo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid quòd
 aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? Quid
 quòd omnes consulares, qui tibi persape ad eadem
 cōstituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam
 subselliorum nudam atque inanem reliquerunt?
 Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Serui
 mehercle mei si me isto pacto metuerent, vt te me-
 tuunt omnes ciues tui, domum meam relinquēdam
 putarē: tu tibi vrbem non arbitraris? Et si me meis
 ciuibus iniuria suspectum tam grauiter atque infen-
 sum viderem, carere me aspectu ciuium, quàm infe-
 ftis oculis omnium conspici mallet: tu cum con-
 scientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium
 iustum, & iam diu tibi debitū: dubitas, quorum men-
 tes, sensusque vulneras, eorū aspectum, præsentiā-
 que vitare? Si te parētes timerent atque odissent tui,
 neque eos vlla ratione placare posses, vt opinor, ab
 eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria,
 quæ communis est omnium nostrū parens, odit
 ac metuit, & iam diu de te nihil iudicat, nisi de pari-
 cidio suo cogitare: huius tu neque authoritatem
 verebere, neque iudicium sequēre, neque vim per-
 timesces?

N V N C V E R O. *Attentio ex adiunctis ad proximum locum, ubi dis-*
simile interpositum est. V E N I S T I. Hoc suasionis argumentum sic in-
cluditur ex præsentibus adiunctis,

Si tacito iudicio damnatus es, dānationis uocem expectare non debes:

At primum:

Secundum igitur.

Assumptionis sententia præcedit. QUID QVO'D ADVENTV.

Altera assumptionis ratio ex aliis adiunctis, Catilina desertus ab omnibus.

QVO TANDEM. Viū complexionis unde acceditur ad propositionem primi argumenti:

si suspectus & insensus es, abi.

Due comparationes minorum hic sunt, prior partem de metu attingit. ETSI

ME. Tota sententia propositionis est in hac secunda collatione minorum.

Syllogismus integer est,

si suspectus & insensus es, abi:

Sed primum:

Secundum igitur.

TV CVM. Assumptio per *ἀποδοξιν* maiorum. DVBITAS.

Complexio cum argumēti repetitione. SI TE PARENTES. Am-

plificatio proximi argumenti ex collatione minorum. Syllogismus integer est.

NUNC TE PATRIA. Assumptio ubi *ἀποδοξιν* est maiorū, & ra-

tio metus ex facto Catilinæ. HVIVS TV. Complexionis loco (Quare abi) hæc adhortatio est ex adiunctis, cum quibus subiecta propriè conferuntur.

Quæ tecum Catilina sic agit, & quodam modo tacita loquitur. "Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per' te, nullum flagitium sine' te, 'tibi vni multorum ciuium necesse, 'tibi vexatio, direptioque' fortiorum impunita fuit, ac libera, tu non solum ad negligēdas leges & quæstiones, verum etiam ad euerendas' perstringendāsque valuisti. Superiora illa, quanquam 'ferenda non fuerunt: tamen ut potui, 'tuli: nunc verò me totum esse in metu propter te vnum: quicquid 'increpauerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo' scelere abhorreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe, si verus, ne' opprimar: sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, 'patria loquatur.

d.ii.

tur, nōne impetrare debeat, etiam si vim adhibere non possit? Quid quod tu te ipse in custodiā dedisti? Quid? quod vitāda suspicionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es: atque vt domi meā te asseruarem, rogasti. Cū à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem^a parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem^a mœnibus cōtineremur: ad Qu. Metellum Prætorem venisti: à quo repudiatus, ad sodalem tuum virum^b optimum M. Marcellum demigraſti: quem tu videlicet & ad^b custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimū fore putasti. Sed quā longè videtur à carcere, atque à vinculis abesse debere, qui se ipsum iam dignum^d custodia iudicauerit: Quā cū ita sint Catilina, dubitas, si hīc emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam multis suppliciis iustis debitisque creptam, fugā, solitudinēque mandare?

Q V A E T E C V M. Prosopopœia repræsentat cōquerentem patriam de Catilina, quæ superioris assumptionis illustratio est ex factis Catilinæ. S V P E R I O R A. Dissimilitudo est antecedentium & consequentium, ubi notabis metaphoram (increpuerit): qualis est pro Myrena, Simul atque increpuit suspicio tumultus, artes ilico nostræ contiaſcunt. Q V A M O B R E M. Complexio est prosopopœiæ dilemmate ex adiunctis inter se contrariis amplificata. Finis utriusque partis etiam ostenditur. H A E C S I T E C V M. Deponitur ipsa hīc persona, quæ suscepta illic fuerat, Quæ tecum, &c. Nec enim persona uel suscipi, uel deponi temerè debuit. Q V I D Q V O D T V, &c. Continuat quæſtio ex Catilinæ ipsius quodam iudicio, Qui custodia se dignum iudicat, dignus est carcere: Catilina se talem iudicat: Dignus igitur est carcere.

Assumptio præcedit inductione declarata. TE ASSERVAREM. Ciceronem quondam Catilina penè decepit, ut ipse de se ait pro Cælio, tam astutus, cuiusvis rei simulator & dissimulator erat. Sic igitur tentabat rursus fallere. Ciceronis responsum ex collatione maiorum est. Antea uerò illud eiusdem sententiæ fuit, Magna me metu liberabis, dum modò inter te atque me murus intersit. REPUDIATVS. Metaphora à matrimonij renuntiatione, ubi proprie repudium & repudiare dicitur, cum illa formula nuntius remittitur. Res tuas tibi habeto, res tuas tibi ago. AD SODALEM. Hic M. Marcellus popularis Catilinæ fuit, non is, de quo paulò post: quod intelligi potest ex uariis adiunctis epichoricis, in eo notatis. SED QVAM. Sententia propositionis. QVAE CVM. Conclusio suasionis iam sæpe iterata (Quare abi in exilium.)

"Refer, inquis, ad ^aSenatum: id enim postulas: et si hic ^aordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod ^aabhorret à meis ^amoribus: & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te ^asentiant." Egredere ex vrbe, Catilina, libera ^aRempublicam metu: in exilium, si hanc ^avocē expectas, proficiscere. Quid est Catilina? ^aecquid attendis, ecquid animaduertis horum ^asilentium? Patiuntur, tacent. Quid expectas ^aauthoritatem loquentiū, quorum volūtatē tacitorum perspicis? At ^asi hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo ^aSenatus vim & manus intulisset: De te autem Catilina ^acum quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant: neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet ^bchara, vita vilissima, sed etiam illi Equites Romani, honestissimi atque optimi viri, ceterique fortissimi ciues, qui circumstant ^aSenatum, quorum tu ^a& ^afrequentiam videre, & studia perspi-

d.iii.

cere, & voces paulò antè exaudire potuisti. quorum ego vix abs te iandiu manus ac tela cōtineo : eosdem facile adducam, vt te hæc, quæ iam pridem vastare studes, relinquentem, vsque ad portas prosequantur. quanquam quid loquor? te vt illa res frangat? tu vt vnquam te corrigas? tu vt vllam fugam meditere? vt vllum tu exilium cogites?

REFER, INQVIS. Repetitur illud paulò antè positum senatus iudicium ad præsentem, ut uidetur, Catilinæ postulationem, & ex eo sic concluditur,

Si Senatus iubeat, Catilina discedet:

Sed primum:

Secundum igitur.

Propositio prolepsim habet. NON REFERAM. Ad exponendam assumptionem de iudicio Senatus, quanta sit hic oratoris astutia, perpende. Nam & declinat inuidiam relationis, & tamen quod uult, efficit. EGREDERE. Παρρησία uelut exilium imperantis. QUID EST CATILINA. Approbatio assumptionis, si mens intelligitur, symbola mentis non sunt expectanda. AT SI HOC. Amplificat assumptionis rationem collatione dissimilium. αἰσχρογὰς uariis adiunctis exornatur de Sestio & Marcellis, pro quibus postea habitæ extant orationes: nec enim hic Marcellus est sodalis Catilinæ. DE TE AUTEM. Antapodosis dissimilitudinis, ubi silentij iudicium mirificè exprimitur. NEQVE ENIM. Additur ad iudicium senatus iudicium equestris ordinis & reliquorum ciuium, ut totius ciuitatis sententia expelli Catilina uideatur. Res interim uariis adiunctis ornatur. VITA VILISSIMA. εἰσπραγία est ex collatione maiorum. CIRCVNSTANT. Considera, quali forma in eo templo subsellia disposita fuerint, an ut in amphitheatris rotunda: id enim uidetur hic significare Ciceronem, & pro Milone de iudicio subsellis idem cum ait, Non enim corona confessus uelut cinctus est, ut solebat, non usitata frequentia spatii sumus. STVDIA. significat hic sibi acclamationem populi secundam cōtigisse aduersus Catilinam. QVORVM EGO. Tale equitum Rom. studium Plutarchus in Cæsare significat adfuisse Consuli aduersus Cæsarem, quia coniuratos defenderet. QVANQVAM QUID. Complexionis loco (Quare abi in exilium) correctio est ad odium Catilinæ, & optatio ad gratiam Ciceronis.

"Vtinam tibi istam mentem dii immortales donarent: tametsi video, si mea voce perterritus ire in

exilium, animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed non est mihi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à Reipublicæ periculis seiungatur. Sed tu vt vitiis tuis commoueare, vt legum pœnas pertimescas, vt temporibus Reipublicæ concedas, non est postulandum. Neque enim Catilina is es, vt te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Quamobrem, vt sæpe iam dixi, proficiscere: ac si mihi inimico, vt prædicas, tuo constare vis inuidiam, rectè perge in exilium. Vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius inuidiæ, si in exiliū ieris iussu Consulis, sustinebo. Si autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos ciues: fecerne te à bonis: infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio: vt à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse videaris.

TAMET SI. Correctio ex adiuncta inuidia,
 si Catilina abeat, Consul magnam inuidiam subibit.
 At Consul eam non recusat:
 Abeat igitur Catilina.

Connexi forma tamen si inconstans, nonnunquam tamen adhibetur. IN POSTERITATEM. Vt in præsens, sic in posterum tempus frequentius quàm in posteritatem Cæro dicit. Defectiones solis & lunæ cognitæ prædictæque in omne posterum tempus. 2. de natu. deo. Aliquando sine (tempus) ut in Lælio, Amicitia bona spe præluet in posterum. Aliàs etiam in posteritatem, ut paulò post in hac rursus oratione, Mihi in posteritatem redundaret. SED NON EST. Assumptionis & complexionis confusa sententia est. EST MIHI TANTI. Sic eadem de re secunda oratione, Est mihi tanti, Quirites,

huius inuidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem subire, dummodo à nobis huius horribilis belli atque nefarii periculum depellatur. SED TV. Correctio est ex complexionis dissimili, At non moueberis. NEQVE ENIM. Ratio correctionis ex adiunctis, impudens, audax, furiosus es: ubi notabis subiecta cum suis adiunctis. QVAMOBREM. Complexio princeps iam sæpius iterata dilemmate ex adiunctis inter se dissentaneis amplificata. Prima pars est de inuidia, VT SAEPE. Aperta complexio hæc tribus locis fuit. Quæ cum ita sint Catilina, perge, &c. Quamobrem discede, &c. Quæ cum ita sint Catilina, dubitas abire, &c. tribus etiam locis aliis obscurius comprehensa, ut notauimus. CONFLARE. Metaphora est à uentis qui proprie flare dicuntur. MOLEM. Paulò antè dissimili metaphora dixit tempestatem inuidiæ. SIN AVTEM. Secunda pars dilemmatis de laude Confusilis, si Catilina secum suos eduxerit. VT A' ME. Complexio secundæ partis.

Quanquam quid ego te inuitē, à quo iam sciam esse præmissos, qui te ad forum Aurelium præstolarētur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem: à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutū fuit, sciam esse præmissam? Tu ut illa diutius carere possis, quam venerari ad cædem proficiscēs solebas, à cuius altaribus sæpe istam dextrā^a impiam ad necem^a ciuium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua ista^a cupiditas^a effrænata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit. nūquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni non modò fortuna, verum etiam spe derelictis conflata improborum manum: hîc tu qua latitia per-

fruere: quibus gaudiis exultabis: quanta in voluptate
 'bacchabere, cum in tanto numero tuorum 'neque
 audies virum bonum quenquam, neque videbis: Ad
 huius vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, "la-
 bores tui:" iacere humi non modò ad obsidendum
 'stuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigi-
 lare non solum ad insidiandum 'somno maritorum,
 verum etiam bonis occisorum. Habes ubi ostentes
 illam 'præclaram tuam patientiam famis, frigoris,
 inopiæ rerum omnium: quibus te breui tēpore 'con-
 fectum esse 'senties. Tantum profeci tum, cum te à
 Consulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm Con-
 sul 'vexare Rempublicam posses: atque ut id quod
 esset à te sceleratè susceptum, latrocinium potius,
 quàm bellum nominaretur.

Q V A N Q V A M. Correctio ex factis Catilinæ:

Si Catilina suos suosque præmiserit, abibit:

sed primum:

secundum igitur.

Assumptio præcedit. A V R E L I V M. De hoc secunda oratione, Aurelia
 sua profectus est. Tribunal Aurelium nominat in aliis orationibus. A Q V I -
 L A M. Aquila signum Romanæ militiæ fuit:

signa pares aquilæ & pila minantia pilis,

ait Lucanus. Hanc uerò aquilam Marius bello Cymbrico habuit, ut Sallustius ait,
 quam quasi deam aliquam Catilina venerabatur, ab eaque uidelicet Marij tri-
 umphos & honores precabatur. F V N E S T A M. Funestum propriè di-
 citur, funere inquinatum, ut familia funesta: hinc metaphora pro pernicioso.

T V V T I L L A. Sententia propositionis quædam hîc comprehenditur,
 quauis obscurius:

Si Catilina præmiserit sua, discedet.

I B I S T A N D E M. Complexio proximi syllogismi, amplificata repeti-
 tione argumenti, & adiuncta uoluptate. A D H A N C. Confirmatio uo-
 luptatis ex causis, natura, uoluntate, fortuna: natura & uoluntas factio Catilinæ
 probatur, ubi negationem deesse notabis in (non modò), pro (non modò non).

C. I.

N A C T V S E S. Ratio est fortunæ ex adiuncta parium societate. Nancisci autem uerbum est fortunæ proprium: ea nempe quæ occurrerint, prehendere. H I C T V. Concluditur uoluptas proposita, & earum societas repetitur. B A C C H A B E R E. Metaphora est à bacchanalibus, in quibus omnium libidinum & flagitiorum licentia concedebatur. Vide Liuium lib. 39. de hoc sacro Græco acerbissimis suppliciis Romæ expiato. A D H V I V S V I T A E. Amplificatur rursus eadem uoluptas factis Catilinæ & eorum caussis, ubi notabis orbem concinnitatis insignem. S T V P R V M. Metonymia est pro scorto, in quo stuprum admittitur. H A B E S. Postrema uoluptatis confirmatio ex subiecto, circa quod Catilinæ uis exerceatur, qua de re postea erit oratione secunda: Atque idem tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuesfactus, frigore & fame & siti, ac uigiliis perferendis, fortis ab istis suis sociis prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine audaciaque consumerentur. T A N T V M P R O F E C I. Concluditur ex antecedentibus, Catilinam exulem & latronem futurum: minorum collatio interponitur: minus est tentare, quam uexare. Habet enim uexandi uerbum, ingentis calamitatis usum, ut ait Asconius, huc & illuc uehere & raptare salicet. Quale est illud quod citatur è Catone, cum Annibal terram Italiam laceraret & uexaret.

Nunc ut à me P. C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester ac deprecet, "percipite quæso diligenter quæ dicam, & ea penitus animis uestris mentibusque mandate. Etenim 'si mecum' patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cuncta 'Italia, si omnis' Respublica loquatur: 'M. Tulli, quid agis? tunc eum' quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem expectari imperatorem in castra hostium' sentis, auctorem sceleris, principem' coniurationis, euocatorem feruorum & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non 'emissus ex' vrbe, sed immissus in urbem esse videatur? 'Nonne hunc in' vincula duci, non ad mortem' rapi, non summo supplicio' mactari imperabis? 'Quid tandem' impedit te? mōne maiorum?

at persæpe etiam priuati in hac Republica perniciosos ciues morte multarūt. An leges, quæ de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac vrbe ii qui à Repub. defecerūt, ciuium iura tenuerunt. An inuidiam posteritatis times? Præclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla cōmendatione maiorum, tam maturè ad summū imperiū per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metū, salutem ciuium tuorum negligis. Sed si quis est inuidiæ metus, non est vehementius seueritatis ac fortitudinis inuidia, quàm inertiae ac nequitiae pertimescenda. An, cū bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflaturum?

N V N C V T. Disputata est sententia Ciceronis in partibus lenitatis: deinaps ad seueritatem prosopopœia patriæ Catonis scilicet, Catuli, & quorundā senatorū sententiā cōtinens, cōtra Ciceronis lenitatem inducitur, & præponitur locus attentionis. D E T E S T E R. Detestari, est uehementer testari: ut Summum Iouem deosque detestor, ait Plautus in Menæch. Hinc detestari, pro abominari, quasi uehementer testari, te fugere. Cū uiderint tanquā malū auspiciū, detestantur, ait in Vatinius Cicerō: & detestari, auertere, ut hic, & 4. Philippiæ, O dij immortales auertite & detestamini quæso hoc omen. Et primo de natura deorum de Epicuro, Quæque de diis dixerit, inuidiæ detestandæ gratia dixisse. E T E N I M. *παροτρυν* est prosopopœia, ut antea fuit, Quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. M. T V L L I.

Primum querimoniæ argumentum repetitur è proœmio,

Perniciosi ciues morte multandi sunt:

Catilina perniciosus est ciuis:

Catilina igitur morte multandus.

Assumptionis sententia parenthesi includitur. E V O C A T O R E M. Euocatio, species est militiæ, cū ex diuersis locis milites euocantur, sicut in historiis Rom. legimus solutis ergastulis, uocatis ad pileum seruis conflatos exercitus.

c.ii.

NONNE HVNC. Cōplexio est, ubi Maclari metaphoram notabis à sacrificiis, in quibus iustitia xatē d'φnις quōr (inquit Seruius) maclari, id est magis augeri, cum thure iudicet & uino aspergitur, pro Octidi dicitur: & propria significatio aliquādo legitur, ut Nonius citat ē Repub. Ciceronis. Ferunt laudibus, maclant honoribus. Hic autem Maclari, tanquam ad aras immolari, ut erit in fine huius, Vinos, mortuōsque maclabis. QVID TANDEM. Sententia propositionis fuerat in proœmio sex exemplis de Melio, duobus Gracchis, Fulvio, Saturnino, Glaucia: sed prolepsi duplici exornatur, & nouum de legibus argumentum additur. LEGES. Intellige leges Valerias, Porcias, Sempronias, de quibus à nobis pro Rabirio perduellionis reo dictum est. AN INUIDIA. Secundum querimoniam argumentum ex adiunctis ingrati animi, si timeatur inuidia. PRAECLARAM. Talis paulō ante eiporeica fuit, Habes ubi ostentes illam praeclaram tuam patientiam. HOMINEM PER TE. Ratio est nōs ἀρετῆς, id est, ingrati animi ex adiunctis personae, quia homo nouus tam maturē, tamque summē sit honoratus à populo Rom. de quo plurima in proœmio & peroratione secūda agrariae. Notabis interea πείραξις noui hominis & consulatus. SED SI QVIS. Altera inuidiae refutatio per collationem parium, quod lenitatis non minor inuidia futura sit, quàm seueritatis. AN CVM. Ratio maioris inuidiae ex adiunctis malis, quae ex bello (quod emissus Catilina facturus sit) consequentur. INCENDIO. Allegoria ē proximis sumpta, quia tecta ardebunt.

His ego sanctissimis^a Reipublicae^a vocibus, & eorum hominum qui idem^a sentiunt, mentibus, pauca respōdebo. Ego si hoc optimum factu iudicarem, Patres Conscripti, Catilinam morte mulctari, vnus vsuram horae^a gladiatori isti ad viuēdum non dedissem. Etenim si summi viri & clarissimi ciues, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium^a sanguine non modò se non^a contaminarunt, sed etiam honestarunt: certè verendum mihi non erat, nequid hoc^a parricida ciuium interfecto, inuidiae mihi in posteritatem redundaret. Quòd si ea mihi maximè^a impendēret, tamen hoc animo semper fui, vt^a inuidiam virtute^a partam, gloriam, non inuidiam putarem. Quanquam nōnulli sunt in hoc

ordine, qui aut ea quæ imminēt, non videant: aut ea quæ vidēt, dissimulent: qui spem Catilinæ molli-
bus sententiis aluerunt, coniurationemque nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, non egregie factum esse dicerent.

HIS EGO. Abrumpitur hic prosopopœia magis è proximo affectu, quam decore & quiete deponitur. Quod intelliges principio & extremo collatis. Prosopopœia enim parenthesis est, si tecum patria loquatur, etc. His ego, etc. senties id ἀνακόλουτον. Superior prosopopœia secus, Quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur: deinde, hæc si tecum (ut dixi) patria loquatur, etc. Lenia hæc sunt, sed tamen professionis huius propria mysteria. Notabis autem interea patriam loqui pro Catone, Catulo, & similibus quibusdam patribus, qui maiorem in Cicerone seueritatem desyderabant. **E G O.** Respondet seueritati, & lenitatem ex adiunctis commodis tuetur:

Si commodum esset Catilinam interfici, non emitterem:

Sed non est commodum:

Igitur emitam.

Propositio declaratur collatione parium exemplorum, quorum fuit historia in proœmio & sententiæ in proxima prosopopœia. **SANGVINE M.** Metonymia est pro cæde in qua sanguis effunditur. **PARRICIDA.** Parricida propriè parentis, deinde fratris, sororis, patruelis, matruelis interfectorem significat. Per synecdochem autem aliquando ex specie totū significat genus, quævis nempe homicidam. **IN POSTERITATEM.** Sic paulo antè, In posteritatem impendeat, dictum est. **MIHI REDVNDARET.** Accusativus huic uerbo sæpius tribuitur: ut primo de Oratore, Consulatum obieci-
mus is fluctibus, qui per nos à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt. **QVOD SI.** Refutatio obiectæ inuidiæ ex dissimili, non inuidiæ esset, sed gloria. **QV AN QV A M.** Assumptionis sententiæ specie correctionis hic incipit ex causa ipsa interficiendi Catilinam. Non est commodum, quia coniuratio nondum satis patefacta est, ubi senatores quidam notantur, partim imperitia, partim improbitate, qui Ciceronem tyrannum essent appellaturi. Hic gradationem licet obscuriorem notabis, Quæ imminet, non uideat, aut quæ uideant, dissimulent. **ALVERUNT.** Allegoria est à rebus animatis, quæ alimentis augentur.

e.iii.

Nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationem esse factam: neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto, intelligo hanc Reipublicam pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quòd si se eiecerit, secumque suos eduxerit, & eodem ceteros undique collectos naufragos aggregauerit, extinguetur atque delebitur non modò hæc tam adulta Reipublica pestis, verum etiam stirps ac semen malorum omnium. Etenim iandiu Patres Conscripti in his periculis coniurationis infidiisque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum ac veteris furoris & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. Quòd si ex tanto latrocinio iste vnus tolletur, videbimur fortasse ad breue quoddam tempus cura & metu esse releuati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis atque in visceribus Reipublicæ. Ut sæpe homines ægri morbo graui, cum æstu febrique iactantur, si aquam gelidam biberint, primò releuari videntur: deinde multò grauius vehementiusque afficiuntur: sic hic morbus qui est in Republica, releuatus istius poena, vehementius viuis reliquis ingrauescet.

NUNC INTELLIGO. Statuitur ex contrario (si Catilina abierit) coniurationem planam fore. Similis sententia fuit antea: tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. HOC AUTEM. Secunda assumptionis ratio ex adiunctis & incommodis interfecti & commodis emissa Catilinæ. Quod antea fuit in eoloco: nam si te interfici iussero, &c.

REPRIMI, COMPRIMI. Paronomasia paulò antè similis fuit, Non emissus, sed immissus. **EIECERIT.** Allegoria est à tempestate maris, qua eiekti propriè dicuntur & naufragi: Eiekti ad littus, naufragi fracta nauis. De eiektis pro Roscio, Quid tam commune, quàm spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiektis? Et sæpe apud Virgilium, si quibus eiektus syluis aut urbibus errat.

ADULTA PESTIS. Allegoria est à rebus animatis, in quibus adulescere & surps & semen propriè dicitur, quæ hic coniurationi tribuuntur.

ET ENIM. Commoratur in incommodis cædis Catilinae, ueteris coniurationis totius impetus nunc erumpit, qui Catilina interfecto reprimeretur paulisper, sed postea uehementius ingrauesceret. **MATVRITAS ERVPIT.** Maturitas propriè dicitur in frugibus. Commutationesque temporum quadripartitas ad maturitatem frugum & temperationem aptas prima Tuscul. *μετὰ φθορᾶς* in ulcere dicitur, & pure. Hinc secundaria metaphora uidetur assumi, ut sequentia generis eiusdem explicabunt. **RELEVARI.** Allegoria est à morbis corporis, quæ deinde plena similitudine declaratur. Allegoria uerò similitudinis pars est, sed inuoluta.

Quare Patres Conscripti, secedāt improbi, secer-
nant se à bonis, vnum in locum congregētur: mu-
ro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à no-
bis: definant insidiari domi suæ Consuli, circumsta-
re tribunal Prætoris vrbanis, obsidere cum gladiis cu-
riam, malleolos ad incendendam urbem, facēsque
comparare: sit denique inscriptum in fronte vniuf-
cuiusque ciuis, quid de Republica sentiat. Polliceor
vobis hoc Patres Conscripti, tantam in nobis Con-
sulibus fore diligentiam, tantam in vobis authorita-
tem, tantam in Equitibus Romanis virtutem, tantam
in omnibus bonis consensionem, vt Catilinae profe-
ctione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindi-
cata esse videatis. Hisce omnibus Catilina, cū sum-
ma Reipublicæ salute, & cum tua peste ac perni-
cie, cūque eorum exitio, qui se tecum omni scele-
re parricidiōque iunxerūt, proficiscere ad impium.

bellū ac nefariū. " Tum tu Iupiter, qui iisdem, quibus hæc vrbs, auspiciis à Romulo es cōstitutus, quem Statorem huius vrbs atque imperii verè nominamus: hunc & huius socios à tuis aris, ceterisque templis, à tectis vrbs ac mœnibus, à vita fortunisque ciuium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, aternis suppliciis viuos, mortuōsque mactabis.

Q V A R E. Syllogismi propositio & assumptio adhuc fuit:

Si commodum esset, non emitterem,

Sed non est commodum.

Complexio sequitur:

Igitur emitam.

quæ uariis coniurationis partibus amplificatur. S A E P E I A M. Duobus locis dictum est: Primo, Magno me metu liberabis, dūmodo inter me atque te murus inter sit. Secūdo, Cūm à me quoque id respōsum tulisses, me nullo modo posse iisdē parietibus esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus contineremur. M A L L E O L O S. Malleolus quid sit, locus hic indicat, fax nempe ad mœndendum: olim sparto & picæ consiciebantur hæc facēs, nunc igne Græco, ut appellant, hoc modo sumitur in Miloniana, Domus in cliuo Capitolino sentis referta, plena omnia malleolorum ad urbis mœdia comparatorum. Lanxas igneas, & poma ignis Græci uulgo dicimus. I N F R O N T E. Allusio quædam uidetur esse ad militares notas, quibus in prælio milites quam sectam sectentur dignosci possint, qualis Franci militis crux est alba. P O L L I C E O R. Repetitur commoditas emissionis, & amplificatur caussis, quia tota ciuitas contra Catilinam consentiat. H I S C E. Repetitur complexio cum apostrophe, & dira imprecatione in Catilinam, & sententia Ciceronis de hac deliberatione concluditur. T V M T V. Continuat̃ur dirarum imprecatio apostrophe ad Iouem præsentis templi præsidem, ut Catilina cum sociis expellatur, & sempiterna pœna torqueatur. I I S D E M. Idem antè significatum est: Magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori antiquissimo custodi huius vrbs. S T A T O R E M. Stator, cōmune nomen est eius qui sistit. Sic Romæ Consul, Prætor, & aliorū magistratuum, minister quidam stator dicebatur, qui reos sisteret, qui que epistolas ferret aut referret. Ergo Iupiter stator vrbs & imperij, quia sisteret, id est tueretur & cōseruaret. Hæc de re 3. de Finibus, Iouem cum optimū & maximū dicimus, cumque eūdem salutarem, hospitalem, statorem dicimus, hoc intelligi uolumus, salutem hominū in eius esse tutela. S O C I O S. Periphrasis est cōiuratorum ex eorum uariis adiunctis.

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOGICAE in Catilinariam primam summa.

Tres Agrariae exemplum praeberunt, quemadmodum puer, Ciceronis orationes explicari vellem, ut posita quaestio-
nis Aristotelicam explicationem à magistro perciperet, *ὅτι καὶ*
διότι, quia & quamobrem. Præliatus est hac oratione Cicero
contra Catilinam: quæris quid effecerit? Certè non solum
Senatum & Rom. Equites, qui tum aderant, commouit, ut
testis est clamor ille hac oratione expressus, (Quorum voces
tu paulò antè exaudire potuisti) sed etiam Catilinam, licet
audacissimū & furiosissimū, perterrit. Hinc exclamatio Plin-
nii, Sed quo te Marce Tulli piaculo taceā? tuum Catilina fu-
git ingenium. Hinc in Oratore de seipso Ciceronis elogium,
A nobis homo audacissimus Catilina in Senatu accusatus,
obmutuit. Docuit igitur Cicero & mouit, causamque per-
uicit: *διότι*, quamobrem? inquires: id enim genus est secundum,
quæ causæ sunt, quibus id effectum sit? Authoritas Consula-
ris, vocisque & gestus gratia plurimum potuere: hinc nullæ
sunt. Elocutionis rhetoricæ, inuentionis, dispositionisque lo-
gicæ, etsi iacentes & spiritu illo viuo destitutas, attamen ma-
gnas causas hinc intueri possumus. Ergo Aristotelica *ἐπαγωγὴ*
καὶ ὑποδείξις, inductione & animaduersione hasce causas subdu-
camus. Metaphora locis ferè octoginta apparebit, Metony-
mia quinquaginta, Synecdoche viginti, Ironia sex: In qui-
bus geminatis, ut in Agrariis monuimus, geminata quoque
gratia perluceat: Ora, vultusque mouerunt: Oculi, aurēsque
speculabuntur: Non deest Reipub. consilium atque authori-
tas huius ordinis: Sceleri & furori obstitisse: Vitam fugæ soli-
tudinique mandare, Metonymiæ sunt. Nos autem viri for-
tes Reipub. satissacere videmur: Ad sodalem tuum virum
optimum, & ad custodiendum diligentissimum, & ad suspi-
candum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum, Iro-
nia est. Quot ego petitiones tuas ita coniectas, ut vitari pos-
se non viderentur, parua quadam declinatione, & (ut aiunt)
corpore effugi? Qui spem Catilinæ mollibus sententiis alue-
runt, coniurationemque nascentem non credendo corrobo-

rauerunt, & allegoriæ eiusmodi metaphoræ sunt. Exire ex vrbe Cof. hostē iubet, &c. Nullo modo posse iisdē parietibus tuto esse tecum, qui in magno periculo essem, quod iisdem mœnibus containeremur: Synecdochæ sunt. In figuris verborum, epizeuxis quater est, quæ in Agrariis nulla fuit: Anaphora viciēs, Epistrophe semel, Symploce vt Epanalepsis, & Gradatio nulla. Epanodos semel, Anadiplosis ter, vt Paronomasia: Polypoton verò bis & viciēs. Numerus locis ferè sexdecim orbe completus est, sed illo imprimis loco gratissimus: Iacere non modò ad obsidendū stuprum, verumetiam ad facinus obeundum: Vigilare non modò ad insidiadum somno maritorum, verumetiam bonis occisorum. In figuris sententiarum addubitatio, Cōcessio, & Sustainatio nusquam: Deprecatio, Communicatio, Permissio, Dialogismus, Digressio, Reticentia, Licentia, semel: Optatio, Prolepsis, Protopopœia bis: sed Protopopœia omniū maxima & præstātissima. Præteritio & Exclamatio quater: Apostrophe quinquies. Atque hæc elocutionis ornāmēta, si studiosius contemplare, videbis in tropis & verborum figuris plus gratiæ & venustatis: in figuris sententiarum plus firmitatis & roboris. Retexē iam Logicā, cū Rhetoricā retexueris, ē topicis inuentionis locis finis bis, efficiens ter, forma, materiāque nusquam, Facta Catilinæ & Ciceronis quamplurima: Subiecta ter, Adiuncta septies, Dissentanea nusquam: Maiora nouies, sed per (Non modò) septies: Paria bis, Minora duodecies, Similia quinquies, Dissimilia omnium Cōparatorum vt semper aliās frequentissime, semel & viciēs: Notatio, Coniugatioque nulla. Partitionis vis quædam septies, Definitionis quinquies, vt testimoniū. Principale verò argumentum est ex effectis & adiunctis, vt Agraria secunda ex fine, tertia ē testimonio, atque hæc topica sunt. Analytica similiter excutiamus. Syllogismi pleni vsum rarum esse iā in Agrariis monuimus, quia multa sunt *ad τὴν φύσιν* per se credibilia, & τῷ νοῷ intellectu simplici contenta, quæ syllogismū ambitum longiorem & periodū reiiciunt: & quæ syllogismū capere possunt, plerunque tamen vna syllogismi parte posita, reliquæ prius concipiūtur, quàm exprimi possunt, vt (ego) & (tu) in syntaxi verborum primæ & secundæ personæ intelli-

guntur, rarò tamen exprimuntur: Sunt tamen in primæ figuræ modo tertio pleni syllogismi tres: in primo cōnexo septē, inconstantes etiam tres. Ac prioris Analyseos & syllogismi hæc sunt. Posterioris Analyseos & methodi si viam artificiosam spectes, vis quædam expressa est, sed non apertè posita. Nec enim deliberationis quæstio proposita, nec perspicuè distributio facta: *κρύψεως* Aristotelicæ, prudentiæque laus maior est: sic ad terrendū hominē furiosum modò seueritas acrius obicitur, modò lenitas mitius admouetur, vt ad terrores, quos sibi proposuerat Orator, artificiosus ordo de industria occultatus esse videatur. Require igitur *διότι* quamobrem Catilinā Cicero terruerit? Respondebo, quod è præsentibus virtutibus possum, quia elocutione Rhetorica, inuentione & dispositione Logica ad commouendum & terrendum aptissima vsus sit: téque admonebo, vt in exēplo tanto, tāmque excellēti virtutes oratoris ita retextas meditare, & cōsimili causa aliqua posita imitere. Hic enim fructus tibi proponitur, vt exemplis cognitis artem melius cognoscas, & cognitam commodius exerceas.

FINIS PRIMAE CATILINARIAE.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam

ORATIO SECVNDA AD
Quirites, Petri Rami, eloquentiæ & philosophiæ
professoris Regii, prælectionibus illustrata.

Quæ superiorem deliberationem secuta sint, Sallustius ita describit, Vbi Cicero assedisset, inquit, Catilina vt erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso vultu, voce supplici postulare à patribus cœpit, ne quid de se temerè crederent: ex ea familia ortum, ita vitam instituisse, vt omnia bona in spe haberet: ne existimarent sibi patricio homini, cuius ipsius atque maiorum plurima beneficia in plebem Rom. essent, perditā Repub. opus esse, cū eam seruaret M. Tullius homo nouus: ad hæc maledicta alia cū adderet, obstrepere omnes, hostem & parricidam vocare. Tum ille furibundus, Quandoquidem circunuentus, inquit, ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina restinguam. Deinde se extemplo domum proripuit. Ibi multa secum voluens, quod neque insidiæ Consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam: optimum factū credens, exercitum augere, ac prius quàm legiones scriberentur, multa antè capere, quæ bello vsui forent. Nocte intempesta cum paucis in Manliana castra profectus est: sed Cethego atque Lētulo cæterisque, quorum cognouerat promptam audaciam, mandat, quibus rebus possent, opes factionis vt confirment, insidias Consuli maturent, cædem, incendia, aliâque belli facinora parent, & sese propediem cum magno exercitu accessurum ad urbem. Hæc Sallustius. Plutarchus addit cum trecentis eum satellitibus abiisse. Gratulatio igitur est profectionis Catilinariæ ad confirmandum bonos, & debilitandum coniuratos, quasi victus iam sit Catilina. Ad hanc enim rem perpetua est comparatio coniuratorum & bonorum ciuium quales vtrique sint: sed de coniuratis quod manifestior infirmitas eorum fieret, prolixius est disputatum. Proponit igitur Orator initio eiectum & profligatum esse Catilinam, & hinc gratulatur populo. Prima gratulationis ratio est ex adiunctis & consiliis personæ, quod furiosus, & Reipub. exitium machinatus eiectus sit.

M. Tullii Ciceronis in L. Ca-

TILINAM ORATIO SECVNDA
ad Quirites, Petri Rami, Eloquentiæ & Philoso-
phiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

ANDEM aliquādo, Quirites, L. Ca-
tilinam 'furentem audacia, scelus
'anhelantem, 'pestem patriæ nefa-
riæ moliētem, vobis atque huic 'vr-
bi 'ferrum, 'flammamque mini-
tantem, "ex^d vrbe 'vel eiecimus, vel
emisimus, vel ipsum egredientem^d vrbe profecuti
sumus." Abiit, excessit, euasit, erupit. nulla iam per-
niciēs à 'monstro illo, atque 'prodigio^d mœnibus
ipsis intra^d mœnia comparabitur. Atque hunc qui-
dem vnum huius belli domestici ducem sine cōtro-
uersia vicimus: non enim iam inter^d latera nostra si-
ca illa^c versabitur: 'non in^d campo, non in^d foro, non
in^d curia, non denique intra domesticos^d parietes per-
timeſcemus. Loco ille motus est, cū est ex^d vrbe^c de-
pulsus. palàm iam cum hoste, nullo^c impediēte bel-
lum iustum geremus. Sine dubio perdidimus^d ho-
minem, magnificēque vicimus, cū illum ex occul-
tis insidiis in^c apertum latrocinium coniecimus.

FVRENTM. Furētem audacia, scelus anhelantē, metaphoræ viden-
tur esse à canibus rabidis, qui rabie agitati, et perpetuo cursu fatigati, rabiem an-

aa.ii.

belant. **ABIIT.** Effecta sunt proximis causis reddita, abiit, exaëssit, eie-
ctus: euasit, emissus: erupit, à persequentibus coactus. Non est autem congeries
idem significantium, ut Quintilianus ait. **NULLA.** Ratio secunda ex
adiunctis, quòd domesticæ insidiæ sublatae sint. **MONSTRO AT-
QUE PRODIGIO.** Tropus duplex est: metonymia pro monstroso
atque prodigioso: deinde metaphora pro homine tetro & horrèdo. **ATQUE
HVNC.** Tertia ratio item ex adiunctis, quòd Catilina uictus sit, ubi ampli-
ficatur proximus locus de insidiis. **SICA ILLA.** De qua superiore ora-
tione, Quoties iam tibi extorta est sica ista de manibus. **LOCO ILLE.**
Iteratur proxima ratio, & confirmatur dissimili: Apertum iam erit bellum, non in-
sidia. Metaphora autem est (loco motus) à bello, ubi hostis loco motus, facilius uin-
citur. **SINE DVBIO.** Tertio idem dicitur. Perdidimus autem hic,
pro, affliximus, positum est: ut pro Sex. Roscio, Mors scæuolæ ciues suos perdidit
& afflixit.

Quòd verò non cruentum^d mucronem, vt vo-
luit, extulit, quòd^d viuis nobis egressus est, quòd
ei^d ferrum de manibus^d extorsimus, quòd incolumes^d
ciues, quòd stantem^d urbem reliquit: quanto tan-
dem illum mœrore^d afflictū esse & profligatum pu-
tatis? Iacet ille nunc^d prostratus, Quirites, & se^d per-
culsum atque^d abiectū esse^d sentit, & retorquet ocu-
los profectò saepe ad hanc urbem, quam ex suis^d fau-
cibus^d ereptam esse luget. Quæ quidem^d lætari mihi
videtur, quòd tantam^d pestem^d euomuerit, forasque^d
proiecerit.

QVOD VERO. Pars altera gratulationis ad mœrorem Catilina-
riorū item ex adiunctis, quòd saluis ciuibz Catilina abierit. **FERRVM.**
Allegoria similis est illi, Extorta est tibi sica ista de manibus, &c. **IACET
ILLE.** Effecta sunt superioribus causis reddita. Vicinus: uictus itaque iacet.
ubi est insignis crepita hominis perdit & afflicti. Quinque autem eiusdem ge-
neris metaphora hic adhibita, afflicti, profligati, prostrati, percussus, abiectus,
ad hominis cladem significandam concurrunt. **FAUCIBVS.** Eiusmo-
di metaphora est oratorio primo, Eripite nos è faucibus eorum, quorum crudeli-
tas nostro sanguine non potest satiari. Omitto fauces ex quibus te eripi uis. Et
tertiæ Catilinae initio, Ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus sati ere-
ptam, &c. **QVAE QVIDEM.** Opponitur ex eadem re contraria

patriæ letitia, ubi allegoria est ab ægrotis, qualis antea fuit illa, Periculum erit inclusum penitus in uenis atque uisceribus.

"At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tam capitale[m] hostem non comprehenderim potius, quàm emissem: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iam pridem oportebat: idque à me & mos maiorū, & huius imperii feueritas, & Respublica postulabat: sed " quàm multos fuisse putatis, " qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? Ac si " sublato illo de pelli à vobis omne periculum iudicarem, iam pridem ego L. Catilinam non modò inuidiæ meæ, verum etiam vitæ periculo sustulissem: sed quum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, vt erat meritis, morte mulcasssem, fore, vt eius socios inuidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, " vt tum palàm pugnare possetis, cum hostem apertè videretis.

AT SI. Prolepsi proponitur alterum superioris deliberationis caput, cur Catilina non potius interemptus sit, quàm emissus. EXULTAT. Metonymia est in(oratio) & metaphora in(exultat) quia inanimata rei tribuitur actus, quod sine tropo diceretur, Ego orās exulto. TRIUMPHAT. Metaphoræ origo nota est, quia in triūphis omnis generis gaudia exprimebantur. Ideo Triūphare & Exultare pro eodem sunt: ut pro Cluentio, palàm exultare letitia, & triumphare gaudio cepit. CAPITALEM. Caput aliquando Triūphus, vitam significat: ut, in hac defensione capitis, fortunatissimæ omnium,

pro Rabirio perduellionis reo. Hinc capitale crimen, iudicium, capitalis fraus, hostis, ubi uita periclitatur. INTEREMPTVM. Confirmatio prolepticos ex iisdem argumentis, quæ in superioris deliberationis exordio, & pro Popoæia contra Ciceronem fuerunt. SED QVAM. Refutatio prolepticos ex adiunctis, quod coniuratio nondum planè omnibus pateat, ubi quorundam ignavia & improbitas notatur. Quod idem bis antea fuit. Primum, si te Catilina comprehendi iussero, &c. Deinde, Quamquam nonnulli, &c. AC SI. Secunda refutationis ratio ex adiunctis commodis,

Si commodum esset, interemisssem:

Non est commodum:

Non igitur interemi.

Hic locus bis antea fuit. Si te interfici iussero, &c. Hoc autem interfecto, &c. REM HVC. Complexionis loco dissimile illud de aperto bello ponitur, ubi cum subiecto adiunctum collatum notabis, apertæ pugnae cum aperto hoste.

Quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam molestè fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tògillum mihi eduxit, quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium & Munatium, quorum æs alienum cōtractum in popinam, nullum Reipublicæ motum afferre poterat, reliquit, quos viros, quanto alieno ære, quàm valentes, quàm nobiles, vos videtis. Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & cum hoc delectu, quem in agro Piceno & Gallico Qu. Metellus habuit, ex iis copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex fenibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis & decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deferere, quàm illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modò si aciem exercitus nostri, verum etiam si editum Prætoris ostendero, cōcident. Hos, quos vi-

deo^o volitare in^o foro, quos stare ad^o Curiam, quos
etiam in Senatum venire, qui nitent vnguentis, qui
fulgent^o purpura, malletm secum suos milites edu-
xisset: qui si hîc permanent, mementote non tam
exercitum illum esse nobis, quàm hos, qui exercitû
deseruerunt, pertimescendos.

QVEM QVIDEM. Persequitur questionem, quod Catilina uisus sit. Comparatio est coniuratorum et bonorum ciuium. ætatis longa est usque ad locum (instruite nunc) initio etiam comparata, quod urbani coniurati magis timendi, quam castrenses. VT IN A M. Exannuat castrenses Catilinae copias ex adiunctis, quod molles sint, aforti. CALVMNIA. Verbum hoc translatitium esse, nec ad rem quicquam facere uidetur. Prætexta autem, toga puerilis erat usque ad annum decimum septimum, quo uirilis sumebatur. Metonymia igitur est pro ætate iuuenili. RELIQUIT VERO. Amplificat ex adiunctis urbanas coniuratorum copias, in quibus undecim senatores erant, ac plerique nobiles, ut in argumento dictum est. ITA QVE. Locus hic corruptus est, ubi ætatis longæ quædam fuerat bonorum ciuium aduersus utrumque genus coniuratorum. Nec uerò Catilinae exercitum ex Gallicanis legionibus constatum Cicerò dicere uoluit, præsertim cum dicat in agro Gallico aduersus Catilinam copias comparari. Metellus autem hic est, ad quem 5. libro Ciceronis sunt epistolæ. COLLECTVM. Hæc referenda sunt ad Castræses Catilinae copias, quæ uariis adiunctis extenuantur, et minorum itemque maiorum collatione. DE COCTORIBVS. Metaphora est pro afortis et prodigijs, qui sicut olla aut uenterculus cibos coquendo consumunt, Tenebræ memoria te prætextatum decoxit, et c. philip. 1. VADIMONIA. Vas proprie dicitur in re capitali, ut obsec in re militari, pres in re pecuniaria. Vadimonium tamen generaliter accipitur pro sponsione certo die in iudicium ueniendi. Formula uerò Romanis quondam fuit in uadimonio contempnendo, et promittendo non ea quæ nunc est in litibus nostris: qualis uerò fuerit, nescio: nec exemplum eius formulæ unquam legasse memini. Ignominiosam uerò fuisse uadimonij desertionem locus hic indicat, sicut alij apud Ciceronem multi. ACIEM. Talis oratione superiore metaphora fuit: Aciem authoritatis hebescere: acies autem exercitus, exercitum ipsum instructum significat.

- campo stetit agmen aperto:

Directe que acies.

Virgil. 2. Georg.

HOS QVOS. *adversarios de coniuratis urbanis, amplificata rursus
alii adiunctis. VOLITARE. Talis agraria secunda metaphora fuit,
Volitat ante oculos istorum, inbre regis filius, &c. Et tertia Catilinaria, Catilinam*

*ducere exercitum, & in armis uolitare audiat. QVI SI. Complexio
secundae collationis (Vrbani coniurati magis timendi) quod probatur, adiuncta ho-
mini pertinacia, (Vident suam cōiurationem cognosca), attamen non cōmouentur.*

Atque etiam hoc magis sunt timendi, quòd quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. Video cui Apulia sit attributa, qui habeat Hetruriam: qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has vrbanas insidias cædis atque incendiorum depoposcerit. Omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in Senatu externo die: Catilina ipse pertimuit: profugit: hi quid expectant? ne illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. quod expectaui, iam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte coniurationem contra Remp. videretis: nisi verò si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet.

A P V L I A. Id antea significatum est, Distribuisi partes Italiae, statuisi quòd quæque proficisci placeret, &c. Manlio autem Hetruria, Septimio Picenus ager, qui nunc Marchia Anconitana dicitur, C. Iulio Apulia erat distributa, aliæque alius partes, ut Sallustius ait. C A T I L I N A. Collatio est ueluti maioris. Catilina profugit. cur igitur non fugiunt? Idem tamen paulò post tanquam minus sumetur. M E I L L I. Minitatur urbanis coniuratis, & præteritæ lenitatis finem ostendit. N I S I. Ironia est cum similitudinis argumēto.

Non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat: vnum etiam nunc concedam: exeat, proficiscantur: ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter. Aurelia via profectus est: si accelerare volent, ad vesperum consequentur. O fortunatam Rempublicam, si quidem

hanc fentinam huius vrbis eiecerit. Vno mehercle Catilina exhausto, releuata mihi & recreata Respublica videtur. Quid enim mali aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ficiarius, quis parricida, quis testamētorum subiecto, quis circūscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui secum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur? Quæ cades per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Iam verò quæ tanta in vlllo vnquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè, aliorum amoris flagitiosissimè feruebat: aliis fructū libidinum, aliis mortem parentum, non modò impellendo, verum etiam adiuuando, pollicebatur. Nunc verò quàm subitò non solùm ex vrbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? Nemo non modò Romæ, sed nec vlllo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit.

NON EST Argumentum ex aduersis. VNVM ETIAM. Permittit urbanis conturbatis egressionem, quam Catiline suaserat: ex adiunctis res exponitur: desideratur coniurati, et illis uia est facilis, tempus breue. TABELSCERE. Metaphora est de tabidis, qui dum phitisi consumuntur, proprie dicuntur tabescere. AVRELIA. De qua oratione superiore, Qui te ad forum Aurelium præstolarētur armati. O FORTVNATAM. Dissputatur utilitas permissæ egressionis collatione minorum. Catilina emissio, ciuitas ui-

bb.i.

detur relena, quid si comites suum ducem sequuntur? *œs'œas* differitur usque ad locū (Hunc uerò). hæc collatio fuit paulò ante tanquam maiori. Q V I D E N I M. Disputatur *œs'œas* factis & adiunctis: adiunctis, quòd perditissimis sociis deditus sit Catilina. S V B I E C T O R. Periphrasis est testamentarij, qui dicitur officiorum tertio, & pro Sestio, id est, qui falsa testamenta subiicit. Generaliter appellatur à Suetonio falsarius. C I R C V N S C R I P T O R. Circumscribere, pro decipere, in Lucullo Ciceronis similiter est, Fallacibus & captiosis interrogatiunculis circumscripti atque decepti. Videtur metaphora à feris, quæ indagine circumueniuntur & circumscribuntur. G A N E O. Vt à popinis popinones, sic à ganeis, meretricum lustris ganeones, qui ganeas frequentant, appellantur. Q V A E C A E D E S. Renocatur locus superior ex effectis, & inductione partium amplificatur de audacia & intemperantia: sed intemperantia præsertim, ut Catilina scortaretur idem, & lenocinaretur aliis. P A R E N T V M. Filij familiarum (ait Sallustius) in cōiuratione fuerunt, qui se parentes necaturos receperant. N V N C V E R O. Concluditur è superioribus factis tantam subitorum coniuratorum manum conuenisse. F O E D V S. Talis coniuratorum periphrasis oratione superiore fuit: Salerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos.

Atque, ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur: nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuefactus, frigore & fame & siti ac vigiliis perferendis, fortis ab iis istis suis sociis prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumēta virtutis, in libidine, audaciæque cōsumerentur. Hunc uerò si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint desperatorū hominum flagitiosi greges: "ô nos beatos," ô Remp. fortunatā, ô præclarā laudem Cōsulatus mei. Non enim iam sunt mediocres hominū libidines, non humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant nisi cades, nisi incendia, nisi rapinas. Pa-

trimonia sua 'profuderunt, 'fortunas suas 'obliguerunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantiâ, 'libido permanet. Quod si in 'vino, & 'alea comestationes solum & 'scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent 'ferendi: hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus: qui mihi accubantes in conuiujs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, fertis redimiti, vnguentis obliti, debilitati stupris, 'eructant sermonibus suis eadem bonorum, atque 'vrbis incendia.

AT QVE VT. Adhuc separatim de audacia & intemperantia: nunc de utroque simul, ex adiunctis sociis argumentum est. Gladiatorius autem ludus, audaciæ ludus est, ut scena in qua impudicæ fabule stupris & adulteriis refertæ tractantur, nequitie ludus est. AT QVE IDEM. Repetitur idem, & naturalia virtutis semina in vitiosum habitum conuersa demonstrantur. HVNC VERO. Contra illam *αὐτοπόνοια*, Exhausto Catilina ciuitas uidetur recreata: *αὐτοπόνοια* tandem sequitur, quæ amplificatur consilijs coniuratorum. PATRIMONIA. Dissimile est ad eandem amplificationem, Quamquam libidinis facultas consumpta est, libido tamen permanet. ubi notabis (obliguerunt) metaphoram esse ab eduliorum suauitate, quæ propriè dicuntur obliguriri, uel abliguriri: ut Terentius, Patria abligurierat bona: ἀλιγυρίων, id est, dulcè, ligurire grammatici putant deductum. QVOD SI. Continuat amplificatio ex alio dissimili. HOC VERO. *αὐτοπόνοια* alijs aucta dissimilibus. QVI MIHI. *κατοπίνοια* intemperantium ex adiunctis mirificè depicta illustratione *αὐτοπόνοια* proximæ.

Quibus ego confido 'impendere 'fatum aliquod: & pœnas iandiu 'improbitati, 'nequitia, 'sceleri, 'libidini debitas, 'aut instare iam planè, aut certè iam appropinquare. Quos si meus 'Consulatus, quoniam

bb.ii.

'sanare non potest, fustulerit, nō breue nescio quod tempus, sed multa secula 'propagarit Reip.' Nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo Romano inferre possit: Omnia sunt externa vnus virtute, terra, marique pacata: domesticum bellum manet: 'intus infidiæ sunt: 'intus' inclusum periculum est: intus est 'hostis: 'cum' 'luxuria nobis, cum' 'amentia, cum' 'scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. Quæ 'sanari poterunt, quacunque ratione 'sanabo: quæ 'refecanda erunt, non patiar ad 'perniciem' ciuitatis 'manare. Proinde 'aut exeant, aut quiescant: aut si '& in' vrbe, & in eadem 'mente permanent, ea, quæ merentur, expectent.

Q V I B V S E G O. Minuitur rursus coniuratis urbanis, & eandem seueritatem ostendit. F A T V M. Fatum & prosperum & aduersum generaliter dicitur. Ideoque explicatur hic, quale de pœnis, nempe debitis ac meritis. Q V O S S I. Disputatur utilitas seueritati coniuncta, quæ deinde dissimilibus latius amplificatur. N V L L A E S T. Illustratio propositæ utilitatis ex dissimili. Nullum est externū bellum: hoc solum est domesticum. Sic prima agraria, Nullum externū periculum, non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda, inclusum malum ac domesticum est: à Pompeio enim tum pyratibus & Mythridate superato pax summa erat toto oriente. I N T V S. à τῶν πόλεων αὐτῶν quædam periphrasi coniurationis. Consimilis autem allegoria est in defensione Murenæ. Intus, intus est inquam equus Troianus, à quo nunquam me Consule dormientes opprimemini. H V I C E G O. Opponitur rursus ad coniurationem Consulis seueritas, ubi allegoria est à uitiatis partibus corporis, quæ quia sanari non possunt, amputantur. P R O I N D E. Concluditur seueritatis comminatio, & tamen rursus conaditur.

"At etiam sunt Quirites, qui dicant a me in exilium eiectū esse Catilinam. Quod ego si verbo 'af-

sequi possem, istos ipsos eiicerem, qui hæc loquuntur. ^aHomo enim videlicet ^btimidus & ^bpermodestus ^cvocem ^dConsulis ^eferre non potuit: simul atque ire in exilium iussus est, paruit. Quid quòd hesterno die, cùm domi meæ penè interfectus essem, ^fSenatū in ædem Iouis Statoris vocaui, rem omnē ad Patres Conscriptos ^gdetuli: Quò cùm Catilina venisset, ^hquis eum Senator appellauit: quis salutauit: quis denique ita aspexit, vt perditum ciuem, ac non potius vt ⁱimportunissimum hostem: quinetiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, ^knudam atque ^kinanem reliquerunt.

A T E T I A M. Prolepsis est secunda, Quòd Catilina crudeliter ciectus sit à Cicerone, quæ uariis adiunctis refellitur. Cicerone ceteros non eiicit, & Catilina timidus non est. QUID QVO' D. Proponitur summa superioris deliberationis, ut appareat, Catilinam à Cicerone ciectum non esse. Repetitur uerò tacitum illud Senatus de Catilina iudicium.

Hic ego ^bvehemens ille ^dConsul, qui verbo ^dciues in exilium ^beiicio, "quæsiui à Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset, necne. cùm ille, homo audacissimus, consciētia ^econuictus primò reticuiisset, ^epatefeci cætera: "quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. ^fCùm hæsitaret, cùm cunctaretur, "quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iam pridem pararat: ^gcùm arma, cùm secures, cùm fasces, cùm tubas, cùm signa militaria, cùm Aquilam illam argenteam (cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat) scirem esse

bb.iii.

præmissam." In exiliū eiiciebam, quem iam ingres-
sum in bellum esse videbam? Etenim,^b credo, Man-
lius iste Centurio, qui in agro Fesulano castra posuit,
bellum populo Romano suo nomine indixit: & illa
castra nunc non Catilinam ducem expectant: & il-
le eiectus in exilium se Massiliam, vt aiunt, non in
hæc castra, conferet.

H Î C E G O. Accusatio fuit antea uehemens, quæ leniendæ inuidiæ caus-
sa quæstio hîc dicitur: ex adiunctis autem criminis confessio significatur. C V M
H A E S I T A R E T. Adduntur alia sceleris indicia, ex quibus quæstio hæc
altera concluditur:

Ingressus in bellum, non eiicitur in exilium:

Catilina ingressus erat:

Non igitur eiiciebatur.

Assumptio ex adiunctis belli signis præponitur. Catilina siquidem paulò post ex
agro Rheatino cum fascibus, atque aliis imperij insignibus in castra ad Mælium
contendit. De aquila superiore oratione dictum est. E T E N I M. Altera
assumptionis ratio ex repugnantibus: Manlius non facit bellum suo nomine, Ca-
tilinæ itaque nomine. M A S S I L I A M. Massiliam satis constat ex
Aristotelis Politicis & Cicerone pro Flacco præstantissimam ciuitatem fuisse:
Aristoteles quinto Politico Massiliensis consuetudinis meminit, ut delectu habito,
cognitæque causæ aditus ad honores cõdebatur: & pro Flacco Ciaro ait, Sic opti-
mum consilio gubernatur, ut eius instituta laudare facilius sit, quàm æmulari.
Hunc postea exilij sui locum delegit Milo.

"O conditionē miseram non modò administran-
dæ, verum etiam conseruandæ" Reipublicæ. Nunc si
L. Catilina^a consiliis, laboribus, periculis meis^c cir-
cuncclusus ac debilitatus subito pertimuerit, senten-
tiā mutauerit, deseruerit suos, consiliū belli facien-
di^d abiecerit, ex hoc cursu sceleris & belli^e iter ad fu-
gam atque in exiliū cõuerterit: non ille à me^f spo-
liatus armis^g audaciæ, non obstupefactus ac perter-
ritus mea diligentia, non de spe conatūque depulsus,

sed indemnatus, innocēs in exilium eiectus à^d consule vi & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timidum: me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. Est mihi tātī, Quirites, huius inuidiæ falsæ atque iniquæ tēpestatē subire, dummodo à vobis huius horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur fanè eiectus esse à me, dummodo eat in exilium.

O CONDITIONEM. Disputatur syllogismus ille superioris orationis,

Si Catilina ierit in exilium, Cicero magnam inuidiam subibit:

At eam Cicero non recusat:

Abeat itaque Catilina.

Forma cōclusionis est inconstans: propositio commiserationem habet, & in exilium fuga exornatur adiunctis antecedentibus. NON ILLE. Amplificatio propositionis ex dissimili. ET ERUNT. Amplificatio secunda ex aliis dissimilibus. EST MIHI. Propositio adhuc fuit: assumptio sequitur, At Cicero non recusat inuidiam. Finis autem subeundæ inuidiæ notatur. DICATUR SANE. Complexio syllogismi.

Sed mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuandæ caussa, vt L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat: sed triduo tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim. Sed cùm sint homines, qui illum, cùm profectus sit, eiectum esse dicant: iidem, si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad

Massilienses ire malit. Ille autem, si mehercules hoc, quod agit, nunquam antè cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem viuere: Nunc verò, cùm ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem, cogitationemque acciderit, nisi quòd viuus nobis Roma profectus est: optemus potius vt eat in exilium, quàm queramur. Sed cur tam diu de vno hoste loquimur, & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem: & quem, quia, (quod semper volui) murus interest, non timeo: de iis, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus: quos quidem ego, si vllò modo fieri posset, non tam vlcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare. Reipublicæ. neque, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo.

SED MIHI. Prolepsos altera defensio, quòd Catilina non sit iturus in exilium, sed ad bellum. TRIDUO. Vulgus intra triduum: Cicero tamen pro Milone sic rursus ait, Clodius respondit illum triduo, ad summum quadriduo esse periturum. Et pro Murena, Triduo me iureconsultum esse profitebor. MULTO QVE MAGIS. Retorquet inuidiæ crimen. Imò inuidiosum potius erit, quòd non occiderim. Sicut in prosopopœia patriæ fuit contra Ciceronem. SED CVM SINT. Argumentum à minoribus.

QVANQVAM ISTI. Correctio ex maioribus. ILLE AVTEM. Differitur rursus ex adiunctis, Catilinam in exilium non iturum:

Si non tam ex animo successisset, tamen non iret in exilium:

At successit:

Multò itaque minus ibit.

OPTEMVS POTIVS. Complexionis loco ponitur hæc collatio maiorum. SED CVR. Reuocatur oratio à Catilina ad urbanos coniuratos, tanquam magis timendos, & in uniuersum differitur, omnes coniuratos despiciendos esse, quæ pars est principis collationis. QVOD SEMPER. Id enim iam sæpe antea. Dum modò inter me atque te murus interfit. item, Nullo modo me posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui in magno periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur. Item, Muro denique id quod sæpe iam dixi,

servatur à nobis. QVOS QVIDEM. summa future disputationis ponitur, eaque ad oratoris gratiam mitior.

Exponam enim vobis Quirites, ex quibus generibus hominum ista^a copia^a comparentur: deinde singulis^a medicinam consilii atque orationis mea^a, si quam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui^a magno in aere alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti, dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima (sunt enim locupletes) voluntas verò & causa impudentissima. "Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahare, ac fidem acquirere?" Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas novas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabula^a nova proferetur, verum auctionaria. Neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris, fructibus praediorum, locupletioribus his, & melioribus civibus vteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt: aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra Rempub. quàm arma laturi.

EXPONAM. Iteratur eadem propositio ad eandem gratiam. Sex autem genera describuntur, omnia fere ex adiunctorum loco. PRIMVM. Definitio primi generis ex adiunctis. Obcrati, diuites, avari specie honestissimi, re impudentissimi. DISSOLVI. Sic in Officiis, Nunquam nec maius æs

cc.i.

alienum fuit, nec melius, nec facilius dissolutum est. SPECIES. Vulgus id apparentiā uocat, agra. 2. Aliud quoddā obscurè moliūtur, aliud spe ac simulacratione ostentat. LOCUPLETES. Diuites habētur honesti & probi & illustres, quia disciplina & nobilitas diuitiās uidetur comitari, ait Aristot. 4. Polit. TV AGRIS. sequitur morbi definitionē & explicationem sua medicina ex causis. Velis aliquid uēdere & fidem acquirere. QUID ENIM. Occupatur spes cōiurationis & repugnantibus refellitur. VASTATIONE. Pro eodem uasitas antea fuit. Denique totam Italiam ad exitium & uasitatem uocas. AN TABULAS. In præmiis belli propositis à Catilina tabulae nouae fuerūt. Veteribus tabulis deletis, uetus aēs alienum debitoribus condonabatur, & remittebatur. Tabulae igitur nouae hāc remissionem significant. Cicero autem ex dissimili cauillatur & iocatur. QVOD SI. Indicat inertia tantum aēs alienum esse contractum. CERTARE. Id est, putare fructus praediorū usuris maiores esse. SED HOSCE. Concluditur refutatio primi generis.

Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur aere alieno, dominationem tamen expectant: rerum potiri volunt: honores, quos quieta Repub. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc praecipendum uidetur, vnum scilicet & idem, quod cæteris omnibus, ut desperent se id, quod conantur, consequi posse. Primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere Reipub. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinē, magnas praeterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi, contra tantam vim sceleris praesentis auxilium esse laturos. Quod si iam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere^d urbis, & sanguine^d ciuium (quæ mente cōscelerata ac nefaria cōcupierunt) se Consules ac Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? Non videt se cupere id quod

si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse?

AL T E R V M. Definitur secundum genus item ex adiunctis. Oberati sunt et ambitiosi. Q V I B V S. Adhibetur definito morbo sua medicina, ex consimili refutatione uanae spei, contra quam opponuntur contraria Reip. praesidia in Consule, ciuibus, exercitu, diis. Q V O D S I. Continuaturs refutatio ex repugnantientu: Si uicerint coniurati, optatos honores in exitio urbis non assequetur. F U G I T I V O. vide num quid hic desit, aut sententia sit, Gladiatoribus qui uiribus corporis superant, honores in tali bello cōcedi necesse est.

Tertium genus est^d ætate iam confectum, exercitatione^e robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex iis^f coloniis, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum uirorum^g sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis^h repentinisⁱque pecuniis sumptuosius insolentius^jque iactarunt. Hi dum ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conuiuuiis, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, si salui esse velint, Sylla sit his ab inferis exci-
tandus: qui etiam nonnullos agrestes, homines^k tenues, atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono: sed eos hoc moneo, desinant^l furere, & pro-
scriptiones &^m dictaturas cogitare: tantus enim illorumⁿ temporum dolor^o iniustus est^p ciuitati, ut iam ista non modò homines, sed ne pecudes quidē mihi passuræ esse videantur.

T E R T I V M G E N V S. Definitio tertij generis ex adiunctis. Partim ueterani Syllæ Fesulis collocati, profusi, oberati: partim rustici mendiculi.

cc.ii.

QVO S EGO. Significat hac parenthesi paucos ex his colonis coniurasse, reliquos bonos esse. **Quadraginta** autem septem legiones Sylla in captiuos agros deduxerat. **INSUPERATIS.** Amplificatur profusio ex uariis factis. **LECTICIS.** Leticas appellat, quibus molliter portabantur. *Martial. l. 6, Octophoro sanus portatur Auiæ Philippus.*

SYLLA SIT. Ex causa efficiente argumentum est. Sylla ab inferis excitetur, ut largiatur iis rursum proscriptiones, et eos locupletet. Inferos autem notabilis Latine dici, ut Græcè τὸν ἄδην, locum mortuorum non solum miserorum, sed etiam beatorum. Apud inferos enim Elysij campi sunt, ut philosophi non solum poetæ statuunt. Christiani secus hoc uerbo tantum miserorum locum significant.

QVO S. Medicina est proximi morbi eadem ferè quæ secundi generis, quod omnes boni contra propugnaturi sint. **NON MODO.** Sic agraria secunda, Non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri latari mihi uidentur.

Quartum genus est sanè varium, & mixtum & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, iudiciis, proscriptionibus bonorum, defatigati, permulti & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror. Qui homines primùm, si stare non possunt, corruant: sed ita, ut non modò ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant: nam illud non intelligo, quamobrem, si viuere honestè non possunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur.

QUARTVM GENVS. Definitio quarti generis ex adiunctis, Oberati, ignaui, infortunati, profusi, iudiciis damnati. **EMERGENT.** Metaphora ab aquis. Adeas aues quæ in mari mergerentur, quæ cum emerissent, pisemque capissent. 2. de natura deo. **PROSCRIPTIONIBVS BONORVM.** Ut creditoribus eorum satisficeret. **HOSCE.** Refutatio est quarti generis ex collatione maiorum, deinde ex adiunctis, quod eorum mo-

tus obesse non possit. NAM ILLVD. Camellatio est ex adiunctis, quod turpem vitam mors turpis consequatur. AVT. Allusio est ad illud dictum, Consolatio miserorum est habere pares.

Quintum genus est parricidarum, ^dficariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neque ^ediuelli ab eo possunt, & ["]pereant sanè in ^dlatrocinio: quoniã sunt ita multi, vt eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solum numero, verum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catilinæ, de eius ^edelectu, imò verò de ^ecomplexu eius ac ^esinu, quos pexo capillo nitidos, ^eaut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. In his ^egregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur: hi pueri tam lepidi ac delicati non solum ^eamare & amari, neque cantare & psallere, sed etiam ficas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi ^epereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Repub. ^eseminarium Catilinariũ futurum. Veruntamen quid sibi isti miseri volunt: num suas secum ^dmulierculas sunt in castra ducturi: quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus: quo autem pacto illi Apœninum, atque illas pruinas ac niues perferet: nisi idcirco se facilius hyem toleraturos putant, quod in conuiujs nudi saltare didicerũt. "O bellum magnopere pertimescen-

cc.iii.

dum, cū hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem Prætoriam.

Q V I N T V M G E N V S. Quintum genus ex adiunctis definitur, audaces, facinorosi, quos tanquam perditos & desperatos omittit, & breui cum Catilina perituros. P O S T R E M V M G E N V S. Postremi generis refutatio ex uariis adiunctis. Intimi Catilinæ, lepidi, delicati, libidinosi. A V T B E N E B A R B A T O S. Barba pexa & delibuta nitidos significat: Nam barbati ueteres Romani fuere. Vnum aliquem ex barbatis illis exemplum imperij ueteris, imaginem antiquitatis, columnen Reip. diceres intueri. pro Sesto. Tempore tamen Ciceronis iam delicatiore barba radebatur. M A N I C A T I S. Sic apud Virgilium nono AEneid. manicæ reprehenduntur: Et tunicæ manicas & habent redimicula mitrae.

A C T R I T I S. Hæc uerba redundant, & desunt in exemplaribus quibusdam. V E L I S A M I C T O S. significatur hac metaphora laxitas togarū, quæ uelorum instar panderetur. A N T E L V C A N I S. Talis ebrietas in Pisonem arguitur. Vbi galli cantum audiuit, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet. Et M artialis,

Nocturno fœtere mero qui credit Acerram,

Fallitur: in noctem semper Acerra bibit.

Concluduntur superiora duobus uerbis, & factis nouis exaggerantur. Q V I N I S I. Significat optandum postremi generis interitum, ne morum similitudo latius serpat, quod metaphora seminarij declaratur. Est uerò seminarij, locus subactus, in quo cū semina fruticum arborūmue excrueuerunt, in uinetum, arbustumue transferuntur. Simili metaphora dictum est in Pisonem, Ex illo fonte & seminario triumphorum. Et primo Offic. Id autem est principium urbis, quasi seminarium Reip. V E R V N T A M E N. Refutatio postremi generis ex belli adiunctis, quæ talibus deliciis repugnent, relinquendæ uoluptates, toleranda frigora. H I S P R A E S E R T I M. Mense Decembri. A P O E N I N V M. Mons Apenninus Italiam mediā diuidit. Hic uerò mons uento & frigore biduum Hannibali obstitit, ait Liuius. N I S I I D C I R C O. Caullatio est à repugnātibz tantæ tolerantiae. O B E L L V M. Cōcluditur protasis uniuersa de copiis Catilinæ: autem quod sequitur de bonorum contrariis copiis, cum quibus sigillatim superiora breuius comparantur, primum persone ipsæ, principes cum principibus: deinde milites cum militibus.

Instruite nunc, Quirites, contra has tam^b præclaras Catilinæ copias vestra^a præsidia, uestrósque exercitus: & primum gladiatori illi confecto & saucio Consules, imperatoresque uestros opponite: deinde

cōtra illam 'naufragorum' eiectam ac 'debilitatam'
manum, 'florem totius' Italiæ ac 'robur educite: iam
verò vrbes 'coloniarum ac' municipiorum respon-
debunt Catilinæ 'tumulis syluestribus'. Neque verò
cæteras copias, ornamenta, 'præfidia vestra cum il-
lius latronis' inopia atque 'egestate debeo cōferre:
sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppedi-
tamus, eget ille, 'Senatu, Equitibus Romanis, popu-
lo, vrbe, 'arario, vectigalibus, cuncta' Italia, 'prouin-
ciis omnibus, 'exteris nationibus: si inquam his re-
bus omissis, ipsas causas, quæ inter se cōfigunt, con-
tendere velimus: ex eo ipso, quàm valde illi 'iaceant,
intelligere possumus. Ex hac enim parte 'pudor pu-
gnat, 'illinc' petulantia: 'hinc' pudicitia, illinc' stu-
prum: hinc' fides, illinc' fraudatio: hinc' pietas, illinc
'scelus: hinc' constantia, illinc' furor: hinc' honestas,
illinc' turpitudine: hinc' continentia, illinc' libido: de-
nique 'æquitas, 'temperantia, 'fortitudo, 'prudencia,
'virtutes omnes certant 'cum' iniquitate, cum 'lu-
xuria, cum 'ignauia, cum 'temeritate, cū' vitiis omni-
bus: postremo 'copiæ cum' egestate, 'bona ratio cum
'perdita, 'mens sana cum' amentia, 'bona denique
spes cum' omnium rerum 'desperatione' confligit.
In huiusmodi 'certamine ac prælio nonne etiam si
hominum studia deficiant, dii ipsi immortales co-
gent ab his 'præclarissimis virtutibus' tot & tanta vi-
tia superari?

CONFECTO. Sic Tusc. 2, Mittunt vulneribus confecti ad dominos,
qui querant quid uelint, si satisfactum iis non sit, se uelle decumbere. NAV-
FRAGORVM. Sic antea, Quod si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eo-

dem undique collectos naufragos aggregauerit. I A M V E R O. Tertia pars de urbibus quæ bonis adsint, desint malis. N E Q V E V E R O. Cōparantur reliquæ belli facultates, quibus coniurati sunt inferiores. S I I N Q V A M. Cōparantur secundo post personas, loco causæ ipsæ ex variis adiunctis, quibus causæ Catilinæ modis omnibus sit inferior. C O N T E N D E R E. Sic actione quarta, In tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia contēdamus. D E N I Q V E A E Q V I V S. Reocatur inductionis superioris confusio ad quatuor genera uirtutum et uitiorum. P O S T R E M O. Repetitur superiora quadam congerie similiter cōfusa. I N H V I V S M O D I. Complexio comparationis aucta minorū collatione. Causam meliorem etiam si sit inferior, dū adiunant. Quo ferè modo pro Ligario dictum est, Causa tum dubia erat, quod erat aliquid in utraque parte quod probari posset, nunc melior certè ea iudicanda est, quam etiam dū adiunuerūt.

Quæ cum ita sint, Quirites, vos, quemadmodum iam antea dixi, uestra^a tecta^a custodiis, ^a vigiliis^aque defendite: mihi, ut^d urbiⁱ sine uestro motu ac sine ullo tumultu satis esset^a præsidii, consultum ac prouisum est. Coloni omnes municipēsque uestri certiores à me facti de hac nocturna excursionē Catilinæ, facile urbes suas finēsque defendent: gladiatores (quam sibi ille maximam manum & certissimam fore putauit, quanquam meliōre animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in uestra continebuntur. Qu. Metellus (quem ego^a prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenūque præmisi) aut opprimet^d hominem, aut omnes eius^a motus^a conatusque prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad^a Senatum referemus, quem vocari uidetis. Nunc illos, qui in^d urbe remanserūt, atque adeò, qui contra urbis salutem omniumque uestrū in urbe à Catilina relictī sunt, quāquam sunt hostes, tamen quia nati sunt ciues, monitos etiā

atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutio-
visa est, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumpe-
ret: quod reliquum est, iam non possum obliuisci,
"meam hanc esse patriam, me horum esse Confu-
lem:" mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse
moriendum. Nullus est portæ custos, nullus insi-
diator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt:
Qui verò in vrbe se commouerit, cuius ego non
modò factum, sed inceptū vllum conatūve con-
tra patriam deprehendero, sentiet in hac vrbe esse
c o s s. vigilātes, esse egregios magistratus, esse for-
tem Senatum, esse arma, esse carcerem, quem vin-
dicem nefariorum ac manifestorum scelerum ma-
iores nostri esse voluerunt.

Q V A E C V M. Pro cōplexione gratulationis adhortatio est ad urbis
defensionem atque custodiam. C O L O N I. Repetuntur è superiore col-
latione præsidia coloniarum et municipiorum, et noua gladiatorum præsidia
adduntur. E X C V R S I O N E. Excursio, militare nomen est hoc
loco. Heluetij sine dubio sunt in armis, excursionēque in prouinciam fa-
ciunt, ait ad Atticum. hinc Excursor. Est populo Rom. certamen cum excursore,
cum latrone, cum Spartaco, 4. Philipp. Q V A N Q V A M. Cor-
rectio est proximæ parentthesis. Q. M E T E L L V S. Postremum est
aduersus Catilinam præsidium de exercitu Metelli, de quo initio dictum est.
R E L I Q V I S. Diligentia Consul et Senatus ad eandem populi confir-
mationem ostenditur. N V N C I L L O S. Renocatur ad extremū signi-
ficatio lenitatis iam toties adhibita. M E A L E N I T A S. Prolepsos
primæ summa repetitur de præteritæ lenitatis et futuræ seueritatis causa.
N V L L V S E S T. Egressionis libertas iterum permittitur. Q V I
V E R O. Minæ initio iactatæ repetuntur, et oppositis causis augentur. V I N-
D I C E M. Carerē tamen, non pœnam Vlpianus esse dicit, eūque ad conti-
nendos homines, non puniēdos haberi oportere. Liuius cum Cicerone primo lib. sic
ait, Carer ad terrorē incrementis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur.

Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, "ut res
maximæ, minimo motu: pericula summa, nullo tu-

dd.i.

multu : bellum ' intestinum ac ' domesticum post
 hominum memoriam crudelissimū & maximum,
 me vno ' togato duce & imperatore, sedetur. Quod
 ego sic administrabo, Quirites, vt, si vllō modo fie-
 ri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vr-
 be pœnam sui sceleris sufferat : sed ' si vis manifestæ
 ' audaciæ, si impendens ' patriæ periculum me ne-
 cessariò de hac animi lenitate ' deduxerint, illud pro-
 fectò perficiam, quod in tanto & tam ' insidioso bel-
 lo vix optandum videtur, vt ne quis bonus intereat,
 paucorumque pœna vos omnes iam salui esse possi-
 tis. Quæ quidem ego ' neque mea prudentia, neque
 humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites,
 sed multis & non dubiis deorum immortalium si-
 gnificationibus : quibus ego ' ducibus in hanc spem
 sententiâque sum ' ingressus : qui iam non procul,
 vt quondam solebant, ab extero hoste atque lon-
 ginq, sed hîc præsentes suo numine atque auxilio
 sua templa atque ' vrbis ' recta defendunt : quos vos,
 Quirites, precari, venerari atque implorare debetis,
 vt, quam ' urbem pulcherrimam, ' florētissimam, po-
 tentissimâque esse voluerunt, hanc omnibus ho-
 stium copiis terra marique superatis, à perditissimor-
 um ciuium ' nefario scelere defendant.

ATQVE HAEC OMNIA. Repetitur lenitas, & collatione
 dissimilium amplificatur, quanuis res sit grauissima, tamen moderatè coercetur.
 T O G A T O. Toga, pacis est uestis, ut sagum belli : hinc per metonymiam
 togatum ducentem appellat inermem, unde illud eiusdem laudis elogium ab inuidis
 reprehensum, Cedat arma togæ, cœdat laurea linguae : & certè propria Cice-
 ronisea laus fuit, Ariobarzanē Cappadociæ regem sine praelio restituit : Cilicum, Sy-

vorūque tumultus sine gladio pacauit: non solum hoc difficillimum bellum tot-
 gatus confecit. Vide Plutarchū in Cicerone. Q V O D E G O. Altera leni-
 tatis amplificatio ex effectis, quod in neminē, uel certē paucos sit animaduersurus:
 uidetur autem ad militarem illam legem respicere, de qua pro Cluentio, Statuerunt
 ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum: sortitione
 in quosdam animaduertetur, ut metus uelocior ad omnes, poena ad paucos per-
 ueniret. Q V A E Q V I D E M. Confirmat studium suum diuino quo-
 dam testimonio, idque ad maiorem populi confirmationem, de quo latissimē ter-
 tia Catilinaria. Q V O S V O S. Concluditur oratio adhortatione ad
 uenerandos deos. Venerationis argumentum est ex ipsorum decorum beneficiis er-
 ga Romam. V R B E M P V L C H E R R I M A M. Sic antea, Deos
 denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi,
 contra tantam uim scelerum praesentis, auxilium esse laturos. P E R D I T I S-
 S I M O R V M. Periphrasis est coniuratorum et coniurationis.

ANALYSEOS RHETORICAE ET LO- gicae in secundam Catilinariam summa.

Quis huius gratulationis euētus, quāque gratus Quiri-
 tibus fuerit, plebis primò rerum nouarum cupidæ in pristino
 statu permansio, testimoniū magnum est. Atque illud est *gr*:
 causas, si lubet, talis euentus cum Rhetoricæ in elocutione,
 tum logicas in Topica inuentione & analytica dispositione
 reminiscendo subducamus. Quid elocutio in tropis? Ironia
 locis octo, Sinecdoche triginta, Metonymia quinquaginta,
 Metaphora centum legitur. Sed in tropis omnibus gemi-
 natis geminam gratiam recordemur. Hic ego vehemens il-
 le consul, qui verbo ciues in exilium eiicio, Ironia est duplica-
 ta. Non in campo, non in foro, non in curia, Sinecdoche tri-
 plicata. Maiore gratia tropus uterque simul geminatur. Ho-
 mo enim uidelicet timidus & permodestus vocem consulis
 ferre non potuit: (timidus, permodestus, non potuit) Ironia
 sunt: (homo, vocem, consulis) Sinecdochæ sunt. Metonymia
 adhuc crebrius multiplicatur: & primi generis, Ferrum, flam-
 māmque minitantem: & secundi, Mente conscelerata & im-
 pia: & tertii, Tantus enim illorum temporum dolor iniustus
 dd.ii.

est ciuitati, sed imprimis quarti: A monstro illo atque prodigio, &c. In cinere vrbs & sanguine ciuium, &c. Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulātia, &c. Denique æquitas, tolerātia, fortitudo, virtutes omnes, &c. Sed ex omnibus tropis metaphora & simplex & geminata gratissima est, Quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo: quæ refecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare, &c. Florem totius Italiæ ac robur educite. Hæc troporum lumina tam multa sunt: figurarum multò pauciora: in verbis, Epizeuxim vno, Paronomasiam duobus, Orbem numerosum quatuordecim, Poliptoton octodecim, Anaphoram quadraginta locis animaduertemus: cæteras verborum figuras nusquam. Numerosæ similitudinis Symploce nusquam insignior est, quàm eo loco. Sed quàm multos fuisse putatis, qui quæ ego deferrem non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarēt? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? In sententiis Optationem, vt Apostrophem locis duobus, Permissionem & Exclamationem & Prolepsim quatuor, Prosopopœiā obliquam, vt Præteritionem vno obseruabimus: Cæteras sententiarum figuras nusquam. Ita tota elocutio tropis ornatior est, quàm figuris. Retexamus logicam, neruos popularis gratulationis & confirmationis videbimus: Ex causarum loco finis præcipuè quidem non adhibetur, sed locis quatuor incurrit: Efficiens summum totius orationis argumentum est, de belli facultatibus, quas cōiurati, quâsque contrā boni ciues habeāt: sicut secunda agraria, finis: Tertia testimonium: Prima Catilinaria effectum primarium argumentum fuit. Effecta coniuratorum multa sunt, Subiectum nullum, Adiuncta perpetua, Aduersum vno loco, Repugnans quatuor, Cætera dissimilanea nulla: E' Comparatis maiora loco vno & viginti, Dissimilia vno pluribus, Minora quinque, Similia duobus, Par nullum. Sed in maioribus notabis formam illam (Non modò, sed etiam) septem locis: pluribus hanc (potius quàm, vel non tam, quàm): Notabis in dissimilibus formam hanc (non hoc, sed illud) sex locis: Item per (quanquam, tamen) quinque, vbi nota (quanquam) frequenter omittitur, Me scire

sentiant, neque tamen permouentur: Notatio coniugatio-
 que nulla: Diuisio vno loco perspicua est. Exponam vobis ex
 quibus generibus hominum istæ copię comparentur, deinde
 singulis medicinam consilii atque orationis afferam: Defi-
 nitiones sunt manifestiores sex propositorum generum, sed
^{καὶ οὐκ ἀποδείκνυται} ad definitionis locum referendæ sunt, vt af-
 flicti Catilinæ, Iacet ille prostratus Quirites, & se perculsum
 atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpe
 ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget, &
 luxuriosorum coniuratorum, Qui mihi accubantes in con-
 uiuiis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti
 cibo, fertis redimiti, vnguentis obliiti, debilitati stupris, eru-
 ctant sermonibus suis cædem bonorum atque incēdia. Testi-
 monia cum hominum tum deorum adhibita sunt. Ergo sunt
 hæ quidem vires inuentionis Topicæ: Analyticæ verò disposi-
 tiones in syllogismis plenis, exempla pauciora sunt, quàm in
 superiore oratione, & satis obscure concluduntur. Syllogismus
 simplex vnus est in primæ figuræ modo tertio: connexi tres,
 iique inconstanter conclusi. Atque iam monui, quàm rarus
 esset vsus syllogismi pleni. Analyseos verò posterioris & me-
 thodi seu doctrinam, seu prudentiam spectes, laus hic est am-
 plior. Etenim positum est initio, ad publicam gratulationem,
 victum esse Catilinam: idque problema tota oratione dispu-
 tatum: Partitio quædam facta est in comparatione de facul-
 tatibus coniuratorum & bonorum ciuium: coniurati in vr-
 banos & castrenses cōparatione alia diuisi, rursusque omnes
 in sex genera distributi, tandem partium explicatarum sum-
 ma pressius conducta & conclusa. Methodus hæc est doctri-
 næ: prudentiæ verò methodus est in duplici prolepsis, cur Ca-
 tilina non sit interemptus, cur sit crudeliter eiectus. Vtraque
 enim non publica populi, sed priuata Ciceronis caussa adhi-
 bita est: atque in secunda, quia periculi plus habebat, plus est
 etiam laboratum: & quanuis seueritas lenitæque variè per-
 miscetur, lenitati tamen plus est concessum. Quamobrem
 cum requires quibus caussis hæc oratio populum delectarit,
 & in reipublicæ fide confirmarit, hæ tibi Rhetoricæ elocu-
 tionis & Logicæ inuentionis ac dispositionis mortuæ licet ar-
 dd.iii.

tes respondebunt, ea quibus animi multitudinis oblectari & confirmari poterant, hic esse adhibita: orationis ornatum, rei sententiæque argumentum via & ordine positū. Quid si consularem illam vultus tam popularis maiestatem: quid si vocis, quæ paulò altius elata intimis audientium præcordiis, ut Plutarchus ait, timebatur: quid si totā illius Ciceroniani corporis eloquentiam animo conceperis, quanto maiores euentus huius causas concipies? Ergo hac analysi *διών* sic accipies, & illum fructum duplicem capies, de quo iam sæpe dixi, ut artem cum Rhetoricam, tum Logicam principiis Aristotelis *ἐπαγωγῇ, ἰσοεία, ἐμπειρίᾳ* facilius intelligas, facilius exerceas.

FINIS SECUNDÆ CATILINARIÆ.

M. Tullii Ciceronis
in L. Catilinam

ORATIO TERTIA AD QVI-
rites, Petri Rami, eloquentiæ & philosophiæ pro-
fessoris Regii, prælectionibus illustrata.

ARGVMENTVM IN TERTIAM
Catilinariam.

Cùm Catilina ingressus ad bellum, hostis patriæ iudicatus esset à Senatu, ad eumque armis persequendū Antonius mitteretur, Cicero interea per Allobroges cōiurationem patefecit, coniuratos comprehendit, iudiciis conuicit, custodiæque tradidit. Historia superiorem consequuta, copiosè à Sallustio sic exponitur: Eisdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscūque moribus aut fortuna nouis rebus idoneos credebatur, aut per se, aut per alios sollicitabat: neque solū ciues, sed cuiuscunque modi genus hominū, quod modò bello vsui foret. Igitur P. Vmbreno cuidam negotium dat, vti legatos Allobrogum requirat, eosque si possit, impellat ad belli societatem, existimans publicè priuatimque ære alieno oppressos. Præterea quòd naturā, Gallica gens bellicosa esset, facile eos ad tale consiliū adduci posse. Vmbrenus quòd in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus ciuitatum notus erat, atque eos nouerat. Itaque sine mora, vbi primū legatos in foro conspexit, percontatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolens eius casum, cœpit requirere, quem exitum tantis malis sperarent. Postquam illos videt queri de auaritia magistratuum, accusare Senatum, quòd in eo auxilii nihil esset: miseris suis remedium, mortem expectare. At ego, inquit, vobis si modò viri esse vultis, rationem ostendam, quanta ista mala effugiatis. Hæc vbi dixit, Allobroges in maximam spem adducti: Vmbrenum orare vt sui miseretur: nihil tam asperum, neque difficile esse, quod non cupidissimè facturi essent, dum ea res ciuitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit, quòd foro propinqua erat, neque aliena consilii propter Semproniam: nam tum Brutus Roma aberat. Præterea Gabinium accersit, quo maior auctoritas sermoni inesset, eo præsentē coniurationem aperit, nominat socios, præterea multos cuiusque generis innoxios, quòd legatis animus amplior esset: deinde eos pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incerto habuere quidnam consilii caperent. In altera parte erat æs alie-

A.ii.

num, studium belli, magna merces in spe victoriæ. At in altera maiores opes, tuta consilia, pro incerta spe, certa præmia. Hæc illis volentibus, tandem vicit Fortuna Reipub. Itaque Q. Fabio Sangæ, cuius patrocínio plurimum ciuitas utebatur, rem omnem vti cognouerant, aperiunt. Cicero per Sangam, consilio cognito, legatis præcepit, vt studium coniurationis vehementer simulent, cæteros adeant, bene polliceantur: dentque operam, vti eos quàm maximè manifestos habeant. Iisdem ferè temporibus in Gallia citeriore atque vltiore, item in agro Piceno, Brutio, Apulia motus erat. Namque illi quos antè Catilina dimiserat, inconsultè, ac veluti per dementiam, cuncta simul agebant nocturnis consiliis, armorum atque telorum portationibus, festinâdo, agitâdo omnia: plus timoris, quàm periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer Prætor ex decreto S. cognita causa, in vincula coniecerat: item in citeriore Gallia C. Murena, qui ei prouinciæ legatus præerat. At Romæ Lentulus cum cæteris qui erant coniurationis principes, paratis, vt videbatur, magnis copiis constituerat, vti cum Catilina in agrum Fesulanū cum exercitu venisset, L. Bestia trib. plebis concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, bellique grauiissimi inuidiam optimo Consuli imposeret. Eo signo proxima nocte cætera multitudo, coniurationis suum quisque negotium exequeretur: sed ea diuisa hoc modo dicebantur. Statilius & Gabinius vti cum magna manu duodecim simul opportuna loca vrbs incenderent, quo tumultu facilior aditus ad Consulem, cæterosque quibus insidiæ parabantur, fieret. Cethegus Ciceronis ianuam obsideret, eumque vi aggrediretur: alius autem alium. Sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxima pars erat, parentes interficeret: simul cæde & incendio, percussis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignauia sociorum, illos dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere: facto non consulto in tali periculo opus esse: seque si pauci adiuuaret, languentibus aliis impetum in curiam facturum. Naturâ ferox, vehemens, manu promptus erat: maximum bonum in celeritate putabat.

Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis per Gabinium cæteros cōueniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulanti iusiurādum, quod signatum ad ciues perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse: cæteri nihil suspicantes dant. Cassius semet eò venturum breui pollicetur, ac paulò ante legatos, ex vrbe proficiscitur. Lentulus cum his Titum Vulturium quendam Crotoniensem mittit, vt Allobroges priusquam domū pergerent, cum Catilina, data atque accepta fide, societatem cōfirmarent. Ipse Vulturio literas ad Catilinam dat, quarum exēplum infra scriptum est.

» Qui sim, ex eo quē ad te misi, cognosces: fac cogites in quantā calamitate sis, & memineris te virum esse: consideres quid tuæ postulent rationes: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. Ad hæc, mandata verbis dat, cū ab Senatu hostis iudicatus sit, quo consilio seruitia repudiet. In vrbe parata esse, quæ iusserat, ne cunctetur ipse propius accedere. His rebus ita actis constituta nocte, qua proficiscerentur, Cicero per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco & C. Promptino Prætoribus imperat, vt in ponte Miluio per insidias, Allobrogum comitatus deprehēdant. Rem omnē aperit, cuius gratia mittebātur. Cætera, vbi factō opus sit, ita agant: permittit illis homines militares, sine tumultu præsidii collocatis, sicuti præceptum erat, occultē pontem obsident. Postquam ad id loci legati cum Vulturio venerunt, & simul vtrinque clamor exortus est: Galli citò cognito consilio sine mora Prætoribus se tradūt. Vulturius primò cohortatus cæteros, gladio se à multitudine defendit. Deinde vbi à legatis desertus est, multa prius de salute sua Prōptinum obtestatus, quòd ei notus erat. Postremò timidus, ac vitæ diffidens, velut hostibus sese Prætoribus tradidit. Quibus rebus cōfectis, omnia properē per nuntios Consuli declarantur. At illum ingens cura atque lætitia simul occupauere. Nam lætabatur intelligens, coniuratione patefacta, ciuitatem periculis ereptam esse. Porro autem anxius erat, dubitans in maximo scelere tantis ciuibus deprehensis quid factō opus esset: pœnam illorum sibi oneri, impunitatem perdundæ Reip. fore credebat. Igitur confirmato animo vocari ad se iubet Lētulum, Cethegum, Statilium,

A.iii.

Gabinium, itémque Q. Ceparium Terracinensem, qui in Appuliam ad concitanda seruitia proficisci parabat: cæteri sine mora veniunt. Ceparius paulò antè domo egressus, cognito indicio ex vrbe profugerat. Consul Lentulū, quod Prætor erat, ipse manu tenens in Senatū perducit. Reliquos cum custodibus, in ædem Cōcordiæ venire iubet: eò Senatū aduocat, magnaque frequentia eius ordinis, Vulturium cum legatis introducit. Flaccum, Prætorem scrinium cum literis, quas à legatis acceperat, eodē afferre iubet. Vulturius interrogatus de itinere & de literis, postremò quid, aut qua de causâ cōsiliū habuisset, primò fingere, alia, dissimulare, de cōiuratione: pōst vbi fide publica dicere iussus est, omnia vti gesta erant, aperit: docetque se paucis antè diebus à Gabinio & Cepario socium accitum nihil amplius scire quàm legatos: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Antronium, Seruium Syllam, L. Vargunteium, multos præterea in ea coniuratione esse. Eadem Galli fatentur. At Lentulum dissimulantem coarguunt, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat ex libris Sibyllinis, Regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam antea, se tertium esse, cui fatum foret, vrbis potiri. Præterea ab incenso Capitolio illū esse vigesimum annum, quem sæpe ex prodigiis aruspices respon dissent, bello ciuili cruentum fore. Igitur perlectis literis, cum prius omnes signa sua cognouissent, Senatus decreuit, vti abdicato magistratu Lentulus, itémque cæteri in liberis custodiis habeantur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spinteri, qui tum ædilis erat, Cethegus quinto Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius M. Crasso, Ceparius, (nam is paulò antè ex fuga retractus erat) Cn. Terentio Senatori traditur. Ergo hæc historia est, quæ ferè eadem paulò pōst exprimitur hîc à Cicero- ne. His de causis Senatus præmium Vulturio & Allobrogibus (indiciis eorum comprobatis) & Antonio Cōsuli laudem, Ciceroni supplicationem per omnia tēpla decreuit, ad quam celebrandam populus hac oratione excitatur.

M. Tullii Ciceronis in L. Ca-

TILINAM ORATIO TERTIA
ad Quirites, Petri Rami, Eloquentiæ & Philoso-
phiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

^aEMPUBLICAM, Quirites, vitam-
que omnium vestrum, bona, ^afor-
tunas, coniuges, liberósque vestros,
atque hoc domiciliũ clarissimi ^dim-
perii, fortunatissimam, pulcherri-
mámque ^durbẽ, hodierno die deorũ
immortalium summo erga vos ^aamore, ^alaboribus,
^aconsiliis, ^apericulísque meis ex ^aflamma atque ^aferro,
ac penè ex ^afaucibus ^dfati ^acreptam & vobis conser-
uatam ac restitutam videtis. Et, si non minus nobis
iucundi atque ^aillustres sunt ii dies, quibus conserua-
mur, quàm illi, ^aquibus nascimur (quòd salutis ^acerta
lætitia est, nascendi incerta cõditio: & quòd sine ^asen-
su nascimur, cum voluptate conseruamur) profectò,
(quoniam illum, qui hanc urbem cõdidit, Romulum
ad deos immortales beneuolentia, famaque sustuli-
mus,) esse apud vos posterósque vestros in honore
debet dies is, qui eandem hanc urbem cõditam am-
plificatámque seruauit. Nam totius ^durbis templis,
delubris, ^dtectis omnibus, subiectos propè iam ignes

circundatosque restinximus, iidemque gladios in
 Rempub.^d districtos retudimus, mucronesque eo-
 rum à iugulis vestris reiecimus.

REMPUBLICAM. Ponitur initio totius orationis summa:

Ciuitas deorum immortalium gratia, & Ciceronis diligentia conser-
 uata est:

Quare supplicatio nomine Ciceronis celebranda:

Sed complexio nondum ponitur. ET SI. Confirmatio est ex collatione
 parium. Syllogismus duplici parenthesi nexus apertus est:

Si dies salutaris non minus est iucundus, quàm natalis, hic salutaris
 dies est celebrandus:

Sed primum:

Secundum igitur.

QVOD SALVTIS. Assumptionis sententia ex partium adiunctis
 probatur in hac parenthesi. QVONIAM ILLVM. Hac item
 parenthesi probatur, quod nondum tamen expositum est, consequens propositionis
 exemplo conditoris, cuius definitio & nomen ponitur. Duodecimo autem Calendas
 Maij, Natalis urbis dies cum honore Romuli celebrabatur, ut Ouidius 4. Fastorum
 scribit. NAM TOTIVS VRBIS. Repetitur argumentum initio
 positum, ciuitas est liberata. IGNES CIRCVDATOS. sic
 in Pisonem, Ego tela intentata iugulis ciuitatis de coniuratorum nefariis manibus
 extorsi: ego facies iam accensas ad huius urbis incendium comprehendi, protu-
 li, resunxi. Est autem uerbo (propè) significata brevis similitudo.

Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta,
 compertaque sunt per me, vobis iam exponam bre-
 uiter, Quirites, ut & quanta, & quàm manifesta, & qua
 ratione inuestigata & comprehensa sint, vos, qui &
 ignoratis & expectatis, scire possitis. Principiò ut Ca-
 tilina paucis antè diebus erupit ex vrbe, cum scele-
 ris sui socios, & huiusce nefarii belli acerrimos du-
 ces Romæ reliquisset, semper vigilaui & prouidi,
 Quirites, quemadmodum in tantis & tam abscon-
 ditis insidiis salui esse possemus. Nam tum, cum ex
 vrbe Catilinam eiiciebam, (non enim iam vereor

huius verbi inuidiam, cum illa magis sit timēda, quòd
 viuus egressus est) sed tum, cum illum exterminari
 volebam, aut reliquam coniuratorum manum si-
 mul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos si-
 ne illo ac debiles fore putabam.

Q V A E Q V O N I A M. Locus docilitatis & attentionis ex ad-
 iunctis, coniurationem conuictam in Senatu, breuiter uobis exponam. P R I N-
 C I P I O. Narratio lōgissima sequitur de coniuratorum comprehensione, in-
 diciis, quæstione, confessione, secutoque Senatusconsulto. in quibus omnibus iudicio-
 rum Rom. formula consideranda est. Comprehensio suis causis diligenter expli-
 catur, quarum prima & princeps est Ciceronis diligentia. N A M T V M.
 Dissimile ad augendam diligentiae fidem. Eiecto Catilina putabam reliquos abitu-
 ros, aut quieturos: at secus accidit. Eiciendi uerò Catilinæ finis præponitur.

Atque ego, ut vidi, quos maximo furore & scele-
 re esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, &
 Romæ remansisse, in eo omnes dies noctesque con-
 sumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem
 ac viderem: ut quoniam auribus vestris propter in-
 credibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem
 faceret oratio mea, rem ita cōprehenderem, ut tum
 demum animis salutem vestram prouideretis, cum ocu-
 lis maleficio ipsum videretis. Itaque ut comperi
 legatos Allobrogum belli Transalpini & tumultus
 Gallici excitandi causa à P. Lentulo esse sollicita-
 tos, eosque in Galliam ad suos ciues eodem itinere
 cum literis mādatisque ad Catilinam esse missos, co-
 mitemque iis adiunctum Vulturium, atque huic da-
 tas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi obla-
 tam putavi, ut, quod erat difficillimum, quòdque ego
 semper optabam à diis immortalibus, tota res non
 solum à me, sed etiam à Senatu, & à vobis manifestè

B.i.

deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinum Prætores fortissimos atque amantissimos Reip. viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi.

ATQVE EGO. *ut Commodus est: attamen neque abierunt, neque quicuerunt: maiorem itaque diligentiam adhibui. VT QVONIAM. Ratio maioris diligentiae ex suo fine, ut coniuratio convinceretur. ITA QVE VT. Adiuuantes causae sequuntur, cum principe tamen perpetuo coniunctae, de Allobrogibus, Prætoribus, militibus. Prima de sollicitatione Allobrogum, de quibus ex Sallustio iam dictum est. Fuit autem gens Allobrogum quondam nulla Gallica gente, opibus aut fama inferior. Hannibal tempore regnum fuit: Hannibalque transiens maiori fratri Branco regnum restituit, ait Livius, Sabaudia & Delphinatus est hodie. FACULTAS. Concluditur facultas causae proximae. ITA QVE. Secunda adiuuans causa de prætoribus, qui suis adiunctis exornantur.*

Illi autem, qui omnia de *Repub. præclara atque *egregia sentirent, sine recusatione, ac sine vlla mora negotium susceperunt: & cum aduersperasceret, occultè ad pontem Miluium peruenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset: eodem autem & ipsi sine cuiusquâ suspitione multos fortes viros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes (quorum *opera vtor assiduè in *Reipub. *præsidio) cum gladiis miseram. Interim tertia ferè *vigilia exacta, cum iam *pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperet, vnâque Vulturcius: fit in eos impetus, educuntur & ab illis gladii, & à nostris: res erat *Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris: Tum interuentu Pontini atque Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: lite-

ra, quaecunque erant in eo comitatu, integris signis
 Prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum
 iam dilucesceret, deducuntur.

ET CVM. Circumstantiæ temporis & loci ad perpetuam narrationis
 fidem interponuntur. Pons autem Miluius extra urbem est uersus Hetruriam.

EODEM AVTEM. Tertia causa adiunximus, nempe de militibus, qui
 suis item adiunctis ornantur. PRAEFECTURA. Vbi undine age-
 bantur, & magistratus Romanus ius dicebat, praefectura erat. Reate autem, Sabi-
 norum est oppidum, umbilicus Italiae, Varronis patria. INTERIM.
 Praecedentium causarum euentus exponitur adiunctis temporis, loci, item factis.
 LITERAE. Haec prima pars est comprehensionis de literis & indicibus.

Atque horum omnium scelerum improbissimū
 machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me
 nihil dum suspicantem vocaui: Deinde item accer-
 situr P. Statilius, & post cum Cethegus: tardissimè
 autem Lentulus venit, credo quòd in literis dandis
 præter cōsuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum
 verò summis ac clarissimis huius ciuitatis viris, qui
 audita re frequentes ad me mane conuenerant, lite-
 ras à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri pla-
 ceret, ne, si nihil esset inuentum, temerè à me tantus
 tumultus 'iniec'tus' ciuitati videretur: negaui me
 esse facturum, vt de periculo publico non ad consi-
 lium publicum rem integram deferrem. Etenim,
 Quirites, si ea, quæ erāt ad me delata, reperta non es-
 sent: tamen ego non arbitrabar in tantis Reipub. pe-
 riculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescen-
 dam. Senatu frequenter celeriter, vt vidistis, coëgi:
 atque interea statim admonitu Allobrogum, C. Sul-
 pitium Praetorem fortem virum misi, qui ex ædibus

B.ii.

Cethegi, si quid telorum esset, efferret: ex quibus ille maximū siccarum numerum & gladiatorum extulit.

ATQVE HORVM. *secunda pars comprehensionis de quatuor coniuratis, suis adiunctis illustrata.* C R E D O. *Cauillatur somnum Lentuli ex efficiēte causa.* C V M V E R O. *Interponitur ad maiorem fidem reprehensio, quasi nimiae diligentiae: argumentum ex adiunctis est.* R O G A V I. *Refutatio reprehensionis ex coniugatis: De publico periculo publicae differendum.* E T E N I M. *Confirmatio ex dissimili. In publico periculo, quanuis falsa suspicio, tamen diligentia non accusanda.* S E N A T V M. *Complexio refutationis.* A T Q V E I N T E R E A. *Interponitur comprehensionis coniurationis indicium ex telis Cethegi.*

Introduxi Vulturium sine^d Gallis: fidem ei publicam iussu^a Senatus dedi: hortatus sum, vt ea, quae sciret, sine timore indicaret: tum ille dixit, cum vix se ex magno timore^c recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata & literas, vt seruorum praesidio vteretur, & ad^d urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, vt cum^d urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumque erat, incendiissent, eademque^d infinitam^d ciuium fecissent, praestò esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introduciti autem^d Galli, iusiurandum sibi & literas à P. Léntulo, Cethego, Statilio, ad suam gentem datas esse dixerunt, atque ita sibi ab his, & à L. Cassio esse praescriptum, vt^e equitatum in Italiam quamprimum mitteret: pedestres sibi^e copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex^d fatis Sibyllinis Aruspicumque respòsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius vrbis atque im-

perium peruenire esset necesse: Cinnam ante se & Syllam fuisse: eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset decimus annus post^a virginum absolutio-
nem, post Capitolii autem incensionem, vigesimus.

INTRODVXI. Prima pars narrationis adhuc fuit, quomodo comprehensi cōiurati, indicia & quæstiones sequuntur, primum Vulturij: Res illustratur adiunctis. INTRODVCTI. Indicium Allobrogum sequitur, actis & scriptis primè cōmuniter expositum. EQVITATVM. Iquitatus Gallicus iam olim celebris fuit, Quingenti equites Heluetij (aut Cæsar) quatuor millia Romanorum equitum, loco pepulerūt: inò, quod incredibile ferè est, equites minus triginta Galli, Maurorum equitum duo millia fugerunt, ut in bello Africano Hircius. Regio uerò equitationi apta, & in ea nobiles opulenti disciplinam illam ueterem uidentur adhuc conseruasse. Hæ siquidem causæ sunt equitatus, ut Aristoteles in Politicis docet. LENTVLVM. Separatim indicantur Lentuli dicta, qui & sibi regnum, & urbi exitium futurum confirmabat. Paralogismus uerò sophisticus ex illis factis, Lentulo eiusmodi fuit,

Tertius Cornelius Romæ regnabit: cum tres Cornelios regnaturos fata prædixerint, duoque iam regnarint, Cinna & Sylla:

Lentulus est ille tertius Cornelius:

Regnabit igitur.

Propositio illa fatidica mentiri potuit, & assumptio falsum polliceri. VIRGINVM. Fabiam uestalem significat, de qua iam in summo argumento dictum est. Hac de re locus in oratione Ciceronis in toga candida habita sic fuerat aduersus Catilinam: Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis & despicias: an eam qua reliquum uitæ consequutus, cum ita uixisti, ut non esset locus tam sanctus, quò non aduentus tuus, etiam cum culpa nulla subesset, crimen adferret? Ad hæc Ciceronis uerba Aconius ait, Fabia uirgo uestalis causam inuasi dixerat, cum ei Catilina obiiceretur, eratque absoluta hæc Fabia, quia soror erat Teretie Ciceronis. Ideo sic dixit, etiā si culpa nulla subesset: ita & suis pepercit, & nihilo lenius inimico summi opprobrij turpitudine obiecit. INCENSIONEM. Capitolium opus regum, Romæ magnificum fuit, pauloque ante Syllanam tyrannidem incensum, incendiū tamen caussa latuit. Ait Appianus primo bellorum ciuiliū.

Hanc autem Cethego cum cæteris cōtrouerfiam fuisse dixerunt, quòd cum Lentulo & cæteris Satur-

B.iii.

nalibus eadem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. Primum ostendimus Cethego: signum cognovit: nos linum incidimus, legimus: erat scriptum ipsius manu Allobrogum Senatui & populo, sese, quæ eorum Legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi Legati eorum præcepissent. Tum Cethegus, qui paulò antè aliquid de gladiis ac ficis, quæ apud illum itidem erant deprehensæ, respondisset, dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse: recitatis literis debilitatus atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus Statilius, cognovit manum & signum suum: recitatae sunt tabellæ in eadem ferè sententiam: confessus est.

HANC AVTEM CETHEGO. Separatim rursus indicantur Lentuli, sed & Cethegi dicta de urbis exitio controuersa. Fuit autem Lentulus tardior, & somnus eius antea notatus est: ideo rem differebat. Cethegus uero natura ferocior & manu præptior. itaque, ut dictum est, de ignauia cæterorum conquirebatur, maximumq; in celeritate bonum putabat: Saturnalia uero quæ quinque uel septem, ut opinio hic uaria est, diebus, 14. Calend. Decembris celebrari incipiebant, idcirco delecta erant, quia dies illi omnis generis lætitiæ dediti erant, ut uoluptatibus occupata ciuitas minus insidias sentiret. ut apud Virgilium capta Troia dicitur,

Inuadunt urbem uino somnòque sepultam.

AC NE. Transit à questionibus indiciorum ad reorum questionem & confessionem: ac primum ut Cethegus signum literarum suarum cognouerit, & quæ fuerit earum sententia. Signum uero nunc appellat, sigilli alicuius imaginem, imò quo tabellas ocludimus, aut cæra imprimimus. Talis imago fuit in signo Lentuli, imago autem Lentuli, ut mox dicitur. Sic Octavius sphinge usus est, mox imagine Alexandri magni, nouissime sua, qua signare insecuti principes perseuerarunt, ait Suetonius. Tale signum in annulo signatorio, qui postea dictus est, imprimi solebat. TVM CETHEGVS. Intercessit quædam Cethegi defensio

de ficijs et gladijs per Sulpitium prætorem ex ædibus Cethegi exportatis, deque ijs in epistola mentio quædam fuerat, unde conuictus est Cethegus. **FERRAMENTORVM.** Instrumētum quoduis ferreum ferratūue, ferramētum dicitur. Quæ molitio, quæ ferramenta, qui uectes, 2. de natura Deorum dixit Cicerō de fabrorum instrumentis: sic ferramenta tonsoria et quorumlibet artificum dicantur. synecdoche igitur hīc est pro telis et gladijs, et militaribus instrumentis. **INTRODVCTVS.** Quæstio et confessio statilij propter similitudinem superioris breuius expressa. **MANVM.** Metonymia pro scriptura, seu litera: ut ad Atticum Cicerō, Alexidis manum amabam, quod tam propè accedebat ad similitudinem literæ tuæ.

Tum ostendi tabulas Lentulo: & "quæsiui, cognosceretne^d signum: annuit: est verò, inquam, signum quidē notum, imago aui tui^c clarissimi viri, qui amauit vnicè patriam, & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere etiam muta reuocare debuit. Legūtur eadem ratione ad Senatū Allobrogum, populūque literæ: si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille quidem primò negauit: post autem aliquanto, toto indicio exposito atque edito, surrexit: "quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cū his, quam obrem domum suam venissent: itēque à Vulturio: qui cū illi breuiter cōstantérque respondissent, per quem ad eum, quotiēsque venissent: quæsiuissentque ab eo, nihilne secum esset de^d fatis Sibyllinis locutus: tum subitò ille scelere demens, quanta vis conscientiæ esset, ostēdit. Nam cū id posset inficiari, repentē præter opinionem omnium cōfessus est: ita eum non modò ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiā propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit.

TVM OSTENDI. *Quaestio et confessio Lentuli: primum de signo, ex cuius adiuncta imagine commiseratio quaedam obiurgationi permista interponitur. A VI TVI.* Hic est P. Lētulus, de quo quarta Catilinaria, Atque illo tēpore huius auius Lentuli clarissimus uir, armatus, Graecum est persecutus, et graue uulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. minueretur. **LEGVNTVR.** Hanc quaestionem latius fortasse prosequitur, ne tantus uir indicta causa oppressus uideatur. Repraesentatur autem prosopopoeia quadam defensio Lentuli inconstans, ueluti malè conscij, qui primò negat, tum confitetur. **EDITO.** Id est, prolato et recitato: ut pro Cluentio dicatur, Tabellae quaestiones plures proferuntur, quae recitatae uobisque editae sunt. **QVI CVM.** Confutatio contrariis signis, et Lentuli dictis instructa. **TVM SVBITO.** Concluditur confessio Lentuli, et adiunctis exaggeratur. Res erat incerta, reus disertus, impudens, improbus, tamen confessus est. **INGENIVM.** Periphrasis est eloquentiae ex causa, naturali nempe ingenio, et exercitatione. De eloquentia uerò P. Lentuli Surræ in Bruto Cicero, cum de Curione et Lentulo sic conclusisset: Ita tanquam Curio copia nonnulla uerborum, nullo alio bono tenuit oratorum locum: sic Lentulus ceterarum uirtutum dicendi mediocritatem actione occultauit, in qua excellens fuit. Neque multò secus P. Lentulus cuius et excogitandi, et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus, plenus et artus, et uenustatis: uocis et suauitas et magnitudo: sic in hoc nihil praeter actionem fuit: cetera etiam minora quam in superiore. Haec de P. Lentulo Cicero, quem paulò ante Suram nominauerat. **IMPVDENTIA.** Impudentiae et improbitatis exemplum Plutarchus in Cicerone exponit. Cum enim Lentulus accusaretur, quod publicam pecuniam dilapidasset, spreto crimine et contempto in Senatu ciuillatus est. Rationē dixit sibi nequaquam reddendam, sed praebendam suram, ut pueri solent, qui in ludo sphaerae peccauerint. Hinc Sura cognominatus est. Hic etiam cum in iudicio quodam iudices corrupisset, et duabus sententiis superasset, in altero, inquit, impensa frustra facta est: satis enim erat una sententia superare.

Vulturtius uerò subito proferri literas atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atqui ibi vehementissimè perturbatus Lentulus, tamen signum & manum suam cognouit. erāt autē scriptae sine nomine, sed ita: **QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA VT VIR SIS, ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS**

PROGRESSVS: ET VIDE QUID
IAM TIBI SIT NECESSE. CVRA
VT OMNIVM TIBI AVXILIA AD-
IVNGAS, ETIAM INFIMORVM.
Gabinus deinde introductus, cum primò impuden-
ter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis,
quæ Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem
Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta at-
que indicia^d sceleris, tabellæ, ^d signa, ^d manus, deni-
que vniuscuiusque confessio: tum multò illa certio-
ra, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstu-
perant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnun-
quam inter se aspiciebant, vt non iam ab aliis indica-
ri, sed ipsi à se viderentur.

VVLTVRTIVS. Cōvincitur iterū Lentulus alio testimonio, lite-
rarum nempe ad Catilinam: quarum exēplum recitatur hīc ad maiorem fidem,
cū superiorum sententia tantū posita sit. QVISIM. Hæc epistola
est eadem sententia in Sallustio, sed non verbis iisdem, & fortasse Sallustius in ea-
dem suis verbis, quā Ciceronis uti maluit. GABINIVS. Postremò
quæstio Gabini & confessio propter similitudinem brevius comprehensa. AC
MIHI. Peroratur summa quæstionis uniuersæ, repetito conscientie loco, qui
potest in hunc syllogismum includi:

Conscientia, certissimum sceleris est argumentum:

Coniurati sunt ea conuicti:

Certissimo igitur argumento.

Propositio collatione minorum exaggeratur, cuius dōdōnc periphrasim conscien-
tiæ continet ex adiunctis. SIC OBSTVPERANT. Assum-
ptionis sententia factis mirificè picta & expressa.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, Senatum
cōsului, de summa Reipub. quid fieri placeret. Dictæ
sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ senten-
tiæ, quas Senatus sine vlla varietate est consecutus:

C.i.

& quoniam nondum est perscriptum Senatusconsultum, ex memoria vobis Quirites, quid Senatus cēſuerit, exponam. Primū mihi gratiā verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, prouidentia mea Respub. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinus Prætores, quod eorum opera forti fidelique vsus essem, meritō ac iure laudātur: atque etiam viro forti collegæ meo C. Antonio laus impartitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & Reipub. consiliis remouisset. Atque ita censuerunt, vt P. Lentulus, cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itēque vti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentēs erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ vrbis depoposcerat: in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui est ex iis coloniis, quas Fessulas L. Sylla deduxit: in Qu. Manlium Chilonem, qui vnā cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Umbrenum libertinum hominem, à quo primū Gallos ad Gabinium perductos esse constabat.

INDICIIS. Duae partes narrationis adhuc fuerunt, cōprehensio coniuratorum & inquisitio: tertia superest de S. C. quod primum suis adiunctis laudatur, quia seuerum, & summo consensu factum. ET QVONIAM. Prolepsis, quod non recitetur ad verbum S. C. ubi notabis exemplum nostri fori dissimile: simul enim ac dicuntur, iudicium nostrorum sententiæ scribuntur: tum non item, & ex orationibus Ciceronis constat unum certum eorum iudiciorum scribam non fuisse. PRIMVM MIHI. Prima pars S. C. de gratiis

Ciceroni, prætoribus, Antonio habitis, in quibus singulis adscribuntur sue causæ. VIRO FORTI. Antonium Cicero in toga candida uehementer uexauerat, obiecitque ab eo spoliatus Achæos; disturbatum iudicium: appellatque in exercitu prædonem, in introitu gladiatorem, in uictoria quadrigarium. Vide Aconium in commentariis eius orationis. Cicero etiam in Pisonem de Antonio ait, Ergo Antonium collegam cupidum provinciae, multa in Rep. melientem, patientia & obsequio meo mitigaui. Quare laus ista temporis concessa est, non ueritati tributa. ATQUE ITA. Secunda pars est S.C. de custodia & supplicio comprehensorum, quos nouem nominatim recitat: quatuor primum, de quibus iam dictum est. ABDICASSET. Abdicare se libertate, tutela, magistratu, & cõsimilibus, pro deponere libertatem, tutelam, Magistratum, Cicero dicit: aliquando nomen omittit, ut 2. de nat. Deo. Senatus censuit, ut Coss. abdicarent, abdicauerunt. Sallustius idem aliter dicit Abdicare præturam. ATQUE IDEM. Reliquorum quinque comprehensorum crimen attingitur, quia de iis adhuc nil erat dictum. De Cassio paulò post rursus, Ceparium Sallustius ait è fuga retractum. De furio nil dicitur, & uidetur hic aliquid deesse. LIBERTINVM. Libertinus appellatur qui ex iusta seruitute manumissus est, contra ingenuus opponitur, aliquando etiam qui ex liberto natus est etiam libertinus dicitur.

Atque ea lenitate Senatus est usus, Quirites, ut ex tanta cõiuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorum poena Repub. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, quod urbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello liberaffem. Quæ supplicatio si cum cæteris conferatur, Quirites, hoc interfit, quod cætera bene gesta, hæc una, conseruata Republica, cõstitutæ est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque tráfactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indiciis & confessionibus suis, iudicio Senatus non modò Prætoris ius, ve-

rumetiam^d ciuis amiserat, tamen^d magistratu se abdicauit: vt quæ religio C. Mario^c clarissimo viro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretū, Prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lētulo puniendo liberaremur.

A T Q V E E A. Collaudatur ad extremum narrationis, Senatus lenitas, ne cæteri cōiurati cōmoneantur, quasi pœna ad hos nouem solos sit peruēiura. In cōplures tamē postea seuerè animaduersum est. A T Q V E E T I A M. Accedit ad supplicationem, cuius causas narratio longior exposuit: exornat uerò primum adiunctis et causis. Primus Cicero tam honorifica de causa supplicationem meruit. Q V A E S I. Secunda exornatio ex dssimilitudine aliarum supplicationum. A T Q V E I L L V D. Digressio quedam de moderata Lentuli pœna. Quauis ne ciuis quidem esset, tamen tanquam magistratus iussus est abdicare se Prætura: dissimile est. Hanc historiam Plutarchus notauit in Cicerone. Purpura, inquit de Lentulo, in Senatu posita, uestem fortunæ congruentem induit. V T Q V A E. Continuat idem dissimili exemplo Marij, de quo initio primæ Catilinariæ dictum est: amplissimè uerò pro Rabirio perduellionis reo.

Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculossimique^d belli nefarios duces captos iam & comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ^a copias, omnes spes, atque^c opes his^c depulsis^d vrbis periculis^c concidisse. Quem quidem ego cū ex^d vrbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli^a somnum, nec L. Cassii^a adipem, nec C. Cethegi^a furiosam temeritatem pertimescēdam: Ille erat vnus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum^d mœnibus^d vrbis continebatur: omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei^c consilium ad facinus aptum: consilio autem neque^c lingua, neque^c manus deerat. Iam ad cate-

ras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque verò cum aliquid mandauerat, confectum putabat: " nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat.

NUNC QVONIAM. Digreditur iterum, et ex his rebus gestis disputat uictum esse Catilinam: quod ad plebis confirmationem et adhortationem supplicationis referri potest. QVEM QVIDEM. Dissimilitudo Catilinæ cum cæteris coniuratis, ut qui in urbe maxime timendus fuerit: antea uerò disputauit eiectum minus timendum. LENTULI SOMNUM. His tribus metonymis significat tardum Lentulum et somniculosum, Cassium præpinguem, Cethegum furiosum: Lentuli somnus etiam notatus est antea. Tardissime autem Lentulus uenit, credo, quod in literis dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat. ILLE ERAT. *ad Cæpionem, uariis personæ adiunctis confirmata, quod d acer, callidus, disertus, audax, multis adiutus, diligens.*

"Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligenter, nisi ex domesticis insidiis in castris latrocinium cõpulissem (dicam id quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus uestris depulissem: non ille uobis Saturnalia constituiisset: neque tantò antè exitium ac fati diem Reipublicæ denuntiasset: neque commisisset, ut signum, ut literæ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur: quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum unquam sit tam palam inuictum, quàm hæc tanta in Rempublicam coniuratio manifestò inuenta atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quanquam quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen

C.iii.

vt 'leuissimè dicam, 'dimicandum nobis cum illo
fuiſſet: neque nos vnquam, dum ille in vrbe hoſtis
fuiſſet, 'tantis periculis 'Remp. tanta pace, 'tanto otio,
tanto ſilentio liberaſſemus.

H V N C E G O. *Sententia eſt huius propoſitionis, ſi Catilina eiectus
non eſſet, periculum ſummum fuiſſet, ad cuius rationem proximus locus repetitur.*
N O N I L L E. *Amplificatur idem alia diſſimilitudine Catilinæ & com-
prehenſorum. Q V A E N V N C. ad Catoſdoris. At comprehenſi illa omnia
eegerunt. augetur autem collatione minorum. Q V O D S I. Repetitur
propoſitionis ſententia, ſi Catilina eiectus non eſſet, periculum ſummum fuiſſet.*

Quamquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt à me
adminiſtrata, vt deorum immortalium 'nutu atque
conſilio & geſta & prouiſa eſſe videantur, idque cum
coniectura 'cōſequi poſſumus, quòd vix videtur hu-
mani 'conſilii tantarum rerum gubernatio eſſe po-
tuiſſe, tum verò ita præſentes his temporibus opem
& auxilium nobis tulerunt, vt eos penè oculis videre
poſſemus. "Nam vt illa "omittā, viſas nocturno tem-
pore ab occidente 'faces, ardorēque calī, vt fulmi-
num iactus, vt terrām otus, cæteraque, quæ tam mul-
ta 'nobis Conſulibus facta ſunt, vt hæc, quæ nunc
ſunt, canere dii immortales viderentur: hoc certè
Quirites, quod ſum dicturus, 'neque prætermitten-
dum, neque relinquendum eſt. Nam profectò me-
moriam tenetis, 'Cotta & Torquato Conſulibus, com-
plures in Capitolio turres de cælo eſſe percuffas, cum
& ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, &
ſtatux veterum hominum deiectæ, & legum 'ara li-
quefacta: tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem con-
didit, 'Romulus, quem inauratū in Capitolio parū
atque lactentem vberibus lupinis inhiantem fuiſſe

meministis. Quo quidem tempore cum Aruspices ex tota Hetruria conuenissent, cædes atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius^d vrbs ac^d imperii^c occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine propè^d fata ipsa flexissent.

Q V A N Q V A M H A E C. Regreditur ad supplicationem expressæ coniurationis causâ, quam specie correctionis amplificat, tanquam non Cicero, sed dii represserint. I D Q V E C V M. Approbatio ex adiunctis, deinde etiam testimonii diuinis, quæ latissimè postea differuntur, & in peroratione superioris orationis breuiter attingitur. N A M V T. Explicat testimonia diuina ex physicis ἡμῶν μεταώρων ostentis, de quorum ueris causis, exhalatione, atque astris, uide Aristotelem 2. & 3. ἡμῶν μεταώρων. Atque hæc ostenta leges expressæ Ciceronis uersibus primo de diuinatione. Dissimilitudo autem est notis (ut) & (artè) expressa. H O C C E R T E. αὐτὰρ ὁδὸς qua separatur hoc ostentum de iactu fulminis, cuius uis est duplex, una confringendi solida, resistentiæque, altera urandi. Vide Aristotelem primo cap. tertij μεταώρων. Similis uerò ostenti est illud Virgilianum,

sæpe malum hoc nobis, si mens non laena fuisset,

De cælo tactas memini prædiare querens.

C O T T A. Quo tēpore prior cōiuratio inita est. L E G V M A E R A. Duodecim tabulæ ueterum legum æræ fuerunt Romæ, ut Solonis lignæ Athenis, ut Moysis lapideæ Hierosolymis. Q V O Q V I D E M T E M P O R E. Interpretatio superioris ostenti Aruspicum testimonio confirmata.

Itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt: neque res vlla, quæ ad placadum deos pertineret, prætermissa est: iidemque iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelsso collocare, & contrà atque antè fuerat, ad^d orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud^d signum, quod videtis, Solis^d ortum, & forum, curiamque^c conspiceret, fore ut ea consilia, quæ clàm essent inita contra^c salutem^d vrbs atque^d imperii, illustrarentur, ut à^d Senatu populoque Romano perspicui possent. Atque illud ita

'collocandum Consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, vt neque à superioribus Consulibus, neque à vobis ante hodiernū diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus, præcipuēq; hanc urbem, deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque Reipub. comparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modò cogitata à nefariis ciuibus, verum etiam suscepta esse sensistis.

ITAQUE ILLORVM. *Procuratio aruspicij ad placandos deos aduersus illud ostentum ex Aruspicium scilicet monitis. IDEMQUE IVSSERVNT. Aliud Aruspicium monitum ad eandem placationem:*

Si Iouis statua maior ad orientem fuerit conuersa, coniuratio apprehendetur:

Sed primum:

Secundum igitur.

ATQUE ILLVL. *Procuratio aruspicij proximi, quæ connexi assumptio est.*

Sed statua maior facta, & conuersa est ad orientem.

HIC QVIS. *Cōcluditur generaliter è superioribus testimoniis, diuinitus cōiurationem esse patefactam, quod specialiter deinceps agitur. ET ENIM. Repetitur summa superioris aruspicij & euentu comprobatur.*

Illud verò nōne ita præsens est, vt nutu Iouis optimi maximi, factum esse videatur, vt cum hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur, quo collocato, atque ad vos Senatūque conuerso, omnia & Se-

natus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata & patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus. Ille, ille Iuppiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes saluos esse voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam verò illa Allobrogum sollicitatio à Lentulo, cæterisque domesticis hostibus, tanta res tam dementer credita & ignotis & barbaris, commissæque literæ nunquam essent profectò, nisi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid verò, ut homines Galli ex ciuitate malè pacata, quæ gēs vna restat, quæ populo Romano bellū facere & posse, & non nolle videatur, spem imperii & rerum amplissimarum vltro sibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, vestramque salutem suis opibus anteponerent: id nonne diuinitus factum esse putatis, præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt?

ILLVD VERO. Repetitur summa secundi aruspicij, Itēque cum suo euentu comparatur & concluditur. QVO ETIAM. Digressio breuior in hos incendiarios. QVIBVS EGO. Reuertitur ad institutam correctionem, & concluditur rursus, Iouis ope coniurationem patefactam esse. IAM VERO. Amplificatur eadem questio ex indiciorum superiorum adiunctis. QVID VERO. Producit amplificatio ex premio & sine coniurationis.

D.i.

Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia^d pul-
 uinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies
 cum coniugibus ac liberis vestris: nam multi saepe
 honores diis immortalibus^r iusti habiti sunt ac debi-
 ti, sed profectò iustiores nunquam: crepti enim ex
 crudelissimo ac^r miserrimo interitu, & crepti^r sine
 cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione,
 rogati me vno^r rogato duce & imperatore vicistis.
 Etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dif-
 fensiones: neque solùm eas, quas audistis, sed & has,
 quas vosmet ipsi meministis & vidistis. L. Sylla P.
 Sulpitium oppressit: C. Marium custodem huius vr-
 bis, multosque fortes viros^r partim eiecit ex^d ciuita-
 te, partim interemit. Cn. Octavius consul^r armis ex
^d vrbe collegam suum expulit: omnis hic locus acer
 uis corporum, & ciuium sanguine^r redundauit:
 superauit postea Cinna cum Mario: tum verò cla-
 rissimis viris interfectis, lumina^d ciuitatis^r extincta
 sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea
 Sylla: ne dici quidem opus est^r quanta diminutione
 ciuium, & quanta calamitate^r Reip. Dissensit M. Le-
 pidus à clarissimo & fortissimo viro Qu. Catulo:
 attulit non tam ipsius interitus, Reipub. luctum,
 quàm cæterorum.

Q V A M O B R E M. Conclusio est propriæ questionis. Quare Suppli-
 catio celebranda. N A M M V L T I. Confirmatio ex collatione mi-
 norum, cuius protasis adiunctis exponitur. E T E N I M. Amplificatur ma-
 gnitudo depulsi periculi comparatione quinque bellorum ciuiliū, tanquam mi-
 norum. Primum exortum est, quia Sulpitius trib. Syllæ belli Mithrydatiçi prouin-
 ciam sua lege eriperet, Marioque daret: tum pugna in foro cōmissa filius Q. Pom-

peij Cos. & Syllæ item Cos. gener occisus est. Sulpitius Mariusque eiekti, Sulpitius proditus à seruo interemptus est: duodecim principes Marianæ factionis hostes iudicati, in quibus Marius pater & filius fuere. Vide Liuium lib. 77. C. N. OCTAVIVS. secundum civile bellum inter Octaviū & Cinnam Cos. pro reuocatione exulū qui hostes iudicati fuerant, tunc cincti gladiis concio fuit, sed uicere quibus pax charior fuit, quamplurimi autem aues cæsi sunt, Cinnæque pulsus est. SUPERAVIT. Tertium civile bellum inter Octaviū & exules, Cinnam & Mariū: tum Roma quaternis castris à Cinnā, Mario, Carbone, Sertorio obsessa & capta est. Crudelis imprimis pater Marius fuit, sed filius crudelior. VLTIVS EST. Quartum bellum civile inter Marianos & Syllanos: tum finito bello septuaginta millia in pacē cæsa sunt, præter innumerabiles bello cæsos. Vide Florū de his bellis civilibus. DISSENSIT. Quintū bellū civile inter Lepidū & Catulū pro funere & actis Syllæ.

Atque illæ diffensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendā, sed ad cōmutandam Rempub. pertinerent: non illi nullam esse Rempub. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes diffensiones, quarū nulla exitium Reipub. quæsiuit, cuiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordia, sed internecione ciuium diiudicata sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello: quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur: ita me gessi, Quirites, vt omnes salui conseruaremini: & cū hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quātum infinitæ cædi restitisset: tantum autem urbis, quantum flamma obire non pouisset: & urbem, & ciues integros incolumésque seruaui.

D.ii.

ATQVE ILLAE. *Concluditur protasis, & euentis amplificatur.*
 IN HOC AVTEM. *Antapodosis primæ comparationis, quod licet
 hoc bellum crudelissimum fuerit, tamen omnes incolumes sunt conseruati.*

Quibus pro tantis rebus, Quirites, " nullum ego à
 vobis præmium virtutis, nullum 'insigne honoris,
 nullum monumentum laudis postulo, præterquam
 huius' diei memoriam sempiternam. In animis ego
 vestris' omnes triumphos meos, omnia 'ornamenta
 honoris, monimenta gloriæ, laudis 'insignia, 'condi
 & 'collocari volo. 'Nihil me 'mutū potest delectare,
 nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam
 minus digni assequi possint: memoria vestra, Quiri-
 tes, nostræ res 'alentur, sermonibus 'crescent, litera-
 rum monumentis 'inueterascent, & 'corroborabun-
 tur: eandemque 'diem intelligo, quam spero ater-
 nam fore, & ad salutē 'urbis, & ad memoriam 'Con-
 sulatus mei 'propagatam: vnóque tempore in hac
 Repub. duos ciues extitisse, quorum "' alter fines ve-
 stri imperii, non terræ, sed cæli regionibus termina-
 ret: alter eiusdem imperii domicilium sedemq; ser-
 uaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi,
 non est eadem 'fortuna atque conditio, quæ illorum,
 qui externa bella gesserunt, quòd mihi viuendum sit
 cum illis, quos vici ac 'subegi: illi hostes' aut interfe-
 ctos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quiri-
 tes, si cæteris recta sua facta profunt, 'mihi mea ne-
 quando obsint, 'providere: 'mêtes enim hominum
 audacissimorum 'sceleratæ ac 'nefarix ne vobis nocce-
 re possent, ego prouidi: ne mihi noceant, vestrum

est prouidere: quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest.

Q V I B V S. Concluditur prima quæstio (Quare supplicationem celebrata), sed fructus & finis laborum proponitur in argumento. IN ANIMIS. Repetitur idē finis & fructus uerbis paululum immutatis. NIHIL NE. Amplificatur idem fructus dissimilitudine, Nihil me mutum delectat, sed uua laus & æterna. MEMORIA. ad Ciceronis, ad quam illustrandam allegoria ē uitæ gradibus & partibus adhibetur. PROPAGATAM. Similis autē metaphora fuit Catilinaria secūda: Non breue nescio quod tempus, sed multa secula propagauit Reip. V N O Q V E T E M P O R E. Secūda amplificatio ex comparatione Pompeij & Ciceronis, quæ uersibus illis celebrata:

Cedant arma togæ, concedat laurea lingue:

O fortunatam natam me Consule Romam.

illis inquam uersibus celebrata, magnam Ciceroni inuidiam comparauit. Testis est inuidiæ refutatio in Pisonem, Non ulla tibi (inquit) inuidia nocuit, sed uersus tui. Nihil magna poena te Cōsule constituta est, siue malo poëtæ, siue libero. Scripsisti enim uersus, Cedant arma togæ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitauit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod te Consule in sepulchro Reip. incisum est. Velitis, iubeatis, ut, non quod M. Ciaro uersum fecerit, sed quod uindicarit. Verū tamen quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum uersum, sed poëtam armis persequare, scire cupio quid tandem isto in uersu reprehendas, Cedant arma togæ. Tuæ dicis, inquit, togæ summum imperatorem esse cēssurum. Quid nunc te a sine literas doceam? non opus est uerbis, sed sustibus. Non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec arma, scutum & gladium unius imperatoris, sed quod pacis est insigne & otij, togæ contra autem arma tumultus, atque belli, more poëtarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum ac tumultum paci atque otio concessurum, & cetera quæ latius illic explanantur. Qui locus idem ferè est in Antonium Philippici 2: Atque etiam quodam loco factus esse uoluisti, &c. Satis est enim similem locum indicasse. Quem locum etiam Quintilianus libro undecimo, in carminibus utinam peperisset, quæ non desierunt carpere maligni, &c. SED Q V O N I A M. Correctio est ex dissimilitudine proximæ comparationis ad quandam imminētis inuidiæ commiserationem & cautionem. SI C A E T E R I S. Argumentum est ex collatione parium. M E N T E S. Aliud parium argumentum. Q V A N Q V A M. Correctio ex alio dissimili ad confirmandum bonos, & debilitandum improbos, ubi securitas Ciceronis ex populo, Rep. conscientia ipsius coniurationis, fortitudine Ciceronis, ostenditur.

D.iii.

'Magnum enim est in vobis' præfidiū, 'quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in Republica' dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est cōscientiæ: quam qui negligent, cūm me 'violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is' animus, Quirites, vt non modò nullius' audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos vltro semper la-cessamus. Quòd si omnes' impetus domesticorum hostium depulsi à vobis, se in me vnum 'conuert-erint, vobis erit prouidendum, Quirites, qua condi-tione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint 'inuidiæ, 'periculisque omnibus: mihi quidem ipsi quid est, quod iam ad vitæ' fructum pos-sit acquiri: præsertim cūm' neque in honore vestro, neque in gloria virtutis, quicquam videam 'altius, quò quidem mihi libeat 'ascendere. Illud perficiam profectò, Quirites, vt ea, quæ gessi in Consulatu, pri-uatus tuear, atque 'ornem: vt siqua est' inuidia in conseruāda Republica, suscepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriā. Denique ita me in 'Republica tra-ctabo, vt meminerim semper quæ gesserim, curémq; vt ea 'virtute, non casu gesta esse videantur.

Q V O D S I. Proponit è suo periculo coniunctum Reip. periculum. Si opprimatur Cicerò, nemo Remp. postea tueri uolet. M I H I. Correctio ad imminētis inuidiæ contemptum declarandum, quod gloriæ satis uixerit, nec tan-ti iam uita sit. P R A E S E R T I M C V M. Eadem sententia proxi-ma Catilinaria plenius: Neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. I L L V D. Confirmat assenera-tione quadam constantiam suam, et inuidiæ adiuncta proponit. D E N I- Q V E. Confirmatur idem effectis et eorum causis.

Vos Quirites, quoniam iam nox est, veneramini illum Iouem custodem huius vrbis, ac^m vestrūm, atque in vestra^d recta discedite: & ea, quanquam iam periculum est^t depulsum, tamen æquè ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciundum sit, atque vt in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

V O S. Peroratio adhortationis ad supplicationem celebrandum. Additur admonitio ad defensionem vrbis.

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOGICÆ in tertiam Catilinariam summa.

An orator hac oratione populū docuit & mouit? Certè. & testimonium euentus huius è Sallustio nobis est. Plebs si quidem quæ prius bello fauebat, mutata mēte, Catilinæ consilia execrari, Ciceronem ad cælum tollere, veluti ex seruitute erepta, gaudium atque lætitiā agitabat. Nanque alia belli facinora, prædæ magis, quàm detrimento fuere, incendium verò crudele, immoderatum, ac sibi maximè calamitosum putabat, quippe, cui omnes copiæ in vsu quotidiano, & cultu corporis erant. Atque hæc *ἡ πόλις* est *ἡ πόλις*. *ἡ πόλις* inquires. causas inquam, quas è præsentī oratione possumus, sigillatim adhuc expositas, colligamus vniuersas, & *ἡ πόλις* cognoscemus. Elocutio in Tropis bona, & crebra. Metonymia locis sexaginta, totidē serè Synecdoche, Ironia nullo, Metaphora octoginta: sed enim geminatio imprimis spectanda est. Ex flāma atque ferro erepta, Consilio neque lingua, neque manus deerrat, &c. Metonymiæ primi modi sunt: Sceleratissimi, periculosissimique belli, &c. Funestos ac nefarios ignes &c. secūdi: Contra salutem vrbis, atque imperii, &c. tertii. Sed metaphora, vt semper aliàs, excellit. Clarissimis viris interfectis, lumina ciui-

D.iiii.

tatis extincta sunt, &c. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescēt, literarū monimētis inueterascent & corroborabuntur: Synecdoche non solum simplex, sed composita minimam ferè gratiam ex omnibus tropis habet. Geminatur tamen aliquando, vt, Mucrones à iugulis vestris reiecimus. E figuris verborum Epizeuxis est duobus locis, Anaphora viginti: Epistrophe, Symploce, Epanodos, Anadiplosis, Climax, Epanalepsis, nullo: Polypoton duodecim: Paronomasia sex: Numerus, vt iam monui, in totis verborum figuris resonat, separatim tamen persæpe in hac oratione sentitur, frequentissimè autem in Epistrophe, Ad me vocaui, rem omnem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Clarius numerus est propter antecedentem Anaphoram. Nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo. Sed sine verbi anaphora, numeri & Anaphora & Epistrophe Symploces orbem conficiunt: vt, Urbem ex omnibus partibus incendissent, cædemque infinitā ciuium fecissent. (urbem, cædem) initiis, (incendissent, fecissent) extremis similes numeri sunt. Epanodos numeri superiore oratione fuit: Magis mihi videtur vota facturum contra Remp. quàm arma laturum. Ibidem Epanalepsis: Instruite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum gladiatori illi confecto & saucio Coss. imperatoresque vestros opponite. Reliquarum figurarum numerosa exempla si studiosus animaduertetis, faciliè deprehendes. E figuris sententiarū, nisi tum fuerit, Pereant sanè, &c. nullo loco est Optatio: Prolepsis, tribus: Prosopopœia, sed obscurior, duobus, vt Digressio, vt Dialogismus: Præteritio vno, reliquæ nusquam: ita iam perspicimus figuras sententiarum figuris verborum rarius à Cicerone adhiberi: nec tamen idcirco fortiolem eius orationem iudico. Logica ac rei vis maior est. E locis inuentionis topica, causa in fine quatuor locis adhibetur, in efficiente vberior est de Cicerone, Allobrogibus, Prætoribus, militibus: atque aliis præterea locis: Effecta multa: Subiectū & Dissentaneū nusquā. Adiuncta sunt locis quatuordecim, Similia vno: Paria, vt Minora, tribus. Sed Paria illa magis

animaduertenda, quia rariora (Non minus) & (quàm), &c. (Tantum) & (quantum), &c. Maiora locis vndecim, septem in illa forma (Non modò, sed), &c. Maioris speciem notabis eo loco, Hæc omnia videmus, præcipuè hanc urbem. Dissimilia sunt locis tribus & viginti: sex in illa forma (Quauis, tamen,) &c. In quorum duobus (Quanquam) nullum est. quod breuius aliquando fit. Quæ quidem te à tanto scelere etiam muta reuocare debuit. (Etiam) pro (quanuis). Totidem locis in forma (Non hoc, sed illud). Quo in genere *ἀντιστοιχείας* nota interdū reticetur, vt Nihil me mutum delectat, &c. Memoria vestra nostræ res alentur. Ergo dissimilia è comparatis omnibus frequentissima sunt, Notatio nusquam, Coniugatio semel, Partitio manifesta nulla est, Descriptio locis quatuor: ad quam, vt iam monui, referendæ sunt *ἀντιστοιχείας*, vt illa conuictæ conscientiæ. Sic obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, &c. Ex omnibus argumentis ad factæ coniurationis fidem primum est in hac oratione testimoniū, ex indiciis Vulturii, Allobrogum, ex iureiurando, literis, ex fati Sibyllinis, Aruspicum, ex confessione reorum, ex senatusconsulto, ex ostentis & responsis Aruspicum. Dispositionis autem Analyticæ ars multò minor est. Syllogismi pauci: in prima figura vix vnus: in connexo primo, duo, iique omnes obscure conclusi: & illud nimirum tot exemplis iam verum esse constat, quàm plurima naturalis intellectus iudicio esse contenta: perpauca syllogistico iudicio subiici, & tamen quæ subiiciuntur, rarò plenè syllogismis concludi. Vt tamen verum, summumque syllogisticæ Analyseos fructum capias, summam orationis vniuersæ in syllogismum vnum redige, hoc (si lubet) modo.

Si Cicero, deorum auxilio, Remp. coniuratione liberauit, supplicatio eius nomine celebranda est:

Sed primum:

quia coniuratos comprehendit, conuicit, puniendos curauit, denique bello crudelissimo ciues seruauit: & dii in physicis ostentis, coniuratorumque, & Gallorum dementia se præfentes duces ostenderunt:

Secundum igitur.

Sed hic syllogismus melius esset initio præpositus: Atque id prioris est Analyseos: Methodi verò & posterioris Analyseos ars non magna est: Quæstio supplicationis magis est indicata, quàm expressa initio: Deinde perpetuis argumentis sine partitionis aperta distinctione, disputata, & tandem conclusa. Si prudens & sciens artis ordinem neglexerit orator, sollicitudinem de Rep. curamque indicare voluit. Sed hæ tamen Logicæ sunt & Topicæ inuentionis, & Analyticæ dispositionis virtutes: quas si ad Rhetoricæ elocutionis ornatum aggregemus, habebimus in hac oratione positas causas *διὰ τὴν* quam obrem Cicero populum Romanum docuerit & mouerit. Intereaque indoctorum nebulonum impudẽtem inscitiam perspiciemus, qui libris, vel potius barbaris calumniis editis disputare ausi sunt, nullam in oratoribus Logicam esse, & cùm statuatur Aristoteles artium principia *ἰσοπέδων καὶ ἐμπειρίων*, ex eius principiis incipiamus Logicam artem verius intelligere, verius intellectam commodius exercere.

FINIS TERTIAE CATILINARIAE.

M. Tullii Ciceronis
in L. Catilinam

ORATIO QVARTA, PETRI
Rami, eloquētix & philosophix professoris Re-
gii, prælectionibus illustrata.

Dum ea quæ suprà dicta sunt, aguntur in Senatu, & postri-
die legatis Allobrogum, & Tito Vulturio indicii eorū com-
probatis præmia decernuntur, liberti & pauci ex clientibus
Lentuli, diuersis itineribus, opifices, atque seruitia in vicis ad
eum eripiendum sollicitabāt: partim exquirebant duces mul-
titudinum, qui pretio vexare Remp. soliti erāt. Cethegus au-
tem per nūtiōs familiam, atque libertos suos electos & exer-
citatos orabat in audaciam, vt grege facto ad sese cum telis
irrumperent. Eodem tempore ab ara sacrorum Bonæ deæ
(quæ tum domi Consulis, vt mos erat annuus, agebantur)
flamma quædam lōga & pura, sopito iam pridem igne, tamen
emicuit, quo Vestales per Terētiā cōiugem Cōsuli nuntia-
runt, ne dubitaret ea perficere, quæ tum pro patria cogitaret,
tanquam dea præsens magnum lumen ad eius gloriam salu-
tēque portenderet. Eodem & frater & P. Nigidius & philo-
sophiæ & Reip. studiis Ciceroni valde coniunctus, impelle-
bant. Quare Consul & coniuratorum insidiis, itēque diui-
nis ostentis, & amicorum consiliis permotus, dispositis præsi-
diis vti res, atque tempus monebat, conuocato Senatu refert,
quid de cōiuratis fieri placeat. Prima deliberatione, cū duæ
sentētiæ fuissent, altera de morte, altera de eiectione Catilinæ,
mitiorē Cicero secutus est, vt coniuratio penitus exhaurire-
tur, sicuti dictum est: Hic contrā cū duæ sententiæ sint, alte-
ra Syllani Cos. designati, de morte comprehensorum: altera
Cæsaris de custodia & bonorum publicatione, ad seueriorem,
Senatum adhortatur. Hæc Sallustius & Plutarchus. Summa
ferè est,

Summi sceleris & summis Reip. periculis coniuncti,
animaduersione seuera & matura debet esse, si nulla
crudelitas insit, si transigendi facultas adsit:

Hæc omnia sunt in hac caussa: summum scelus sum-
mis Reip. periculis coniunctum, animaduersionis
crudelitas nulla est, facultas trāsfigendi magna est:
Seuera sit igitur & matura.

M. Tullii Ciceronis in L. Ca-

TILINAM ORATIO QVARTA
ad Quirites, Petri Rami, Eloquentiæ & Philoso-
phiæ professoris Regii, prælectionibus illustrata.

 IDEO, Patres Conscripti, in me om-
nium vestrum ora atque oculos
esse conuersos: video vos non so-
lùm de vestro ac Reipublica, ve-
rùm etiã, si id depulsum sit, de meo
periculo esse sollicitos. Est mihi iu-
cunda in malis, & grata in dolore vestra erga me vo-
luntas: "Sed eam per deos immortales, quæso depo-
nite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis
vestris cogitate.

VIDEO. Dissimile est initio. Cogitatis de mea salute, sed potius de pu-
blica cogitate. *αὐτοῖς* paulò est longior. EST MIHI. Ratio *αὐτοῖς*
αὐτοῖς ex adiunctis, quòd hæc cogitatio grata sit. SED EAM. *αὐτοῖς* collationis.

Mihi quidem si hæc conditio Consulatus data est,
ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatuſque
perferrem: feram non solùm fortiter, sed etiam li-
benter, dummodo meis laboribus vobis populòque
Romano dignitas, salusque pariat. Ego sum ille
Consul, Patres Conscripti, cui non forum (in quo
omnis aq̄uitas continetur) non campus Consula-

AA.ii.

ribus auspiciis consecratus: non^d curia, summum auxilium^d omnium gentium: non^d domus, commune perfugium: non^d lectus ad quietem datus: non denique hæc sedes honoris, sella curulis vnquam^e vacua mortis periculo atque infidiis fuit. "Ego^e multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in vestro timore^e sanaui. Nunc si hunc exitum Consulatus mei dii immortales esse voluerunt, vt vos, Patres Conscripti, Populūque Romanum ex cæde misera, coniuges, liberōsque vestros, virginēsque Vestales ex^e acerbissima^e vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrū ex^e fœdissima^e flamma, totam^e Italiam ex bello & vastitate eriperem, quæcunque mihi vni proponetur^e fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentulus suū nomen, inductus à vatibus,^d fatale ad perniciem Reipublicæ fore putauit, cur ego non later meum^e Consulatum ad salutem^e Reipublicæ propè^d fatalem extitisse? Quare, Patres Conscripti, "cōsultite vobis: prospicite^e patriæ: conseruate vos, coniuges, liberos, fortunāsque vestras, populi Romani^e nomen salutēque defendite: mihi parcere ac de me cogitare definite.

MIHI QUIDEM. Ostendit charitatem suam in patriam, & conuexo sic concludit:

si Consulatus mihi fatalis est ad omnes dolores pro patria ferendum, feram:

Sed primum:

Secundum igitur.

EGO SVM. Assumptio confirmata ex adiunctis periculis ubique intentatis. Res augetur enumeratione partium & earum adiunctis. SELLA CV-

RVLIS. *Sella curulis, sella fuit eburnea in curru, quo magistratus uehebantur in forum:*

Cuiuslibet hic fasces dabit, eripietque curule,

Cui uolet importunus ebur. Horatius primo epistolarum.

Meeri, puto, causa alterum r detrahatur, ut breuietur. NVNC SI. Reliqua est de patrie salute assumptio, inductione partium amplificata. ET

ENIM. Continuatio est superioris propositionis ex dissentaneis. Lælius enim uelut hostis Ciceroni tanquam seruatori opponitur. Sic enim interdum contraria contrariorum consequentia opponuntur, ut institutionibus nostris exponitur.

QVARE P. C. Concluditur prima quæstio, & dissimilitudo repetitur.

Nam primum debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi præsident, pro eo mihi ac mereor, relatores gratiam esse: deinde si quid obtigerit, æquo animo paratoque moriar. Neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura Consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris charissimi atque amatissimi præsentis mœrore non mouear, horumque omnium lachrymis, à quibus me circūfessum videtis. Neque meam mentem, non domum sæpe reuocat exanimata vxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi videtur amplecti Rempub. tanquam obsidem Consulatus mei: neque ille, qui expectās huius exitum dici, astat in conspectu meo gener. Moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salui sint vobiscū omnes, etiam si vis aliqua me oppresserit, potius quam ut illi & nos una Reip. peste pereamus. Quare, Patres Conscripti, incumbite ad Reipublicæ salutem, circūspicite omnes procellas, quæ impendēt, nisi provideatis. Non Tib. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium oc-

AA.iii.

cādit, in discrimen aliquod, atque in vestra^a feueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ii, qui^a ad^a vrbis^a incendium, ad vestrū omnium^a cādem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt.

NAM PRIMVM. Confirmatio quæstionis ex adiuncta spe deorum et Ciceronis fortitudine. NEQVE ENIM. Approbatur fortitudo ex coniugatis Moriar et Mors. Vbi notabis adiuncta cum subiectis comparata. IMMATVRA. Repetitur autem secunda Philipp. eadem sententia, Etenim si abhinc annis propè viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse Consulari, quanto uerius nunc negabo seni? NEC TAMEN. Prolepsis per correctionem ex præsentibus amicorum lachrymis, quibus Cicero moueatur. Videtur iis lachrymis repugnare superior historia quæ Ciceronem ab amicis impulsū facit, nisi cūm adhortatione permistum mœorem intelligas, ut mortes, quas gloriosas prædicamus, etiam deploramus. TANQVAM. Hac breui similitudine gratiam posteris suis à Rep. debitam innuit. MOVEOR. Solutio prolepsos ex maiorū collatione, quod magis periculo publico moueatur. QVARE. Concluditur rursū prima quæstio, et affirmatur periculis adiunctis. NON TIBERIVS. Amplificatio ex dissimilibus exemplis, de quibus initio primæ Catilinariæ. IN DISCRIMEN. Periphrasis est ex subiectis, pro, accusatur. SED TENENTVR. cū ex modis dissimilium exemplorum ex dissimili coniuratorum facto et facti sine.

Tenētur literæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Solicitantur Allobroges, seruitia excitantur, Catilina accerfitur. Id est initum consilium, ut interfectis omnibus nemo ne ad deplorandum quidem populi Romani nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur. Hæc omnia indices detulerūt: rei confessi sunt: vos multis iam iudiciis iudicauistis: primū, quod mihi gratias egistis singularibus verbis, & mea virtute atque diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde quod P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coëgistis: tum

quòd eum, & ceteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximèque quòd meo nomine supplicationem decreuistis, qui honos⁹ rogato habitus ante me est nemini: Postremò externo die præmia legatis Allobrogum, Titòque Vulturio dedistis⁹ amplissima. Quæ sunt omnia eiusmodi, vt ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine vlla dubitatione à vobis damnati esse videantur.

TENENTVR. Approbatio finis ex testimoniis de quibus antea. SOLICITANTVR. Repetitur ar⁹temodois, sed finis augetur grauius ex adiunctis. SERVITIA. Metonymia est pro seruis, quomodo rursus postea, Gallos excitauit, seruitia concitauit. HAEC OMNIA. Repetitur approbatio facti ex iisdem testimoniis, quibus additur testimonium senatus ex decreto hesterno, quod per partes explicatur. Sententia syllogismi est, Rei delatum crimen confessi, & laudatis indicis quæstorum in custodiam traditi, uidentur damnati:

Tales sunt coniurati:

Videntur igitur iam esse damnati.

Assumptio præcedit. SINGULARIBVS. Singulare propriè dicitur, quod unicum est: ut singularè Deus hunc mundum, atque unigenam procreauit, ait Cicerò de Vniuersitate. Et secunda Agraria, Singularis homo sic dicitur. Hic autè non capitur propriè, sed metaphoricè. quod declarant superioris orationis de eadem re illæ, Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, &c. Hic (Singularibus) & illic (amplissimis) uerbis idem est. QVÆ SVNT. Sententia propositionis est, Damnati uidentur ii, quibus ista contigerunt: hoc idem Sallustius notauit, sed eos frequens senatus iudicauerat paulò antè contra Remp. fecisse.

Sed ego institui referre ad vos, Patres Conscripti, tanquam integrum, & de facto quid iudicetis, & de pœna quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulibus. Ego magnum in Repub. versari⁹ furorem, & noua quædam misceri & cōcitari mala iam pridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putauì. Nunc

quicquid est, quocunque vestrae mentes inclinant atque sententiae, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, videtis: huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, & obscurè serpens, multas iam prouincias occupauit. Id opprimi sustentando ac prolato nullo pacto potest. Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

SED EGO. Proponitur problema futurae deliberationis. ILLA PRAEDICAM. Locus attentionis ex adiuncto personae ad cohortationem maturandi iudicii, cuius argumentum est ex adiuncta periculi magnitudine. NUNC QVICQUID. Sententia complexionis. Quare celeriter est statuendum. QVANTVM. Repetitur magnitudo periculi, & augetur efficientibus, quod multi sint eius authores. ID OPPRIMI. Repetitur eadem complexionis sententia, & dissimilibus augetur.

Video duas adhuc esse sententias: vnam D. Syllani, qui censet eos, qui haec delere conati sunt, morte esse mulctandos. Alteram C. Caesaris, qui mortis poenam remouet, caeterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Vterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine, in summa seueritate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere puncto temporis, frui vita & hoc communi spiritu non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos ciues in hac Repub. esse usurpatum recordatur: Alter intelligit, mortem à diis immortalibus

non esse supplicii caussa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerunt. Vincula verò, & ea sempiterna, certè ad singularem pœnam nefarii sceleris inuenta sunt. Itaque municipiis dispertiri iubet.

V I D E O. Partitio est sententiarum adhuc dictarum. Prior est Syllani designati Cõsulis morte reos multantis: posterior Cæsaris mortem remouētis, perpetuum carcerem & honorum publicationem decernētis, ubi prudentiam Ciceronis animaduerte, Cæsarem laudantis, ut cuius sententiā non probaret, eius tamen personam nihil offenderet. **V T E R Q V E.** Laudatur utraque sententia ex adiuncta seueritate. **A L T E R E O S.** Deliberatio Syllani ex factis reorum & exemplis similibus, morte puniendos eos esse: utrumque argumentum tractatum est prima Catilinaria de morte Catilinæ. **A L T E R I N T E L L I G I T.** Deliberatio Cæsaris, qua primum Syllanus refellitur, deinde sententia Cæsaris ponitur. Refellitur autem Syllanus ex dissimili. Mors non est pœna, sed pœnarum requies. Idem Sallustius in oratione, quam Cæsari affinxit, Nec enim arbitror Cæsarem ea loquutum esse, sed excellentius orasse iudico. Verba autem Sallustij sunt, De pœna (inquit) possum equidem dicere, id quod res habet: in luctu atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse: eam cuncta mortalium mala dissoluere, ultra neque curæ, neque gaudij locum esse. **I T A Q V E E A M.** Illustratio ex adiunctis, quod mors contemnatur, aliquando etiam appetatur. **V I N C V L A.** Sententia Cæsaris de perpetuo reorum carcere efficientibus exornata.

"Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam, & ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. Adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorum vincula ruperit: horribiles custodias circumdat, & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per Senatum, aut per popu-

BB.i.

lum leuare possit. Eripit etiam spem, quæ sola hominem in miseriis consolari solet: bona præterea publicari iubet: vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multas vno dolore animi ac corporis, & omnes scelerum poenas ademisset. Itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam.

HABERE. Perstringitur à Cicerone breuiter hæc sententia ex adiunctis, quod iniqua sit, aut difficilis. **DECERNATUR.** Correctio quæ se in utramvis partem paratū esse indicat. **ADIVNGIT.** Ratio altera sententiæ Cæsarianæ, item ex causis custodiæ. **QUAE SOLA.** sic de spe Tibullus:

*Tum mala finissem letho, sed credula uitam
spes fouet, et melius cras fore semper ait.*

BONA PRÆTEREA. Postremum caput sententiæ Cæsaris de publicatione, seu (ut recentiores dixerunt) confiscatione bonorum. **VITAM SOLAM.** Laudatur seueritas huius poenæ, quasi morte grauioris. **ITAEQUE.** Amplificatio ex similitudine inferorum, quorum fictis poenis sit hæc uera poena similis. Poenas uero inferorum Cicerō prima Tusculana uidetur fictas putare.

Nunc, Patres Conscripti, ego mea video quid intersit. Si eritis securi sententiam C. Cæsaris, quoniam hanc is in Repub. viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt, hoc monitore & auctore huiusce sententiæ, mihi populares impetus pertimescendi: Sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotii contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas Reipublicæ vendicat. Habemus enim à C. Cæsare, sicut ipsius digni-

tas, & maiorum eius ^{amplitudo} postulabat, sententiam tanquam obsidem perpetuæ in Rempub. voluntatis. Intellectum est, quid interest inter ^{leuitatem} concionatorum, & animum verè ^{popularem} salutem populi consulentem.

N V N C. Disceptatur ambigè utraque sententia ex adiuncto periculo Consul, altera minus inuidiosa, altera non magis periculosa. In prima coniuncta sunt, popularis populares. SED T A M E N. Hac metaphora significat rationes periculorum suorum ad Remp. pertinere, ut si utile sit Reip. subeantur. H A B E M V S. Redit ad Cæsarem, & collaudat ex hac sententia, tanquam de Repub. bene sententiam, quod de industria factum uideri potest, ne Cæsar (cuius sententia non probabatur) coniurationis nomine suspectus esse uideretur. I N T E L L E C T V M. Amplificatio laudis ex dissimilitudine & differetia aliorum popularium, ubi notabis popularis definitionem, qui salutem populi consulit.

Video de istis, qui se populares haberi volūt, abesse non neminem, ne de capite videlicet ciuiū Rom. sententiam ferat: "is & nudiustertius in custodiam ciues Romanos Cethegum & P. Lentulum dedit, & supplicationem mihi decreuit, & indices hesterno die maximis præmiis affecit." Iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæritori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re & causa iudicarit. At verò C. Cæsar intelligit legem Semproniam esse de ciuibus Rom. constitutam: qui autem Reipub. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse: denique ipsum latorem legis Sempronie iussu populi pœnas Reipub. dependisse, idem etiam ipsum largitorem Lentulum & prodigum non putat, cum de perniciē Reipublicæ & exitio huius urbis tam acerbè, tamque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque

BB.ii.

lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris¹ vinculisque mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio² leuando se³ iactare, & in⁴ perniciem⁵ Reipub. posthac popularis esse possit: adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus & corporis, etiam⁶ egestas ac⁷ mendicitas consequatur. Quamobrem⁸ siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo Romano charum atque iucundum: siue illam Syllani sententiam⁹ sequi malueritis, facile me atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis.

V I D E O. Senator quidam notatur qui de ciuium capite indicare noluerat: ab eo tamen iam iudicatum esse Cicerò ex eius factis disputat:

Qui reo custodiam, quæstori gratulationem, iudici præmium decreuit, iam indicauit:

Id senator hic egrit:

Indicauit igitur.

Assumptio præcedit. A T V E R O. Laudatur iterum Cæsar, quòd contra legum exceptionem tam seuerè sentiat in Lentulum ueluti non ciuem:

Hofus non est ciuis:

Lentulus est hofus:

Non igitur ciuis.

Argumentum est ex dissentaneis: propositio exemplo C. Gracchi confirmatur, de quo sic pro Rabirio perduellionis reo, C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium Rom. iniussu uestro indicaretur. Quòd autem iussu populi pœnas dependisse Gracchus hic dicitur, causse præsentis magis cœssum, quam ex historia deductum. Nam S. C. per Opimum Consulem, populo tamen ad arma uocato, cæsus est, ut in proëmio primæ Catilinariæ dictum est. I D E M. Vis assumptionis mista complexionis:

Sed Lentulus est hofus, ut ex factis eius apparet:

Non igitur ciuis.

I T A Q V E H O M O. Concluditur sententia Cæsaris, & eius capita recolliguntur de custodia & publicatione. V T O M N E S. Amplificatio ex adiunctis malis. Q V A M O B R E M. Concluditur ambiguitas, ut disceptata est, deliberatio duarum sententiarum. P O P V L O C H A R V M. Definitio popularis, cuius & alia paulò antè fuit, populi saluti consulens.

Atque obtinebo eam multò leniorē fuisse. Quamquam, Patres Conscripti, quæ potest esse in tantis sceleris immanitate puniendâ, crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salua Repub. vobiscum perfrui liceat, ut ego, quòd in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moueor: (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate & misericordia. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito vno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos acervos civium: Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in vestra cæde bacchantis: Cum verò mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam: tum lamentationem matrum familiâs, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco: & quia mihi vehementer hæc videntur misera atque miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque præbeo.

ATQUE OBTINEO. Iam manifestius inclinât in Syllanum, et per correctionem disputat ex repugnantibus nullam crudelitatem hic esse.

Summi sceleris animadversio non est crudelitas:

Hic summi sceleris est animadversio:

Non igitur crudelitas.

EGO ENIM. Interponitur hic iusiurandi quoddam testimonium, Cupio sic saluus esse, ut ego moneor non crudelitate, sed misericordia. Contrarium interponitur (Quis enim me mitior?) VIDEO R. Assumptio est:

Summi sceleris hic est animadversio.

BB.iii.

quod per illustrationem euentorum & adiunctorum coniurationis uehementer exaggeratur. E T Q V I A. Complexionis loco (Quare crudelitas hic non est) hæc sententia ponitur.

"Etenim quæro, si quis paterfamiliâs liberis suis à 'feruo interfectis, vxore occisa, incēsa domo, supplicium de feruis quàm 'acerbissimū sumpserit: vtrum is clemens ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? Mihi verò 'importunus ac 'ferreus, qui non 'dolorem suum & 'cruciatum dolore nocentis & cruciatu lenierit: Sic nos in his hominibus, 'qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros 'trucidare voluerūt, qui singulas vniuscuiusque nostrū domos, & hoc vniuersum 'Reip. domicilium 'dele-re conati sunt, qui id egerunt, vt gentem Allobrogum in 'vestigiis huius vrbs, atque in cinere deflagrati 'imperii collocarent, si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin 'remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis in 'patriæ ciuiūque perniciæ fama 'subeūda est. ^b Nisi verò cui-piam L. Cæsar vir fortissimus & amantissimus 'Reip. crudelior nudiustertius est visus, cū sororis suæ fœ-minæ lectissimæ virum præsentem & audientem vi-ta priuandum esse dixit, cū auum iussu ^d Consulis interfectum, filiūque eius 'impuberem, legatum à patre missum, in carcere necādum esse dixit. " Quo-rum quod simile fuit factum: quod initum 'delendæ Reipub. consilium? ^d Largitionis 'voluntas tum in Reipub. 'versata est, & partium quædam 'contentio.

E T E N I M. Disputatur idem insigni similitudine, ubi familia cum ciuitate comparatur. M I H I V E R O. subiectio est ad interrogationem

proximam. SIC NOS. Apodosis similitudinis illustrata uariis coniuratum consiliis, ubi assumptio est connexi & conclusio:

Sed ciues nostros coniurati tanquam seruis interficere uoluerunt:

Crudeles igitur in iis ulciscendis non erimus.

NISI VERO. Confirmatur eadem quaestio, quod hic crudelitas nulla sit, L. Caesaris autoritate & sententia, qui Lentulum sororis suae Iuliae maritum sententia sua damnauerat. Haec uero mulier Antonio Critico, Antonij oratoris filio prius nupserat, unde Antonius triumphans natus est, qui in Cicerone supplicium Lentuli uirici postea ultus est. Vide Plutarchum in Antonio. C V M A V V M. Exempla similia fuerant, quibus Caesar usus erat ad confirmandam sententiam. Narratio autem hic parum perspicua. Historia de Fulvio, & eius filio intelligenda est, de qua uide Plutarchum in Gracchis. N E C A N D V M. Vide num legendum sit, Necatum, ut congruat cum tempore superioris proximi uerbi, interfectu, aut pro Esse legatur Fuisse. Q V O C V M. Correctio proximorum exemplorum ueluti dissimilium.

Atque illo tempore huius auus Lentuli, 'clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus, & 'grauetum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate 'Reip. minueretur. Hic ad 'euertenda 'fundamenta 'Reipub.' Gallos accersiuit, 'seruitia cōcitauit, Catilinam euocauit, "attribuit nos trucidādos Cethego, ceteros ciues interficiēdos Gabinio, "urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendāque Catilinā. "Vereamini, cēseo, ne in hoc 'scelere tam "immani ac "nefario nimis aliquid seuerè statuiffe videamini: cum multò magis sit verendum, ne 'remissione poenae crudeles magis in 'patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis vehemētes in 'acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, Patres Conscripti, dissimulare non possum. 'Iactantur enim voces, quæ perueniūt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis 'præsidii ad ea quæ vos statueritis, hodierno die transigenda.

Omnia prouisa, parata & constituta sunt, Patres Conscripti, cum mea summa cura atque diligentia, tum multò etiam maiore populi Romani, ad summum imperium retinendum, & ad communes Fortunas conseruandas voluntate. Omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: ' plenum est^d forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi. Causa enim est post^d urbem cõditam hæc inuenta sola, in qua omnes sentirẽt vnum atque idem, præter eos, qui cum sibi viderent esse^d pereundum, cum omnibus potius, quàm soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio & fecerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in ' acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri verò, " dii immortales, ' qua frequentia, quo studio, qua virtute ad communem dignitatem salutemque^d consentiunt?

ATQVE ILLO. Exaggeratur indignitas belli ex dissimilitudine duorum Lentulorum, aui & nepotis. GALLOS. αὐτῶνδ' οὖν ex factis Lentuli. VEREAMINI. Concluditur superiore pagina institutus syllogismus:

Quare nulla crudelitas. Argumentum repetitur, & collatione maiorum augetur. SED QVAE. Occupat metum quendam de reorum liberatione, quasi Cos. non possit transigere quæ Senatus decreuerit. Refellit autem efficientium causarum facultate. OMNES ADSUNT. Amplificatio per diuisionem partium ex adiunctis. CAUSSA. Confirmatur proximus locus ex adiuncto consensu. PRAETER EOS. Digressiuncula excipiuntur coniurati ex eorum sine & consiliis. NEQVE. Alia exceptionis proximæ ratio ex dissimilibus. CAETERI. Redit ad propositam transigendi facultatem, & multarum partium inductione confirmat.

"Quid ego hîc equites Romanos commemorem? qui vobis ita summa ordinis consilii que concedunt,

vt vobiscum de amore Reipublicæ certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societate concordiamque reuocatos, hodiernus dies vobiscum, atque hæc causa coniungit: quam conjunctionem si in Consulatu confirmatam meo, perpetuam in Republica tenuerimus, confirmo vobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticum ad ullam Reipublicæ partem esse venturum. Pari studio defendendæ Reipublicæ cõuenisse video Tribunos ærarios fortissimos viros: Scribas item vniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, video ab expectatione sortis ad communem salutem esse conuersos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim cui non hæc templa, aspectus vrbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum, cum sit charum, tum verò dulce atque iucundum: Operæpretium est, Patres Conscripti, libertinorum hominum studia cognoscere, qui sua virtute fortunam ciuitatis consecuti, hanc verè suam patriam esse iudicant: quam quidem hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt.

QVID EGO. Prima pars inductionis de Senatoribus & equitibus.

QVAM. Exornatio primæ partis ex adiuncta pace, quæ perpetua futura sit. PARI. Secunda pars inductionis de tribunis ærariis, quos vulgus Francicum receptores generales appellat, ut Budæo placet. SCRIBAS. Tertia pars de scribis, quorum quantus ordo fuerit, ex quinta Ciceronis actione abunde percipies. Hi omnes & Romæ, & in prouinciis curam tabularum publicarum, & custodiam habebant, & pericula magistratuum eorum fidei committantur, ut ibi ait Cicero, & sepe Romani imperatores superatis hostibus optime

CC.i.

repub. gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt. Ergo scribae erant magistratum graphiarij, secretarij, notarij, quos modo dicimus, & prouincias tum magistratibus sortiebantur. OMNIVM INGENVORVM. Quarta pars de ingenuis, quorū studium ex subiectis ostenditur. PATRIAE SOLVM. sic idem Ouidius de Ponto:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non sinit esse sui.

OPERAEPRETIVM. Quinta pars de libertinis, quorum studium similiter ex adiunctis ostenditur. Libertinus uero & ingenuus contraria sunt aduersa, non autem correlatiua, ut quidā appellant. QVAM QVIDEM. illustratio ex dissimili studio coniuratorum.

"Sed quid ego huiusce ordinis homines commorem, quos priuatæ fortunæ, quos cōmunis Respublica, quos denique libertas ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit? Seruus est nemo, qui modò tolerabili conditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorū perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis voluntatē. Quare si quem uestrū fortè commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concurrare circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem cœptum atque tentatum: sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut uolūtate perditī, qui non ipsum illum fellæ atque operis & quæstus quotidiani locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui denique nō cursum hunc otiosum vitæ suæ saluum esse velit: multò verò maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, imò verò (id enim potius est dicendum) genus hoc vniuersum amantissimum est otii. Etenim omne eorum instrumen-

tum, omnis opera ac quaestus, frequentia ciuium sustinetur, alitur otio. Quorū si quaestus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurū est? Quācūm ita sint, Patres Conscripti, vobis populi Romani praesidia non desunt, vos ne populo Romano deesse videamini, prouidete. Habetis Consulem ex plurimis periculis & insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutē vestram reseruātū.

SED QUID. Epilogus superiorum partium tanquam minorum cum postrema sequente collatarum. DVLCISSIMA. Vide agrariae secundae initium: Quid tam popolare, quā libertas, quā non solum ab hominibus, uerū etiam a bestiis expeti, & omnibus rebus anteponi uidetis? SERVVS EST. ad exordium maiorum de seruis: quae pars est inductionis extrema. QVARE SI QVEM. Concluditur ex his tam multis transgendi facultatibus, dispersum illum rumorem metnendum non esse. SED MIHI. Subiicitur ex subiectis & adiunctis ratio, cur ea sollicitatio non processerit. SELLAE. Periphrasis est tabernae. Taberna enim significat locum ubi operarij & opifices opera sua faciunt, & aliquando ubi eadem etiam uendunt. A Sella uero sellularij dicuntur à Lino lib. 8. Opificum uulgus ait, & Sellularij minime militiae idoneum genus. Idem dicuntur à Plauto Sedentarij: Calceolarij, inquit, sedentarij, sutores. MVLTQ. Continuat eadem ratio è coniugatis. Opifices amant otium: otiosi itaque uolunt esse. Vbi notabis correctionem partis ex genere. ET ENIM. Confirmatio ex adiunctis otij, quod hinc uictus paretur. QVORVM. Probatur idem collatione maiorum. QVAE CVM. Concludit propositam facultatem, & hinc parium argumento senatum adhortatur. HABETIS. Additur ad eandem facultatem Consulis uoluntas, & dissimilibus exornatur.

Omnes ordines ad conseruandam Rempublicam, mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce consentiunt. Obsessa facibus & telis impiæ coniurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omniū ciuiū, vobis arcem & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternū, vobis omnia tem-

pla deorum atque delubra, vobis muros atque urbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de coniugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris hodierno die vobis iudicandum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, vniuersum populum Romanum (id quod in ciuili causa hodierno die primum videmus) vnum atque idem sentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas vna nox penè deleuerit. Id ne vnquam posthac non modò confici, sed ne cogitari quidem possit, vobis hodierno die prouidendum est. Atque hæc, non vt vos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum: sed vt mea vox, quæ debet esse in Republica princeps, officio functa Consulari videretur.

OMNES ORDINES. Repetitur summa superioris inductionis. OBSESSA. Obliqua est patriæ supplicantis prosopopœia ad senatum comonendum, qua coniuratione ex subiectis rebus exaggerat. PRÆTEREA. Repetitur idem ex persona Ciceronis. HABETIS DUCEM. Repetuntur iterum facultates transigendi, primum de Consule, tum de omnibus ordinibus. COGITATE. Adhortatio brevis est ex periculis adiunctis ad fortiter agendum. EXAGGERATAS. Metaphora ab aggeribus fossarum:

Et fossas aggere complent, ait Virgilius.

agger autem, quemuis cumulum & acruum significat. Hinc exaggerare pro accumulare. ID NON. Complexio Enthymematis aucta collatione minorum. ATQVE HÆC. Correctio per causam adhortationis, cui dissimile præponitur.

Nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse iudico turpem & infirmam, contemptam & abiectam. Quod si aliquando alicuius furore & scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra ac Reipublicæ dignitas: me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, Patres Conscripti, poenitebit. Et enim mors, quam illi mihi fortasse minitatur, omnibus est parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est affecutus. Cæteris enim semper bene gesta, mihi vni conseruata Reipublicæ gratulationem decreuistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiâque deleuit: habeatur vir egregius L. Paulus ille, cuius currum Rex potentissimus quondam & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gesta atque virtutes iisdem, quibus Solis cursus, regionibus ac terminis continentur: erit profectò inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ, nisi fortè maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus, quam curare vt etiam illi, qui absunt, habeant quò, victores reuertantur.

CC.iii.

N V N C A N T E Q V A M. Digreditur in constantiae suae confirmationem, & adiuncti periculi conceptione exequitur. Q V O D S I. Secundus confirmationis gradus, etsi moriendum sit, conscientia tamen me consolabor. E T E N I M. Confirmatur à τὸ δὲ οὐκ adiuncta laude, cui dissimile praepositur. C A E T E R I S. Probatur autoritate senatus nemini parem gloriam contigisse, idque exemplis quinque tanquam minoribus, in quibus singulis sua laus ex effectis exponitur. A T Q V E E X I T A L I A. ὅς πο-
 λος quaedam est: prius enim decedere ex Italia fuit: deinde redire in Africam. De maiore Africano, vide Liuium lib. 10. A L T E R A F R I C A N V S. Hic Africanus est minor, quem Cicero fecerat in libris de Repub. loquentem, filius Pauli adoptatus à superioris Africani filio. Huius vitam Plutarchus scripserat, & ipse locis aliquot citat. Plinius perstrinxit in uiris illustribus. De Carthagine & Numantia, vide Florum lib. 2. cap. 1. & 18. L. P A V L V S. Huius vitam Plutarchus perscripsit, & hoc totum bellum. M A R I V S. Marius Theutones & Ambrones uicit ad aquas sextias in provincia, eorumque socios Cimbrōs in agro Claudio. Vide Plutarchum in Mario. S O L I S C V R-
 S V S. Similis hyperbole fuit in tertia Catilinaria: Duos ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij, non terrae, sed cæli regionibus terminaret. E R I T P R O F E C T O. αὐτὸ δὲ οὐκ maiorum hic esse debuerat, sed modestiae cussa extenuatur.

Quamquam est in vno loco conditio melior externa victoria, quàm domestica: quòd hostes alienigenae aut oppressi feruiunt, aut recepti, beneficio se obligatos putant: qui autem ex numero ciuium, dementia aliqua deprauati, hostes patriae semel esse coeperunt, eos cum à perniciē Reipublicae repuleris, neque vi coërcere, neque beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum susceptum esse video: quod ego vestro bonorumque omnium auxilio, memoriæque tantorum periculorū, quæ non modò in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mētibus semper hærebit, à me atque à meis facile propulsari posse cōfido. Neque vlla profectò tanta vis reperietur, quæ coniunctionem vestram

Equitumq; Romanorum, & tantam cōspirationem bonorum omniū perfringere & labefactare possit.

Q V A N Q V A M. Amplificatur eadem laus Ciceronis dissimilitudine superiorū exemplorum, quod superiore oratione attigit eo loco, Non est eadem fortuna, atque conditio. Q V I A V T E M. aī τὰ πρὸς δὲ dissimilitudinis. Q V A R E M I H I. Concludit ē proxima collatione imminens sibi periculum, & eius contempnōnē tamen opponit. N E Q V E V L L A. Subiicit efficientes causas confidentiæ suæ. P E R F R I N G E R E. Eadem metaphora in prima Catilinaria fuit: Tu non solum ad negligendas leges & quæstiones, uerū ad euertēdas perfringendāsque ualustī. L A B E F A C T A R E. Metaphora est: proprie enim dicitur labes, ruina uiolenta aque, tempestatis, grandinis. Et Labefacere, aut labefactare, idem quod perfringere: Omnes dentes labefecit mihi, ait Terentius in Adelphis.

Quæ cū ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi, pro triumpho, cæterisque laudis insignibus, quæ sunt à me propter vrbis vestræque salutis custodiam repudiata, pro clientelis hospitiumque prouincialibus, quæ tamē vrbani opibus non minore labore tueor, quàm comparo, pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspiciatis, ad conseruandam Rempublicam diligentia, nihil aliud à vobis, nisi huius temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo: quæ dum erit vestris mētibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem vis improborum fefellerit atque superauerit, cōmendo vobis paruum meum filium: cui profectò satis erit præsidii non solum ad salutem, uerū etiam ad dignitatem, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Qua-

CC.iiii.

propter de summa salute vestra, populique Romani, Patres Conscripti, de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deque vniuersa Republica decernite diligenter, ut instituisitis, ac fortiter. Habetis enim Consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet: & ea, quae statueritis, quoad viuet, defendere, & per seipsum praestare possit.

Q V A E C V M I T A. Postulat à senatu pro neglectis Consulatus commodis, & pro studiis in Remp. suis memoriam Consulatus tanquam custodem & vindiæ. Hic locus ferè idem in superioris orationis extremo fuit. Quibus pro tantis rebus Quirites, &c. **Q V A E T A M E N.** De hac continetia vide epistolas ad Atticum lib. 5. & Plutarchum in Cicerone, Quamvis exiguas opes haberet, tamen à clientibus neque mercedem, neque donum ullum accepit. **Q V O D S I M E A M.** Commendat postremo filiolum, eique quasi testamento legat meritorum paternorum gratiam. Eundem commiserationis locum huius initio attingit: Et paruulus filius qui mihi uidetur amplecti Remp. tãquam obsidẽ Consulatus mei. **I L L V M E S S E F I L I V M.** Consimili memoria motus Octavius tandem filium Ciceronis collegam sibi in Consulatu adiunxit, eique ad patris ultionem permisit, ut Antonij statuas deiiceret, sancirẽtque, ne quis imposterum ex Antoniorum familia Marcus appellaretur. **Q V A P R O P T E R.** Digressio adhuc fuit: accedit tandem ad sententiam, quam præcipuam nullam dicit, sed adhortatur senatum ad fortiter statuendum, Syllanum tacitè cõprobam. Amplificatio est ex partibus cõiurationis subiectis. **H A B E T I S.** Proponit ad extremum, studium & fiduciam transigendi. **P R A E S T A R E.** Præstare, legale uerbũ hic est, pro exitum rei ac dispendium in se recipere. Sic præstare fidem, damnum, incommodum, culpam, dictum, factum dicimus.

ANALYSEOS RHETORICAE ET LOGICÆ in quartam Catilinariam summa.

Euentus orationis (qui cōsecutus sit) ē Sallustii & Plutarchi historia cognoscitur, sed Sallustius Catonem facit Cæsari cōtradicentem, & S. C. præcipuū authorē: Ciceronis non meminit. Post lōgas igitur Cæsaris & Catonis orationes (quas illis cōposuit) tādem ait: Postquā Senatus in Catonis sententiā discessit, Cōsul optimum factu ratus, noctē, quæ instabat, antē capere, ne quid eo spatio nouaretur, Triumuiros, quæ ad suppliciū postulabat, parare iubet: Ipse dispositis præfidiis Lentulū in carcerē deducit: cæteris idē fit per Prætores. Est in carcere locus, quod Tullianū appellatur, vbi paululū ascēderis, ad læuā, circiter duodecim pedes humi depressus: eū muniūt vndique parietes, atque insuper camera lapides fornicibus vincta, sed inculta tenebris, odore fœda: atque terribilis eius facies est: In eum locū postquā demissus est Lētulus, vindices rerū capitaliū, quibus præceptū erat, laqueo gulā fregere. Ita ille Patritius ex gēte clarissima Corneliorū, qui Cōsulare imperiū Romæ habuerat, dignū moribus factisque suis exitiū vitæ inuenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Ceparario eodem modo suppliciū sumptū est. Hæc Sallustius. Rebus iis peractis, rediēs Cos. cū videret frequētes in foro cōiuratos, qui quid actum esset, ignari noctē expectabāt, tanquam viri illi adhuc viuerēt, eripique possent, alta versus eos & sublimi voce ait: Vixerunt. Sic verō Romani infastū omen effugiētes, interiisse significabāt. Iam aduersperascebat, cū ē foro domum Cōsul rediret. Cæterū deinceps non silētio ciuiū agi, nō ordine comitantiū ipsum, sed voce ac plausu excipiētium Senator patriæ & conditor appellatus. Tum funalia per vrbis vicos lucere, lāpades, faces pro foribus astantiū cōstitui: mulieres ē tectis & speculis prospectare, in laudē & admirationē viri, comitatu optimi cuiusque & pōpa magnificē domū redeūtis. Horū pleriq; qui maxima bella gesserant, quique triūphauerant, nec exiguum terræ marisque imperium pepererant, comitabantur inter se cōfidentes, populum quidem Romanum multis principibus & imperatoribus pro diuitiis, spoliis, facultatibus gratiā debere: at pro sua libertate ac salute soli Ciceroni debere, qui tāto

„ talique periculo ciuitatem liberasset. Nec enim quæ tum a-
 „ gebatur, prohibuisse, & authores ipsos suppliciiis affectisse mi-
 „ rabile videbatur, sed quòd omnium qui vnquam extiterant,
 „ maximum hūc motum, sine clade, sine seditione, sine tumultu
 „ extinxisset. Hæc Plutarchus, qui addit præterea Catilinæ co-
 „ pias harū rerū rumore labi cœpisse, & ab Antonio victas fuisse.
 „ Ergo illa est *ἡ πρόθεσις ὅτι*, quòd in hac caussa bonus orator
 „ Cicero fuerit. Causæ tamen euentus eius multiplices & varia
 „ fuerunt: quæ verò sunt in hac oratione, sicut adhuc in
 „ cæteris Cōsularibus factum est, si retexantur, Rhetoricæ elocu-
 „ tionis hæc sunt: Metaphora minimum centum locis reperietur,
 „ Metonymia sexaginta, Synecdoche ferè quadraginta, Ironia
 „ quatuor. Atque id adhuc in octo totis orationibus experti sumus,
 „ de tropis si frequētissimum vsum spectes, primū locū esse
 „ Metaphoræ, Metonymiæ secūdū, tertiu Synecdoches, minimū
 „ Ironiæ senties. Gratia tamen non par iudicium & idē erit.
 „ Metaphora non solum vfu plurima, sed mouēdis animi cogitationibus
 „ & similitudine transferēdis etiam gratissima: ex eodem cōparationis
 „ fonte, dissimilitudine suæ mutationis & translationis,
 „ Ironia secunda est. Hic motus animi, quia similitudinem
 „ & dissimilitudinē in Metonymia & Synecdoche non habet,
 „ minor est: ideoque in his voluptas minor: est tamē etiā magna,
 „ sed in geminatis maximè, quòd dico, percipitur.
 „ Circūspicite omnes procellas, quæ impendēt, nisi prouidetis,
 „ geminata Metaphora allegoriā hanc efficit. Animi cruciatus
 „ & corporis etiam egestas & mendicitas consequatur,
 „ Metonymia geminata est: & ex omnibus tropis isto modo
 „ frequentissimè geminatur. Cui non forum, non campus, non curia,
 „ non domus, non lectus, non denique hæc sella curulis vnquam
 „ vacua mortis periculo, atque insidiis fuit, &c. Atque hæc
 „ ornamenta videmus in omnibus Cōsularibus, quam frequentia,
 „ quāque perpetua ferè sint: multa notaui, longè tamen plura
 „ si attenderis, deprehendes. At figuræ non tam frequentes
 „ sunt, quòd antè iam potuit intelligi, & hīc potest: In verbis
 „ nusquam Epizeuxis, Epistrophe, Symploce, Epanalepsis,
 „ Anadiplosis, Climax. Anaphora autem viginti sex locis est:
 „ Epanodos vno, Polyptoton octodecim,

Paronomasia sex: Sed in his duabus figuris alicubi deprehen-
des altera alterius loco notatam. Numerus, vt antea monui,
in omnibus illis figuris sentitur, & ob numerū solū placet:
sed sine dictionis eiusdem repetitione aut cōmutatione mul-
tis locis numerus resonat. Epistrophe numeri est, Feram non
solū fortiter, sed etiam libenter: Gallos accersuit, seruitia
concitauit, Catilinam euocauit. Epanodos est numeri, Neque
enī turpis mors forti viro potest accidere, nec immatura
Consulari, nec misera sapienti. Symploce numero completa
est, Multa tacui, multa pertuli, multa concessi: sed Anaphora
dictionis incurrit: At absque hac numerus idem est, Et de
facto quid iudicetis, & de pœna quid censeatis. Item, Aut for-
tuna miseri, aut voluntate perditī. Hanc igitur laudem præ-
ceptis breuem, vsu tam longè ac latè patentem, imò tam ve-
hementer auribus, suis illecebris adulantem studiosus elo-
quētiæ discipulus obseruabit. E figuris sententiarū nusquam
est Deprecatio, Addubitatio, Permissio, Dialogismus, Apo-
strophe, Reticētia, Sustainatio, Licentia. Præteritio verò, & Di-
gressio & Exclamatio binis locis: reliquæ singulis. Ita lacertos
elocutionis & neruos (qui reuera sunt in his conformatio-
nibus, hæc oratio multos non habet: rerum inuentarum ac
dispositarum, id est Logicæ, tota vis est. Itaque de Topicæ in-
uētionis generibus finis, efficiens ternis locis incurrit: forma
& materia nullo: facta multis: subiecta quatuor: adiuncta
plurimis: aduersum duobus: repugnantia vno: paria septem.
In formula verò (Tantum, quantum) tribus: (Non minus,
quā) vno. Aliquando planius ostenditur, vt, Pari studio de-
fendendæ Reip. &c. Illud paulò secus, sed tamen ex hoc loco,
Cuius res gestæ atque virtutes iisdem, quibus solis cursus re-
gionibus ac terminis continentur. Maiora tredecim: in for-
mula autem (Non solū, sed) quinque: In formula (Cū &
Tum) duobus. Reliquas varietates obseruato. Minora duo-
bus: Similia quatuor, sed duobus breuiora, duobus splendi-
diora de inferorū, de seruorū homicidarum collatione. Dis-
similia quindecim: in formula autē (Non hoc, sed illud) octo.
Obseruabis quod iam monui, (Quāquam) frequēter omitti.
Si manus ista plus valuerit, &c. me tamen, &c. Notatio nullo,

Coniugatio tribus. Partitio in omni genere aliqua est, Video duas adhuc esse sententias, &c. Generis est in species. Primum mihi gratias egistis, &c. Ex effectis est. Non forum, non domus, &c. Ex subiectis est. Omnes adfunt, omnium ordinum homines, &c. Ex adiunctis est. Definitio in descriptione quadam tredecim, præter euidentiā illam rerum, quam etiam huc referri volo: qualis illa est, hostilis in vexatione captæ virbis, furoris illustratio. Cum verò mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fati sperare confessus est, purpuratum esse Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familiâs, tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium, perhorresco. Testimonium quinque locis est: atque hi topicæ inuentionis loci sunt: Analytica dispositio syllogismos plene conclusos quatuor habet: Duos in primo modo primæ figuræ, vnum in tertio eiusdem, quartum in primo connexo. Atque in tam multis octo Consularium orationum exemplis, & in hac inductione tam longa, syllogismi rarissimum vsum videmus: lege totas & integras artes, multò rariorē, imò fortassis omnino nullum reperiēs: nec enim quæstiones quid est, quotuplex est, propter quid est (quæ ferè solæ sunt in artibus) syllogisticæ sunt, iudiciis naturalibus contentæ sunt: & quæ sunt in vfu communi syllogisticæ, vt an est hoc, an huic illud inest, tamen vna syllogismi parte posita, reliquæ penitus intelliguntur & æstimantur, vt vanum sit tribus partibus totum syllogismū concludi. Analyticæ methodi exempla longè clariora sunt: summum problema deliberationis vniuersæ ponitur initio, de coniuratis fortiter esse statuendum: diuiduntur adhuc dictæ sententiæ, eæque comparatè disputantur, hæc vt clemens laudatur, illa defenditur à crudelitate: imò clementior efficitur, eiusque exequendæ summa facultas ostenditur, eoque senatus impellitur: atque ea deliberationis propositio, diuisio, contentio, conclusio, artificiosa methodi est: prudentiæ verò fuit interponere refutationem crudelitatis, eiusque cupiditatem à se detestari: vt ad eam seueritatē charitate patriæ, & malorum grauiorū comparatione orator impelli videatur, eiusque rei causa primo, summò-

que loco pericula Consulis ostēduntur: Cæsar, qui tamen refellitur, egregiè laudatur: sed patria (à qua summos honores Cōsul acceperit) Consulis pericula sibi vendicat: vt omnino boni quicquid est in caussa, retineatur, à malo tamen recedatur. Quæ collocatio, prudentiæ & naturalis tantum iudicii est, artis nil habet. Quamobrē si tanti euentus causam *vt dicitur* requiras ex hac oratione, videbis Rhetoricæ elocutionis tot ornamenta, logica tot instrumenta tam congruenter apposita, vt istas causas consideranti, mirabilis euentus videri non debeat, cum ad id efficiendum, tot & tantæ facultates sint adhibitæ. Quid si Consularē dignitatem, quid si diuinam actionem (cuius in scriptis libris mortuus spiritus iacet) animo concipias, quid erit in euentu præterea quod admirere? cur non potius intellectas linguæ ac mentis tantas virtutes admirere? Aristotelicæque principia secutus, in aliis exemplis non solum oratorum, sed poetarum, philosophorum, iureconsultorum omniumque hominum Rhetoricam artem & Logicam, an verè tradantur in scholis, experiare: expertasque meditare? atque artium tantarum causis omni genere exercitationis æmulandis, earum tandem verum solidumque fructum consequare?

FINIS QVARTAE CATILINARIAE.

DD.i.

INDEX EORVM QVAE EXPLI-
cantur in his Catilinariis.

A		E			
Abdicare se libertate, tu- tela, magistratu	95	Editus	92	In posterum tempus	31
Abligurire bona	55	Effraenatus	12	In praesens	31
Acies	51	Effusus	13	Inferi, inferorum	64
Adeo	17	Eiecti	39	Ingenium	92
Adulta pestis	39	Eludere	12	Ingenius	95. 130
Agger	132	Emergere	64	Iuppiter stator urbis et imperij	40
Alere	37	Equitatus	89	L	
Amicti uelis	66	Euocare	35	Labes	135
Anhelans saelus	47	Euocatio	35	Labefacere	135
Apocynus mons	66	Exaggerare	132	Labefactare	135
Apulia	52	Excursio	69	Lanae igneae	40
Aquila	33	Excursor	69	Lecticae	64
Asoti	51	Exultare	49	Lenulus somniculosus	97
Atque	21	F		Libertinus	95. 130
Audax	13	Fabia nestalis	89	Locupletes	62
Audacia	13	Falx	20	M	
Aurelium forum	53	Falcarius	20	Machinari	13
B		Falsarius	54	Maestari	36
Bacchanalia	34	Fatum	56	Malleolus	40
Barbati	66	Fauces	16	C. Manlius	18
C		Ferramentum	91	Manus proscriptura	91
Calceolarij	131	Fesulae, arum	16	Massilia	58
Campi Elysi	64	Foedus	54	Maturitas	39
Capitolium	89	Funestum	33	Miluius pons	87
Carax	69	Funesta familia	33	Mors	121
Cassius praepinguis	97	Furens audacia	47	N	
Certare	62	Furiosus	13	Nancisci	34
Cethegus	90	G		Naufragi	39
Cethegus furiosus	97	Ganeones	54	Nota musta	23
Circumscribere	54	Gens Allobrogum	86	Notare	13
Coerare	15	Gladiatorius ludus	55	O	
Coertio	15	I		Obligurire	55
Constrictus	13	Iactare	12	Obses	51
D		Imago	90	P	
Designare	13	cum Imperio esse	15	Parricida	37
Detestari	35	In posteritatem	31. 37	Petere	22
		In posterum	31	Poma ignis	40

Popinones	54	Scribæ	130	T	
Præs	51	Sedentarij	131	Taberna	131
Præstare	136	Sella	131	Tabescere	53
Prætexta	51	Sella curulis	116 & 117	Toga	70
Privatus esse	15	Sellularij	131	Toga, pacis est insigne	
Prodigus	13, 51	Seminarium	66	105	
Procurator	17	Sentina	22	Togatus dux	70
R		Servitia, pro Servi	119	Tribuni aerarij	129
Rancon	20	Signum	90	Tumultus	22
Reate	87	Singulare	119	Triumphare	49
Ruinæ	25	Species	62	V	
S		Stator	21, 40	Vadimonium	51
Sagum	70	Stuprum	34	Vas	51
Scipio cognominatus Sc-		Subiector	54	Vastatio	62
rapien	14	Sura	92	Volitare	51

ERRATA SIC CORRIGITO.

Folio 19. linea 3, tus cuiusvis rei Fo. 32. li. 24, dextram a impiam Fo. 47. li. 7, nefarie molientem, Fo. 57. li. 24, cætera: 11 quid Fo. 67. li. 23, spes cum omnium Fo. 73. li. 9, esse luger: Fo. 79. li. 6, indicis conuicit, Fo. 84. li. 2, a Rempub. districtos remidimus, d mucronēsq̄ue Fo. 89. li. 33, latuit, ait Appianus Fo. 91. li. 15, Lentuli Suræ Fo. 95. li. 16, De Furio, Fo. 97. li. 17, tam in scelere Fo. 118. li. 31, egistis singularibus Fo. 121. li. 26, 11 Habere Fo. 124. li. 2, tenebris unculisque. Ibidē, li. 12, capite iudicare Fo. 127. li. 24, 16 9 Vereamini, Fo. 131. li. 30, 19 Obsessa Fo. 132. li. 11, stabilitam a libertatem, Fo. 133. li. 16, decedere coactus est: Ibidem, li. 29, quō victores reuertantur.

DD.ii.

